ŽEMAIČIŲ Žemė
2026 / 11 (166)

Nuo 1988 m. veikiantis, aktyviai Žemaitijos krašto tradicijas,dainas, papročius puoselėjantis, populiarinantis, vietos bei respublikiniuose renginiuose, dainų šventėse dalyvaujantis Skuodo kultūros centro Mosėdžio skyriaus folkloro ansamblis (vadovė Vita Pajarskienė).

Loretos Sungailienės nuotrauka

Telšių Žemaitės dramos teatro mėgėjų trupė Nasrėnuose (Kretingos r.) po spektaklio „Vėina kėima pablūdėmā“, sukurto pagal Žemaitės ir G. Petkevičaitės-Bitės pjesę „Velnias spąstuose“. Sėdi (iš dešinės): Monika Vaurė, Julija Kneitienė ir Vaclovas Bartkus. Stovi (iš dešinės): Rimvydas Ričkus, Remigijus Macas, Rolandas Normanas, Antanas Nekrašius ir režisierius Donatas Žilinskas. Nuotrauka iš trupės archyvo

TEATRAI
ŽEMAIČIŲ KALBA
SUKAKTYS
ISTORIJA
FESTIVALIAI
FOTOGRAFIJA

ŽEMAIČIŲ žemė

2026 / 11 (166)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

36–51

64–67

30–33

2–4 Viktorija DAUJOTYTĖ. „Kas galbūt ir nesvarbu“
5–10 Danutė SAMIENĖ. „Jurbarko kultūros centro Konstantino Glinskio teatras tarptautiniame festivalyje „AJIDANIA 2026“ Portugalijoje
11 „Į Telšius sugrįžo profesionalaus šokio festivalis „ŠOK‘as“
12–15 Antanas GEDVILAS. „Yra pagrindo teigti, kad Saulės mūšiui buvo vadovaujama iš Pilėnų“
16–19 Živilė LUKŠIENĖ. „Gydytoja, habil. medicinos mokslų daktarė Stanislava Raciūtė-Butinavičienė – Skuodo krašto dukra“
20–24 Laima ŠIMKŪNAITĖ-PIKČIŪNIENĖ. „Jocių pradinė mokykla (Tauragės r.) – daugiau nei pusę amžiaus buvęs kaimo šviesos židinys“
25–29 VIRGILIJUS LUKOŠIUS. „Gimimo metrikai rodo, kad generolo Povilo Plechavičiaus 130-osios gimimo metinės – šiemet“
30–33 „Palangoje atidengtas Holokausto aukų atminimo memorialas „Tylaus šauksmo erdvė“
34–35 „Kalbininko Alekso Stanislovo Girdenio (1936–2011) atminimas pagerbtas jam skirta nauja knyga ir jo kolegų, bičiulių, mokinių susibūrimu“, „Žemaitėškė eilieraštė“
36–51 Adomas Butrimas. „Liubomiras Gadonas: politinė-diplomatinė, informacinė, organizacinė ir mecenatinė veikla“
52–54 Danutė MUKIENĖ.„Leidinys, liudijantis fotografo 70 gyvenimo ir 50 kūrybos metų kelią“
55–57 „Knygos „Žemaitija paženklintos asmenybės. Studia Samogitica 1“ sutiktuvės Vilniuje“
58–63 Bonifacas VENGALIS. „Vilniaus žemaičių kelionė į Dieveniškes, kuriose dar gyva Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus dvasia“
64–67 Karolina Gudauskaitė. „Dvidešimtą kartą daugiau negu mėnesį Mažeikiuose karaliavo profesionalusis menas“
68–69 „Adolfas Kišonas (1926.12.26–2026.10.18)“
70–86 Regina BLIŪDŽIUVIENĖ. „Taip aš kalbėjau“

REGĖJUONU KULTŪRĖNIU INICETĪVU CĖNTROS.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA
REDAKTUORĖ Mukienė Danutė.

ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: prof. Butrėms Aduoms, prof. Daujuotītė Vėktuorėjė, dr. Jolanta Skurdauskienė, dr. Sungailienė Loreta, Mukienė Danutė.

ISSN 2783-6436
Regėjuonu kultūrėniu inicetīvu cėntros,
GERBUTAVIČIAUS G. 10-213, + 370 687 47 550
El. p. zemaiciu@gmail.com
http://www.zemaitiuzeme.lt

Kas galbūt ir nesvarbu

Viktorija DAUJOTYTĖ

Ir tikrai, ar tokiais neramiais ir skaudžiais laikais, kai tiek problemų, tiek neatsakytų, gal jau ir neatsakomų klausimų, kai karas ir karas, kairėj dešinėj, viršuj apačioj, jei ir ne pas mus, tai ir su mumis. Kai vis tirščiau skraidančių mirties šmėklų. Kai rinkimai centrinėje (ar vienoje iš centrinių) Europos Sąjungos valstybių baigiasi kraštutiniais dešinės ar kairės pasirinkimais, kai žmogaus pasaulis atrodo praradęs savo ašį, ar bėra prasmės, na, pavyzdžiui, kalbėti apie „Užvenčio šalelę“, ryškiausiai paženklintą Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos, bet svarbią ir Žemaitei, ir Povilui Višinskiui, fotografavusiam ne tik žmones, ne tik žemaičius, bet ir savo *namelius*. Ir seną žydą, į dvarą iki pavasario atnešantį obuolių, – kaip įsidėmėtiną, ryškų ir savą tipą, namiškį. Rašau šį tekstelį „Metams“ rugsėjo 23 dieną, negaliu nors iš Šatrijos Raganos neprisiminti jos aprašytų žydų žemaičių, nors senojo Šmulkos, nenorėjusio gyventi Londone, grįžusio į Žemaitiją, kur dangus „mėlyns, gražus“, o „pijvas“ žalios ir margos... O, kad tas dangus toks ir būtų išlikęs, kaip daug kas būtų kitaip. Ir liūdna žinia – Holokausto aukų atminimo dieną išėjo Alfonsas Bukontas, poetas, vertėjas, žydas žemaitis, kilęs iš Židikų, kur gyveno jo šeima, tėvas teisininkas, motina stomatologė, keliais metais vyresnis brolis. Biografijoje ir kaip gimimo vieta įrašytas Dapšių kaimas, įtėvių Bukontų ūkis, jau kito gyvenimo pradžia. Ir ryšys su Šatrijos Ragana – dar moksleivis yra užrašęs atsiminimų apie ją. Mąstęs apie gimtinės kraštovaizdį, jo Dvasią, tad ir apie prasmę būti savo vietoje, mylėti žemę, realybę ir daugiaprasmį simbolį – prigimtąją, Pažadėtąją ir Nežinomąją („Terra incognita“, 2022).

Galbūt prasmės klausimas ir nepriklauso mokslui, nieko galutinio, bet žmogui jis esminis. Jei prasmės, bent kaip pamatinio klausimo, nebūtų, tai juk neiškiltų ir tos *šalelės* rūpesčiai. O iškyla ir iškyla. Valstybinė kultūros paveldo komisija yra aptarusi Užvenčio dvaro problemas, nurodžiusi, kuo dvaras, dvarininko namas yra svarbus architektūriniu, landšaftiniu, kultūriniu požiūriu. Bet reikalai nejuda. Trūksta ne tik pinigų, bet ir valios, kurios kažkaip užteko Kražių kolegijos atkūrimui. Praeina kiek laiko ir Užvenčio muziejus vėl beldžiasi į mūsų sąžines. Ir vėl pasikeičiame raštais, laiškais, pasiaiškiname, pasiteisiname. Kažkas lyg ir pajuda, bet ir vėl tylu. O senojo dvaro širdis – *rūmas* – tyliai ir nesustabdomai nyksta. Ne, *viešiesiems intelektualams* toks tylus nykimas nėra įdomus: nu ir ką: nyksta, tai nyksta, ar maža kas po žmogaus saule nyksta.

Šatrijos Raganos bendrija, nuo įsisteigimo gražiai vadovauta Reginos Maciūtės, yra veikusi ir ryžtingai, bendromis pastangomis pasisekė sutvarkyti Židikų koplyčią. Ir dar daug varganesniu Lietuvos

Lietuvos nepriklausomybės akto signataro Jono Smilgevičiaus sūnus Kazimieras su žmona Danute ir vaikais prie Užvenčio dvaro rūmo (dvarininkų gyvenamojo namo) apie 1937-uosius metus. Fotografas – J. Smilgevičiaus anūkas A. Žolynas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

valstybės laiku, tada ir pagalvojau, kad esama ne tik *viešųjų*, bet ir *tyliųjų intelektualų*, atkakliai dirbančių, nemitinguojančių, nerašančių *atvirų laiškų*; toks senstelėjęs, gal ir pasenęs žanras, intelektualas turėtų pasirašyti tik savo paties tekstą. Bet, va, sureagavau į Mildos Knyzelienės, Užvenčio muziejininkės, kultūros organizatorės laišką apie Užvenčio *rūmą*, tad apie tai, kas galbūt ir nesvarbu, ir parašiau jai atsakymą, ir sutikau, kad kokia mintimi, jei pasirodys to verta, galima ir dalintis. Abejoju, žinoma, ar ir svarbią „Metų“ vietą (pačią pradžią) galima būtų panaudoti reikalui, kuris galbūt ir nėra svarbus. Milda Knyzelienė dar parašė, kad susitiks su politiku, europarlamentaru Aurelijumi Veryga, užventiškiu. Turėjau progą įsitikinti, kad jam užventiškių problemos žinomos, kad žvelgia palankiai, norėtų prie jų sprendimo prisidėti. Dar supratau, kad Užvenčio dvaro rūpestis žinomas ir žymiam architektui, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatui, architektų studijos vadovui Rolandui Palekui, kad galima būtų ir jį, turintį pirminį medžio svarbos žmogaus gyvenimui pajautą, pasišaukti. Bet pirmiausia reikia pačios Kelmės rajono savivaldybės balso ir ryžto.

Bet dabar dar tas mano laiškelis Mildai Knyzelienei apie Užvenčio *rūmą*.

Kodėl bandau apie Užvenčio dvaro *rūmą* dar sykį rašyti? Ką vis dar atveriu ne tik savo atmintyje, bet ir daugiasluoksnėje praėjusio, sunykusio ir vis dar turinčio iš ko nykti žmogaus pasaulio struktūroje? Todėl, kad nuo vaikystės šį *rūmą* atsimenu, iš Užgirių pro Labūnavą, Kolainius su motina, tetomis, savaisiais, daugiausia savosiomis, pėsčiomis į Užventį, į atlaidus; didelis, ilgas namas, panašus į Daugėlos dvarelio (prie pat prosenelių Šliogerių) statinį, jau prieš kelis dešimtmečius sudegusį, tik dvigubai, o gal ir daugiau didesnis, parkas, vadinamas ir *sodnu*, ten galima buvo ant kokio suoliuko prisėsti, pailsėti, ką ir perkąsti. Rašau ir todėl, kad jau gal niekas viešai nebeištars tos įspūdingos Užvenčio vienaskaitos – *rūmas*. Ne bendrinės daugiskaitos – *rūmai*, kurių dar daug Europoje ir ne tik Europoje. Ir Renavas mums juk rūmai. Ir Plungės dvaro rūmai. Ir tik Užvenčio – *rūmas*. Ir ištartas ne šiaip, kasdieniškai, o ritmizuota, intonizuota, tad lyg ir sakraline lietuvių kalba: „Už miškų, už upių, tarp daubų ir kalvų stovi seno dvaro medinis rūmas“. Visi, kas skaitome prigimtinę literatūros klasiką, o Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana yra viena iš svarbiųjų mūsų literatūros rūmo kolonų, iš to vieno sakinio ją atpažįstame. Ir beveik nesuklysdami pratęsiame: „Ne aukštas, bet ilgas ir platus, su dideliu prieangiu, ant baltų stiebų rymančiu, pilnas meilių kampelių, jaukus ir šiltas /.../.“ Lyg būtų kalbama apie žmogų (bent apie gyvą būtybę): neaukštas, bet tvirtas, pilnas meilės, jaukus ir šiltas...

Ėjau dvyliktus, kai nors Užvenčio dvaro parkas jau buvo pradėtas saugoti, žmonės tai žinojo. O *rūmas* – ne, nesaugomas. Jis virto skurdžių, savo namų neturinčių ar juos praradusių, gal ir iš tremties grįžusių prieglobomis. Buvo *išdalintas*, apstatytas pašiūrėmis, prarado visumą, tad ir gyvybę. Nebeatrodė gyvas. Nebebuvo jaukus nei šiltas. Paradoksas, kad iš viso dvaro komplekso labiausiai nepasisekė *rūmui*, svarbiausiam, pagrindiniam statiniui. Veikė ir sovietinė ideologija – nekęsti ir programiškai ugdyti neapykantą aukštesnio luomo, kultūringesniems žmonėms. Ne tik bajorams, dvarininkams, bet ir nepriklausomos Lietuvos veikėjams, kad ir Nepriklausomybės akkto signatarui, paskutiniam dvaro valdytojui Jonui Smilgevičiui. Yra išlikę nuostabių to laiko (ketvirtas praėjusio amžiaus dešimtmetis) nuotraukų – su atvirais langais, su gražiais žmonėmis.

Šiandien Lietuva nebėra skurdžių šalis, gyvenimo ir pragyvenimo lygiu artėjame prie Europos Sąjungos vidurkio. Tikrai turime galimybių susigrąžinti ir įveiklinti tai, ko dar nesame visai praradę. Tad ir Užvenčio dvaro *rūmą*. Juk kalbame apie gilią senovę, apie LDK istoriją. Nuo 1527 m. Užvenčio dvaras priklausė Lietuvos didžiojo kunigaikščio dispozicijai. LDK istorijos momentai, susiję su senąja Karšuvos žeme, darosi ne tik įdomūs, bet ir svarbūs krašto pažinimui. Tikėtina, kad *Krašto pažinimas*, mokomasis anos Lietuvos Pradžios mokyklos dalykas, grįš ir į moderniosios Lietuvos pradinio ugdymo programas, ir tada tokie dar gyvi ir gyvybingi istorijos vyksmo ir istorijos liudijimo šaltiniai, koks yra Užvenčio dvaras, kaip visuma įgys neįkainojamą vertę. Be rūmo, savo pagrindinės dalies, dvaras negali veikti kaip gyva, pulsuojanti visuma. Pridurčiau ir argumentą, kuris šiais laikais, kai Lietuvai vis labiau trūksta kūrybingų ir veiklių žmonių (ypač periferijoje), Užvenčiui yra labai pasisekę – tokių žmonių jis turi. Visi, kam brangus Užventis, juos pažįstame.

(Nukelta į 4 p.)

Apie sąžiningai dirbančius ir savo darbo perspektyvą matančius žmonės telkiamasi, buriamasi.

Neabejoju, kad Užvenčio *rūmo* laukia dar vienas gyvenimas, gyvenimas Lietuvos istorijai ir kultūrai. Galbūt – Lietuvos dvarų kultūrai ir tam ypatingam žemaičių krašto fenomenui – *mažam dvarui*, vietinio medžio ir vietinių meistrų statybos, *mediniam*. Žemaičių ir sakralinis barokas, savitoji jo dalis juk irgi medinė. Tik gerai įsižiūrėkime į Užvenčio *rūmą,* jis juk yra to paties architektūrinio principo kaip ir geriau, pasiturinčiau gyvenančio ūkininko troba, tik ilgesnis, platesnis, erdvesnis. O esme artimas tai medinio namo (arba rūmo) esmei, kurią poetiškai ir filosofiškai išsakė Arvydas Šliogeris esė „Senelio archetektūra“ (kn. „Kasdienybės metafizika“): „Tu užmiršai svarbiausiąją archetektūros būtybę; kaip tik taip: ne kūrinį, o būtybę, ir tai yra mano senelio dvigalė gryčia, arba pirkia: štai ją aš ir pasirinkčiau kaip savo sielos ir akių namus, štai jos nemainyčiau į jokį Tavo siūlomą architektūros šedevrą jau vien todėl, kad mano senelio pirkia išauga iš medžio“. Iš medžio išaugintų namų turi skandinavai, turi jų ir latviai, gal ir labiau juos saugo nei mes.

Ir Užvenčio *rūmas* yra išaugęs iš medžio. Ir medžių tebesaugomas. Tik dvylika metų (1887–1898) Užvenčio dvare tegyveno Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos šeima. Bet čia Marija praleido imliausius vaikystės ir ankstyvosios jaunystės metus. Čia ji susiformavo kaip asmenybė, pajuto savo lietuvišką prigimtį ir ją įtvirtino. O – svarbiausia – ir to dar nesame giliau atskleidę ir apmąstę – sukūrė *įsigyvenimo į vietą emocinę filosofiją*, persmelkusią kūrybą, laiškus, minties fragmentus. Netgi pedagogiką: Vincukui, geriausiam panelės Marijos mokiniui, aišku, kad savo žemės palikti negalima. „Aš negaliu... aš myliu savo žemę ir matau, kad čia mano vieta!“ („Vincas Stonis“). Turėti *savo vietą*, būti joje, jaustis jos globojamam ir pačiam ją globoti.

Žvelgiant į seno dvaro medinį *rūmą*, klausantis pro senus medžius tekančios Ventos, įmanoma ištarti ir šiuos, vis sunkiau beištariamus žodžius. Kad ta vieta išliktų, kad atgautų savo gyvybę, trūksta labai nedaug – žmonių ryžto; kad dar šios kartos pastangomis svarbi vieta ir ją ženklinantis *rūmas*, išaugęs iš medžio, būtų išlaikytas ir ainiams. Kad liudytų savosios vietos šventumą, jos svarbą kūrybai ir valstybės idėjoms.

P.S. Kai kokio reikalo, ne savo, o bendro, skirto *bendrajam gėriui*, ilgai nesiseka išspręsti, rankos ima svirti. Ar tikrai to reikia, – tarsi ir savęs, o ir mūsų visų paklausė Milda Knyzelienė. Juk Šatrijos Raganos kūrybinis palikimas saugus? Atsakiau Mildai paprastai:

Neabejokime.

Svarbu ne tik Šatrijos Raganos konkretus literatūrinis palikimas. „Užvenčio šalelė“ yra ir to palikimo dvasiniai namai. Be jų ir palikimas nėra visas. Baiminkimės, kad Kristijono Donelaičio „Metai“, netekę savo dvasios namų – Tolmino kiemo (Tolminkiemio) – gali imti silpti. Ir Tolmino kiemas, ir Užvenčio dvaras yra ir mūsų dvasios namai. Jei ir tik Vieta, kur su nejuntamu dvasios veikimu tarsi ir tiesiogiai susitinkame. Ir kaip su kasdienybe, ir kaip su aukštąja būties akimirka, dar patirta Šatrijos Raganos Viktutės: „Koks gražus šis pasaulis, ir kaip aš jį myliu!“ Ir kaip su skatinimu nenuleisti rankų, dirbti, daryti, kad būtų, kas dar gali būti, kurti, mylėti.

Teisinga, kad spalio 15 d.[1] Užvenčio muziejuje buriamas susitikimas, skirtas priminti apie Užvenčio dvaro vertes ir unikalumą, apie problemišką rūmo klausimą, kad jo nepamirštume, darytume, ką galime.

Yra dar žmonių, kuriems ir tai, kas galbūt visai nesvarbu, yra svarbu. Ir lieka svarbu bet kuriomis aplinkybėmis.

Galbūt tada, kai pasaulio galių svertai tinkamai nebeveikia, ką jau įžvelgiame ir Jungtinių Tautų veikloje, nors vis dar iš tribūnos sakomos iškilmingos kalbos, svarbūs darosi ne tik galingi (ir vieši) stipriųjų gestai, o ir *maži dalykai*, koks drugelio sparnų plastėjimas, kurį buvo pajutusi Jurga Ivanauskaitė. Arba dešimtoji Gintaro Grajausko poezijos knyga –„Nykstamai menkų dydžių poveikis megastruktūroms“.

Ir Užvenčio *rūmą* drįsčiau pavadinti tuo, kuris galbūt gali turėti poveikio ir megastruktūroms.

Jei ir perkeltinių prasmių.

2026, rugsėjis

Pirmą kartą straipsnis išspausdintas literatūros žurnalo „Metai“ 2026 m. Nr. 10. Dėkojame autorei už sutikimą šį tekstą paskelbti ir el. žurnale „Žemaičių žemė“.

[1] Renginys yra nukeltas vėlesniam laikui.

Jurbarko kultūros centro Konstantino Glinskio teatras tarptautiniame festivalyje „AJIDANIA 2026“ Portugalijoje

Meno kolektyvų, tarp jų ir mėgėjų teatrų, gastrolės užsienyje, puikūs jų pasirodymai tarptautiniuose festivaliuose, užsimezgusios naujos kūrybinės pažintys jau nieko nestebina, bet kiekviena tokia išvyka – nepakartojama, ypač kai kelias nusitiesia į mums tolimas šalis. Vieną tokių kelionių šį rudenį patyrė prieš 72 metus įkurtas žiūrovų mėgstamas Jurbarko kultūros centro Konstantino Glinskio teatras. Jis spalio mėnesį dalyvavo Portugalijos Idanja a Nova (port. *Idanha-a-Nova*) mieste vykusiame tarptautiniame festivalyje „AJIDANIA 2026“. Apie šias gastroles DANUTĖ MUKIENĖ pokalbiui pakvietė teatro meno vadovę DANUTĘ SAMIENĘ.

– Lietuva ir Portugalija... Abi šalys Europoje, bet jos toli viena nuo kitos, tad kaip atsitiko, kad portugalai sužinojo apie Jūsų vadovaujamą kolektyvą ir pakvietė į savo organizuojamą teatrų festivalį?

– Ne tik atstumas didelis, bet ir mūsų pažinties su šio festivalio organizatoriais kelias buvo ilgas. Vienoje „Baltijos Rampoje“, kuri 2019 m. vyko Kretingoje, susipažinau su Estijos Viljandžio „Seasaare“ teatro režisiere Reed Raudsepp. Pradėjome kūrybinę draugystę. Ji atvažiuodavo į mūsų rengiamą festivalį „Senjorai ir jaunystė“, mes vykdavome į Viljandį. Estijoje dviejuose festivaliuose parodėme Herkaus Kunčiaus groteską „Jonas Sobieskis“ ir juokažaislę Aleksandro Fromo-Gužučio „Gudri našlė“. Abejuose festivaliuose dalyvavo Štutgarto Olgaeck teatro režisierė Nelly Eichhorn. Jai labai patiko abu mūsų spektakliai, tad pakvietė mus į Vokietiją. Paklausiau jos, kokį spektaklį atvežti. „Patys nuspręskit,“ – pasakė ji. Kadangi „Jonas Sobieskis“ buvo jau primirštas, išvažiavom su „Našle“. Na o kai buvome Štutgarte, mus pamatė Portugalų teatro studijos „Sao Veiga“ vadovas Rui Pinheiro ir mūsų paklausė, ar galime pasidaryti spektaklio titrus, o sulaukęs teigiamo atsakymo, atsiuntė kvietimą dalyvauti festivalyje „AJIDANIA 2026“.

Jurbarko kultūros centro Konstantino Glinskio teatro spektaklio A. Fromo-Gužučio „Gudri našlė“, parodyto tarptautiniame festivalyje „AJIDANIA 2026“ („Ajidanha 2026“) Portugalijoje, reklaminis plakatas

– Koks yra „AJIDANIA“ festivalių organizavimo tikslas ir koks jis buvo šiemet?

– Festivalis šiemet vyko spalio 1–10 dienomis. Jo organizatoriai siekia, kad festivalių erdvė taptų kultūrų, meninių kalbų bei publikos susitikimo erdve, kurioje teatras susipina su mokymu, apmąstymais ir kitomis meno raiškos formomis. Šiemet „Ajidania“ dešimt dienų buvo gyva kūrybos scena, priimančia nacionalines ir tarptautines teatro grupes iš įvairių pasaulio šalių. Dalyvavo teatrai iš Brazilijos, Lietuvos, Ispanijos ir Portugalijos.

– Kaip šiame festivalyje sekėsi Jūsų teatrui?

– Mūsų pasirodymo dieną mieste surengėme fotosesiją miesto gatvėse. Tai kartu buvo ir mūsų spektaklio reklama. Idanja a Nova miestas toks archajiškas, kad mūsų aktorės „laumės“ čia vietos gyventojų buvo priimtos tarsi senbuvės. Pro mus pravažiuojantiems portugalams atrodė, kad kuriamas filmas.

(Nukelta į 6 p.)

Fotosesijos akimirka. Fotografas Albertas Vidžiunas

A. Fromo-Gužučio spektaklis (teatrinė improvizacija-juokažaislė) „Gudri našlė“ (režisierius Albertas Vidžiūnas) išsiskiria teatrine kalba, vizualumu, ekspresyvia aktorių išraiška. Dėmesio sulaukė ir mūsų aktorių sceniniai kostiumai, perukai. Spektaklyje atsisakyta buitinio realizmo. Metaforiška, plastiška teatrinė kalba skatino žiūrovą dešifruoti prasmes. Scenoje nebuvo perkrautų dekoracijų. Kiekvienas objektas turėjo savo simbolinę reikšmę. Vienas stipriausių spektaklio elementų – archajiškumo pajautimas. A. Fromo-Gužučio pjesę papildėme informacija iš profesorės Aušros Martišiūtės-Linartienės Lietuvos teatro istorijos tyrinėjimų, aktualizuojančių Lietuvos bajorų teatro fenomeną. Naudojami užkalbėjimai tapo savitais lietuvių mitologija paremtais teatriniais intarpais. Spektaklio ritmas ir kompozicija priminė senovinius ritualus.

Jurbarko KC Konstantino Glinskio teatro trupė festivalyje „AJIDANIA 2026“. Fotografė Indrė Kateivė

Jie veikė žiūrovą, net nesuprantantį lietuvių kalbos. Galiausiai, mes „nupirkome“ žiūrovų simpatijas, kai kuriose spektaklio scenoje pasakydami portugališkų frazių – žiūrovai pasijuto pamaloninti tokio „kultūrinio flirto“ ir patenkinti sakė mums komplimentus.

– Na o kaip buvo su spektaklio dekoracijomis, butaforija? Negi visa tai skraidinote į Portugaliją?

– Šį kartą spektaklyje naudojome šik labai minimalias dekoracijas. Pagrindas buvo 3 stovai. Juos pagamino festivalio organizatoriai, o juos kaip žmones aprengti padėjo Portugalijos lietuvaitė Jūratė ir jos vyras Helder Sao Pedro. Jūratė jau 10 metų gyvena Portugalijoje. Ji talkino mums dar esant Lietuvoje – padėjo parengti reklaminę informaciją. Butaforija taip pat pasirūpino organizatoriai. Už tai mes esame jiems visiems labai dėkingi.

– Ar festivalio dienomis turėjote galimybę pabendrauiti su vietos lietuviais?

– Portugalijos lietuvių bendruomenė yra labai maža. Pagrindą sudaro mišrios šeimos. Pirmieji mums žinomi lietuviai čia atvyko 2000-aisiais metais dirbti, nes tada Portugalijos ekonomika buvo pakankamai stipri. Kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, atsirado „meilės emigrantų“. Dabar ten gyvena nemažai tokių lietuvių emigrantų, kurie iš pradžių buvo išvykę į Junginę Karalystę, o iš ten atvyko į Portugaliją. Dabar į šią šalį yra atvažiuojančių žmonių dėl pas mus nuolat girdimų kalbų apie karo grėsmę.

Iš kairės: festivalio „AJIDANIA 2026“ reklaminis plakatas; Jurbarko KC Konstantino Glinskio teatro kūrybinė grupė festivalyje „AJIDANIA 2026“ po spektaklio kartu su festivalio organizatoriais. Fotografė Indrė Kateivė

Portugalijoje gyvenantiems lietuviams vieniems su kitais bendrauti nėra paprasta. Kad galėtum susitikti, kartais reikia įveikti 100 km atstumą. Idanja a Nova mieste ir jo apylinkėse nuolat gyvena tik 3 lietuviai ir dar yra du čia atvažiuojantys 2–3 kartus per metus. Mes festivalio metu bendravome su Jūrate ir jos vyru Helder Sao Pedro.

Turėjome galimybę portugalų teatralams pristatyti lietuvišką maistą. Iš Lietuvos jiems nuvežėme šakotį ir skilandį, o festivalio dienomis nors ir iš portugališkų produktų, bet kepėme bulvinius blynus, gaminome šaltibarščius ir jais vaišinome kolegas. Beje, apie Lietuvoje vykstančias šaltibarščių dienas jie jau žinojo.

– Skrisdami iš Lietuvos į Portugaliją, Jūs pirmiausiai pasiekėte Lisaboną. Iš ten iki Idanja a Nova yra apie 200 kilometrų. Kaip tą miestą pasiekėte?

– Atskridus į Lisaboną, mums teko išsinuomoti du automobilius, išspręsti su tuo susijusias nuomos problemas, o kai tie reikalai buvo sutvarkyti, sėdome į automobilius ir pasukome link Ispanijos – į Idanja a Nova miestą. Važiuoti teko nakties metu, bet mūsų vairuotojai buvo atidūs ir saugiai atvežė į vietą. Visą laiką kelionės metu festivalio organizatorius, režisierius Rui Pinheiro palaikė su mumis ryšį, domėjosi, kaip mums sekasi, pats mus pasitiko mieste. Tokiu dėmesiu buvome maloniai nustebinti. Rui Pinheiro mums parodė, kur galime pastatyti mašinas, palydėjo į pastatą, kuriame apsigyvenome, maitinomės, vakarais susirinkę aptardavome dienos įspūdžius, diskutuodavome. Na o rytais mus pažadindavo miesto laikrodis.

– Ką galite papasakoti apie Idanja a Nova mieste veikiantį teatrą?

– Idanja a Nova labai įspūdingas miestas. Jis se-

(Nukelta į 8 p.)

Iš kairės: festivalio „AJIDANIA 2026“ renginyje portugalės groja su adufe būgneliais; Jurbarko Konstantinio Glinskio teatro meno vadovė Danutė Samienė su portugalėmis. Nuotraukos iš D. Samienės asmeninio albumo

nas – lyg muziejus po atviru dangumi, kaip ir namas, kuriame mes gyvenome. Mieste veikianti teatro studija „SÃO VEIGA“ pavadinta vienos iš kultūros draugijos „Ajidanha“ steigėjų ir garbės narių – režisierės São Veiga vardu (São Veiga mirė 2008 m.).

Studijos vadovas – „Ajidania“ festivalio organizatorius – jau minėtas Rui Pinheiro. Teatro patalpos puikios, kompaktiškos. Yra salė, pagalbinės patalpos, kiemelis, veikia baras-savitarna.

Teatro pastatas priklauso miesto savivaldybei, o studija „SÃO VEIGA“ naudojasi čia jai suteiktomis patalpomis pagal sutartis, kurios atnaujinamos kas penkerius metus. Teatro aktyvių narių yra apie 20. Jie visi turi pagrindinį darbą, o laisvalaikį skiria teatrui.

– Ar turėjote laiko ir galimybių susipažinti ne tik su Idanja a Nova miestu, bet ir su jo apylinkėmis?

– Po spektaklio mums buvo suorganizuota ekskursija į Idanha a Velha (Senąją Idanhą). Tai kaimelis, įsikūręs ant Ponsulo upės Idanha-a-Velha kranto. Jis unikalus savo archajiškumu ir nepakartojamu grožiu. Kaimas įkurtas I amžiuje prieš Kristų, valdant imperatoriui Augustui. Įspūdinga kaimo bazilika, žinoma kaip Senoji katedra, buvo pastatyta ant paleo-krikščionių bažnyčios, egzistavusios nuo pirmųjų krikščionybės metų, pamatų. VIII a. šios žemės buvo atiduotos Tamplierių ordinui. Čia Tamplierių riteriai pastatė didelį gynybinį bokštą, kuris vadinamas Idanha pilimi.

Pabuvojome ir Monsanto – portugališkiausiame Portugalijos kaime. Tokį statusą jis gavo 1938 metais. Ši gyvenvietė XII a. įkurta 758 m aukštyje ant Monsanto kalvos.

Keliaujant malonu buvo sutikti po Portugaliją keliaujančias lietuvaites iš Kauno. Jos labai susidomėjo mūsų teatru. Pažadėjome joms pranešti apie mūsų spektaklius, rodomus Lietuvoje.

– Ką išskirtinio patyrėte dalyvaudami šiame teatrų festivalyje?

– Man pačiai labai įspūdingas buvo paskutinis vakaras. Jo metu pajutome tikrąją portugalų fol-

Iš kairės (nuo viršaus): Monsanto pilies siena; jurbarkiečiai teatralai ant aukščiausios Monsanto kalvos (fotografas Rui Pineiro); Monsanto kaimo gatvės fragmentas. Fotografė Indrė Kateivė

kloro dvasią. Renginio metu buvo reprezentuojami tradiciniai Idanha regiono drabužiai, mušant rėmo būgnu – Adufe dainuojamos šio krašto dainos. Šio vakaro metu mums, lietuviams, labai norėjosi pašokti „Malūnėlį“ ar „Tranksverą“, pasipuošus lietuvišku tradiciniu kostiumu, visus pavaišinti šakočiu. Mes, festivalio dalyviai, kartu su festivalio sertifikatu gavome dovanų portugališką būgnelį Adufe. Dabar teks pagalvoti, kaip jį galėtume panaudoti, juolab, kad atsirado galimybė kultūrinius ryšius su portugalais plėtoti.

Tą vakarą po koncerto festivalio dalyviai buvo pakviesti į dokumentinio filmo „2351“ peržiūrą. Jame pasakojama apie iš Azorų salų kilusį alpinistą Renato Goulartą, kuris į aukščiausią Portugalijos viršukalnę (Pico kalną) kopė daugiau nei du tūkstančius kartų. Jo tikslas buvo į tą kalną įkopti 2351 kartą – tiek, kiek metrų yra kalno aukštis. Filmą žiūrovams pristatė jo režisierius Pedro Canavilhas ir pagrindinis filmo herojus Renato Goulartas.

Jurbarkiečiai festivalio organizatorius, svečius vaišina šaltibarčiais ir kitais lietuviškais patiekalais. Fotografė Danutė Samienė

(Nukelta į 10 p.

– Kas dar Jums labiausiai iš tos viešnagės Portugalijoje įsiminė?

– Grįždami į Lisaboną pabuvojome Kristaus vienuolyne, kuris yra įtrauktas į UNESCO pa-

Iš kairės: Pienišės Nossa Senhora dos Remédios (Mūsų Išvaduotojos Dievo Motinos koplyčia). Fotografas Albertas Vidžiūnas; naktinė Lisabona. Fotografė Indrė Kateivė

Jurbarkiečių pietūs prie Atlanto vandenyno. Fotografė Violeta Greičiūnienė

Grupė Jurbarko teatralų Atlanto vandenyno pakrantėje prie Pienišės Fotografė Danutė Samienė

saulio paveldo sąrašą. Pasigėrėjome Atlanto vandenyno pakrantėmis, aplankėme Pienišės Nossa Senhora dos Remédios (Mūsų Išvaduotojos Dievo Motinos) šventovę, kuri stovi vakarinėje Penišės (*Peniche*) pusiasalio dalyje, vandenyno pakrantėje. Ji Portugalijoje yra pagrindinė šventovė, skirta Mergelės Marijos garbinimui. Pasak legendos, XII a. mažame urve, būtent toje vietoje, kurioje dabar stovi koplyčia, buvo rastas Dievo Motinos atvaizdas; nuo to laiko čia prasidėjo Dievo Motinos – „Gydytojos“ – garbinimas.

Šioje istorinėje Portugalijos pakrantės šventovėje maldininkus pasitinka šventoriuje palaidoto Monsinjoro Manuel Bastos įrašas „Jei ateini su tikėjimu, iš dangiškosios Motinos išsineši dar daugiau tikėjimo!“.

Pabraidėme Atlanto vandenyno pakrantėse, pavalgėme labai skanių jūros gėrybių, o tada – vėl į Lisaboną. Ten iki skrydžio į Lietuvą turėjome nemažai laiko ir jį galėjome skirti pažinčiai su šios sostinės įžymybėmis. Aplankėme Švenčiausiosios Jėzaus Širdies baziliką, stabtelėjome prie paminklo, skirto garsiam XIX a. Portugalijos teatro aktoriui, komedijos legendai Actor Taborda. Jo garbei Lisabonoje yra pavadintas teatras (port. *Teatro Taborda*), pastatyti keli paminklai, keliuose Portugalijos miestuose yra jo vardu pavadintų gatvių.

Laukdami kol atsidarys Muziejus-kambarys, skirtas portugalų dainininkei, fado Karalienei Amália da Piedade Rodrigues, klausydamiesi paukščių čiulbesio ir iš dainininkes kambario balkono kalbančios papūgos žodžių, kieme mėgavomės portugališka kava. Kai apsilankėme muziejuje, tą minėtą kalbančią papūgą pamatėme gyvai, bet dabar, kai į ją žiūrėjome jau iš kambario, ši tylėjo...

Lisabonoje patyrėme, kad ji yra vienas geriausių Europos miestų, tinkamų gatvės menui (beje, šis menas palaikomas Lisabonos miesto savivaldybės).

Pavyko aplankyti ir čia veikusią išskirtinę aukštosios mados parodą „VENUS – Valentino Garavani Through the Eyes of Joana Vasconcelos“, veikusią prestižiniame MAAT muziejuje.

Pasivaikščiojome ir Težo upės krantine. Ši upė ties Karkavelosu (*São Julião da Barra* įtvirtinimais) įteka į vandenyną – ten salelėje stovi Budžijo (*Bugio*) švyturys. Naktinio žygio metu aplankėme gražiausias, istoriškai svarbias miesto vietas, kurios sutemus atrodo ypač gražiai – įspūdinga Ribeira das Naus pakrantė su akmenų skulptūromis, Kristaus Karaliaus statula. Vaikščiojome, o iš barų sklido melancholiška muzika, melodijos. Norėjosi, kad tai nesibaigtų, bet mūsų jau laukė lėktuvas. Spalio 11-osios 3 valandą nakties mes jau buvome Vilniuje. Kai pasiekėme Jurbarką, švito...

Dėkojame už pokalbį.
Sėkmės Jums ir Jūsų kolektyvui!

Į TELŠIUS sugrįžo profesionalaus šokio festivalis „ŠOK‘as“

Spalio 22 d. Telšiuose puikiu Vilniaus tango teatro spektakliu prasidėjo kas du metai šiame mieste vykstantis 4-asis profesionalaus šokio festivalis „ŠOK‘as“, kurį organizuoja Telšių Žemaitės dramos teatras. Šį kartą jo programa buvo sudaryta taip, kad šokio menu turėtų galimybę pasimėgauti tiek mažieji, tiek ir suaugę žiūrovai.

Pirmieji keturi spektakliai buvo parodyti spalio mėnesį, o lapkričio 12-ąją planuojamas paskutinis renginys – scenos mylėtojai pamatys „Taigi cirko“ šiuolaikinio cirko spektaklį „inTense“.

Festivalio sumanytoja – Telšių Žemaitės dramos teatro šokio studijos vadovė Ina Levickienė. Prieš pasidedant renginiams ji pažymėjo, kad ketvirtasis „ŠOK‘o“ festivalis išlaiko jau susiklosčiusią tradiciją Telšių krašto žiūrovams ir jų svečiams pristatyti profesionalaus šokio pasirodymus ir jų įvairovę, tad ir šiemet žiūrovams yra iš ko pasirinkti.

Pirmą kartą festivalio istorijoje Telšių scenoje sulaukta Vilniaus tango teatro ir jų tango šou „En La Vega“. Po jo renginio organizatoriai, dėkodami šiam teatrui ir dalindamiesi įspūdžiais iš spektalio, *Facebook* Telšių Žemaitės dramos teatro paskyroje rašė: „vakaras mus nukėlė į Buenos Aires, kur stebėjome tikrąjį tango. Emocijų kupinas reginys [...]“.

Pirmą kartą šiemet į festivalio programą įtrauktas ir „Taigi cirko“ šiuolaikinio cirko spektaklis. Jis vyks paskutiniąją festivalio dieną – lapkričio 12-ąją.

Spalio 27 d. mažiesiems žiūrovams parodytas didelio pasisekimo sulaukęs Telšių Žemaitės dramos teatro spektalis „Spalvotas sapnas“.

Scena iš spalio 22 d. Telšiuose Vilniaus tango teatro parodyto tango šou „En La Vega“. Nuotrauka iš Telšių Žemaitės dramos teatro archyvo

Spalio 28 d. nudžiugino į Telšius vis sugrįžtantys Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos moksleiviai, šiemet atvežę ištraukas iš trijų šokio spektaklių – „Vasarvidis“, „Bolero“ ir „Apeigos“.

Spalio 30-ąją žiūrovai Telšių scenoje pamatė šiltų aplodismentų sulaukusią Kauno valstybinio muzikinio teatro baleto trupę, kuri žiūrovus nudžiugino vienaveiksmiu šokio spektakliu „E-MOTION“.

– Pirminė festivalio idėja buvo atvežti baletą Žemaitijos krašto žiūrovams. Manau, kad tai puiki proga išvysti profesionalius, kokybiškus pasirodymus beveik neišeinant iš namų“. Tikiu, kad galime auginti šokio meno kultūrą, jausti, kur gimsta emocijos, istorijos, teatras. Ir, žinoma, pamatyti žmogaus kūno galimybes – kiek daug šokėjas gali kūnu išreikšti, – kalba Ina Levickienė.

Festivalio metu, kaip ir kasmet, Telšių krašto mažiesiems šokėjams organizuojamos kūrybinės dirbtuvės, kurias veda šokio profesionalai. Jų metu vaikai ne tik stebi, bet ir susitinka su profesionalaus meno kūrėjais, tampa kūrybinio proceso dalimi. Tokių užsiėmimų metu ugdomas jų muzikalumas, koordinacija, elegancija. Šokio kūrybinėse dirbtuvėse dažnai gimsta ir nauji pasirodymai. Toks yra ir festivalio metu parodytas Žemaitės dramos teatro spektaklis „Spalvotas sapnas“.

Tekstas parengtas pagal Telšių Žemaitės dramos teatro informaciją

Yra pagrindo teigti, kad Saulės mūšiui buvo vadovaujama iš Pilėnų

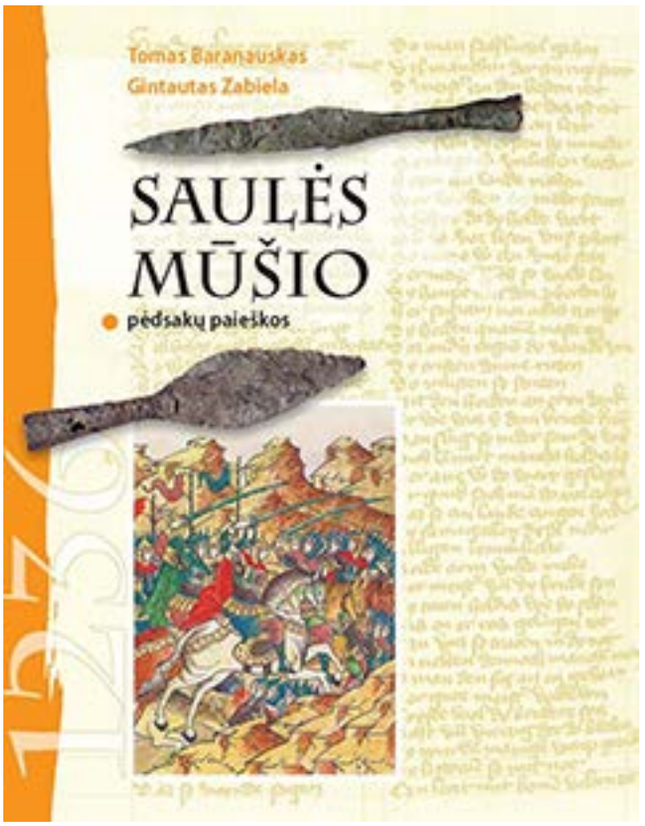
Antanas GEDVILAS

2026-aisiais minime Saulės mūšio, vykusio 1236 m. rugsėjo 22 d., 790-ąsias metines. Šiame mūšyje kunigaikščio Vykinto vadovaujami žemaičiai ir kitos baltų gentys įveikė Kalavijuočių ordino kariauną ir šventė pergalę. Prisiminkime ano meto istorines aplinkybes, jėgos galių pasiskirstymą.

Nors nuo tų įvykių jau praėjo beveik aštuoni šimtmečiai ir daug kas nugrimzdo užmarštin, nežinoma net tiksli Saulės mūšio vieta, bet atmintis apie jame iškovotą lietuvių pergalę išliko. Už mūšiuose parodytą narsą, daugelį metų nuo priešų gintą kraštą mes esame dėkingi savo didingiems protėviams.

Daug kas šia tema jau pasakyta, parašyta, bet vis tiek bent trumpam sugrįžkime į tuos laikus ir iš esmės, nešališkai pasižiūrėkime į Baltijos šalyse susiklosčiusią situaciją po to, kai 1095 m. lapkričio popiežius Urbonas II Klermono susirinkime Prancūzijoje paskelbė kryžiaus žygį į dar neužimtus šiaurinius Europos plotus. Po to buvo paskelbti dar trys kiti svarbiausi kryžiaus žygiai: antrasis–1146 m. (vyko 1147–1149 m.); trečiasis – 1187 m. (vyko 1189–1192 m.); ketvirtasis – 1198 m. popiežiaus Inocento III (vyko 1202–1204 m.).

Tada šių žygių iniciatoriai ir vadai buvo sudarę kompleksinį priemonių planą, kuris apėmė žvalgybą, strateginius tikslus ir veikimo taktiką. Į veiksmų planą įėjo Rusios valdovo Vladimiro krikštas 989m. ir jam suteikti įgaliojimai plėsti krikščionybę į Jotvą ir Lietuvos protautes, Prūsijos tautų „apkrikštijimas“, Estijos užkariavimas, Latvijos protaučių žemių užėmimas ir kt. Sėkmingam plano vykdymui ant Dauguvos upės žiočių 1201 m. buvo pastatyta Rygos tvirtovė ir aplink ją pradėta telkti karinė galia. Kuršių vado Lamekino paskutiniai dokumentai dėl Kuršo patikėjimo Livonijos ordino globai buvo pasirašyti apie 1230-uosius metus. Iš šiais laikais turimos informacijos apie 1236 m. Livonijos ordino žygį į Lietuvą žinoma, kad tuo laikotarpiu įvykiai

Tono Baranausko ir Gintauto Zabielos knygos „Saulės mūšio pėdsakų paieškos“ (Vilnius, 2016) viršelis su Saulės mūšio atvaizdu iš XVI a. vid. Iliustruotojo metraščių sąvado

sparčiai artėjo prie Lietuvos. Tada Lietuva jau buvo suvienyta ir turėjo suformuotą valdymo struktūrą. Jos sostinė buvo Karšuvos žemėje – 6 km. į Prūsijos pusę nuo Kryžkalnio esantys Pilėnai. Karšuva tuo metu šiuose kraštuose buvo saugiausia žemė. Ją supo Nemuno, Jūros ir Akmenos upių gynybinė sistema. Jotvingių ir prūsų žemės Karšuvai buvo kaip apsauginis skydas, sudaręs galimybę Lietuvos valdovams suvienyti anksčiau buvusias savarankiškas tautas į vieningą jėgą, galinčią pasipriešinti kryžiuočiams.

XIII a. I pusėje, po Rygos pilies pastatymo, lietuviai prisijungė didžiules dabartinės Baltarusijos teritorijas. Ano meto žemėlapiuose matome pagrindinių kryžiuočių pilių išsidėstymą Pilėnų kryptimi. Rašytiniuose šaltiniuose šiandien nerandama informacijos apie Lietuvos galios centrus, buvusius XII a. ir XIII a. I pusėje. Suprasdami tuometinę Pilėnų geografinės padėties svarbą, jų dydį, žinodami, kokias didžiules jungtines pajėgas net keletą kartų kryžiuočiai siuntė tam, kad Pilėnai būtų sunaikinti, yra pagrindo teigti, kad Saulės mūšio pasirengimui ir pačiam mūšiui buvo vadovaujama iš Pilėnų. Todėl šiemet Saulės mūšio 790-ųjų metinių paminėjimas

buvo suorganizuotas Pilėnams artimiausioje didesnėje šio krašto gyvenvietėje – Skaudvilėje, kurios turgaus aikštės grindinys yra išgrįstas akmenimis iš Karšuvos miesto.

Pralaimėjimas Saulės mūšyje sudavė tokį didžiulį smūgį Livonijos ordinui, kad jis prarado galimybę toliau egzistuoti. Po šio mūšio abi pusės turėjo persirikiuoti. Livonijos ordino likučiai buvo prijungti prie Teutonų ordino, o Lietuvos pusėje vyko valdžios perėmimas, nes broliai Gedvilas iš Pilėnų, Vykintas iš Tverimento ir Ringaudas, greičiausiai, dėl savo amžiaus privalėjo užleisti valdžią jaunesniems. Dėl mums mažai žinomų priežasčių valdžia atiteko ar buvo užgrobta vienvaldžio Mindaugo. Dėl to, kad bendro sutarimo tuo klausimu nebuvo, o gal ir dėl to, kad valdžia galėjo būti paimta klasta, tarp Lietuvos didikų, jų valdomų kraštų kilo nesantaika.

Mindaugas neturėjo galimybių valdyti Karšuvos žemių, todėl jas pirmiausiai padovanojo kryžiuočiams ir leido jiems ant Nemuno ir Dangės žiočių pastatyti Klaipėdos pilį, iš kurios kryžiuočiai galėjo kontroliuoti laivybą ir prekybą šiomis upėmis.

Dabar Klaipėdos gimimo diena švenčiama rugpjūčio 1-ąją. Tai Klaipėdos pilies pastatymo diena. Klaipėdos herbe, šalia pilies bokšto, vaizduojami pastoliai. Tai įrenginiai, skirti priešlaiviniams arbaletams pastatyti.

Padedant Mindaugui, kuršiams esant nuolankiems, kry-

XIII a. Lietuva ir kaimyninių kraštų žemėlapis. Iliustracija iš: https://inx.lv/J6WzG (Ingos Baranauskienės straipsnio „Mindaugas ir žemaičiai“, paskelbto laikraštyje „Lietuvos aidas“)

žiuočiai 1252 m. pradėjo kontroliuoti Lietuvos svarbiausios upės laivybą ir prekybą, 1272 m. iškilo didžiulė Mariemburgo pilis, o 1309 m. netoli Pilėnų pilies buvo pastatyta dar viena pilis – Ragainės. Šiandien galime įsivaizduoti, kokia tada buvo didžiulė Pilėnų reikšmė, koks politinis, karinis spaudimas jai buvo daromas. Todėl Pilėnus drąsiai galima laikyti anuometine Lietuvos sostine.

1317 m. sunaikinus Sudargo pilį, Gediminas Lietuvos sostinę perkėlė į Vilnių. Tam, kad Pilėnai būtų užimti, padovanotoms žemėms primesta sava valdžia, buvo suorganizuoti du jungtiniai Europos valstybių žygiai. Jie vyko 1329 ir 1336 metais.

Po to, kai Mindaugas Karšuvą ir Pilėnus padovanojo kryžiuočiams, pasmerktajam kraštui reikėjo išsirinkti savąjį vadą. Visuotiniu sutarimu juo tapo Alminas (kai kuriuose rašytiniuose šaltiniuose vadinamas ir Ale-

(Nukelta į 14 p.)

Medalis, skirtas Saulės-Šiaulių mūšio 770-čiui atminti. Autorius – skulptorius, medalininkas Juozas Kalinauskas

Saulės mūšio memorialo Jauniūnų kaime (Joniškio rajonas) lankytojų centro fragmentas. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6Wza

manu, Algminu), kuris, greičiausiai buvo Gedvilo Sūnus.

Alminas, kaip kryžiuočiams paaukotos Lietuvos dalies valdovas, rūpinosi Lietuvos saugumu. Net tris kartus jo vadovaujama kariauna buvo apgulusi Klaipėdos pilį. Itin atsakingai jis su savo žinioje buvusiais kariūnais apie aštuonerius metus rengėsi Durbės mūšiui, vadovavo jam ir dabartinės Latvijos teritorijoje, prie Durbės ežero, pasiekė pergalę. Tai buvo antroji lietuvių galinga pergalė prieš kryžiuočius. Ji parodė, kad ir išduotoji Lietuvos dalis, šiandien vadinama Žemaitija, gali įveikti Teutonų ordiną ir jo suvienytas Europos valstybių karines pajėgas. Dėl šios pergalės ir dar dėl kelių kitų sėkmingų mūšių dalis Kuršo atsidūrė Žemaitijos sudėtyje, įvyko Prūsų sukilimas. Tada Mindaugas buvo priverstas atsisakyti karūnos.

Nuo 1260 m. liepos 13 d. vykusio Durbės mūšio iki dar daugiau aukų pareikalavusio Žalgirio mūšio (1410 m. liepos 15 d.), kuriame Teutonų ordinas buvo parklupdytas, ištisinių karų laikotarpis dar tęsėsi 150 metų ir tris dienas. Tik 1422 m. Vytautas Didysis vėl sujungė Lietuvą, susigrąžindamas Mindaugo padovanotas žemes.

Daugeliui iki šiol kyla klausimas, kas laimėjo Saulės mūšį– žemaičiai ar lietuviai. Mums yra įteigta, kad Saulės mūšį laimėjo žemaičiai ir vargu, ar mes galėtumėme teigti, kad mūšį laimėjo lietuviai, nes Mindaugas tada realiai valdė tik dalį Lietuvos. Tikėtina, kad Saulės mūšyje Mindaugas dalyvavo, bet tik kaip ir kiti mūšyje dalyvavę vadai. Lietuva tada dar buvo valdoma atstovavimo pagrindu, Tai liudija Voluinės sutartį pasirašiusių Lietuvos valdovų parašai. Buvo praėję vos 17 metų, todėl labai tikėtina, kad Saulės mūšyje dalyvavo tie patys vadai.

Teisingiausia būtų manyti, kad lietuviai laimėjo ne tik Saulės, bet ir Durbės mūšį, tik čia būtina patikslinti, kad Durbės mūšį laimėjo tik Mindaugo kryžiuočiams padovanotosios Lietuvos dalies lietuvių ir vykstant mūšiui į jų

XIII a. vidurio žemaičių kunigaikštis Alminas (Almenas, Algminas, Alemanas (vok. Aleman). Dail. Artūras Slapšys

Žemaitijos šiaurės vakarų dalies kunigaikštis Vykintas. Dail. Artūras Slapšys

pusę perėjusių kuršių jungtinės pajėgos. Pats Mindaugas Durbės mūšio metu buvo neutralus ir su savo valdomos Lietuvos dalies kariuomene mūšyje nedalyvavo, jis veikiau talkino kryžiuočiams.

Mindaugo padovanotoji Lietuvos dalis mums šiandien yra žinoma kaip Žemaitija. Vytautas Didysis, Melno derybose pateik-

damas savo teiginius, kiek toli jam priklauso Lietuvos žemosios žemės į vakarus, šias žemes, ypač Karšuvą, įvardino savo tėvonija ir pabrėžė, kad tai yra ta pati Lietuva.

Nors šiandien tiksli Saulės mūšio vieta nežinoma, šio mūšio data neužmiršta ir kasmet minima. Yra ir tariamoje mūšio vietoje – Joniškio rajono Jauniūnų kaime pastatytas memorialas, skirtas Saulės mūšio pergalės atminimui.

Šiandien mes daug mūsų kraštui nusipelniusių žmonių, valdovų, svarbių istorijos faktų, datų dar nežinome, nesame juos tinkamai įvertinę ir jų atminimui pastatytų paminklų dar nėra. Seniai yra pasiūlyta aukščiausioje automagistralės Kaunas–Klaipėda vietoje – Prienų piliakalnio aplinkoje pastatyti Alminui paminklą. Ten susikerta du valstybei svarbūs keliai: automagistralė ir senasis karo kelias (vok. *Vegeberichtas*) Upyna–Kaltinėnai. Yra siūlyta ir automagistralę Kaunas–Klaipėda pavadinti Almino keliu. Savo eilės laukia Pilėnų tvirtovė, jos tyrinėjimai, istorinis įvertinimas, sutvarkymas ir pagarbus įamžinimas, kaip ir šio krašto didžiūnų, kurie valdė Pilėnus. Tarp jų ypatingos pagarbos yra nusipelnęs Margiris.

***

Rengiant tekstą remtasi šia viešai prieinama informacija: akademiko Eugenijaus Jovaišos Vėluikių archeologinės vietovės tyrinėjimų, vykusių 1972 m., medžiaga; 2013 m. išspausdintu dr. Vytenio Almonaičio mokslinių straipsnių rinkiniu „Vakarų Lietuva XIII–XV amžiuje“; dr. Tomo Baranausko straipsniu „Rūdavos mūšis – kieno pergalė, kieno pralaimėjimas [...]“, paskelbtu 2020 m. kovo 13 d. interneto svetainėje „Alkas“ (adresas https://inx.lv/J6oai); istorikės ir rašytojos Ingos Baranauskienės straipsniu „Kas vadovavo žemaičiams Durbės mūšyje?“, paskelbtu laikraštyje „Voruta“ 2010 m. spalio 18 d., ir tais pačiais metais jos išleista istorine monografija „Durbės mūšis: istorija, priežastys, pasekmės“; istoriko, rašytojo, publicisto Gedimino Kulikausko ir žurnalistės Agnės Kriščiukaitytės straipsniu „Dvikova, išgelbėjusi Žemaitiją“, paskelbtu 2013 m. birželio 28 d. interneto portale „Verslo žinios“.

***

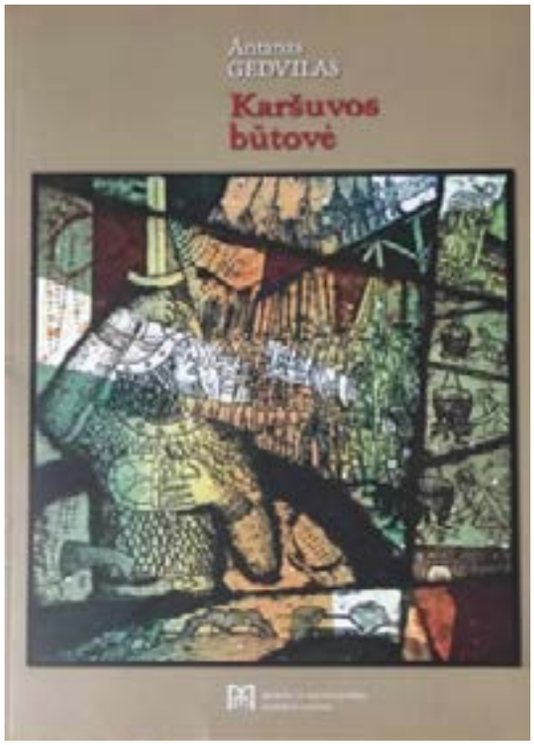
Šios publikacijos autoriaus – VšĮ „Karšuvos būtovė“ prezidento Antano Gedvilo – knyga ir kiti aktualūs straipsniai Karšuvos krašto tema:

• Antanas Gedvilas, *Karšuvos būtovė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2019;

• Antanas Gedvilas, „Pilėnų žūtis – paskutinis Karšuvos mūšis“, *Voruta.lt*: https://inx.lv/J6Wz6;

Lietuvių kunigaikštis Margiris (mirė 1336 m.). Dail. Artūras Slapšys

A. Gedvilo knygos „Karšuvos būtovė“ (Vilnius, 2019) viršelis su dailininko Alfonso Čepausko grafikos kūriniu

• Antanas Gedvilas, „Antanas Gedvilas. Pilėnai–Ivangėnai“, *Voruta.lt*: https://inx.lv/J6Wzh;

• Antanas Gedvilas, „Margiris laikytinas vienu iš Lietuvos valdovų, tik likimas jam lėmė ginti Žemaitiją“, *Voruta.lt*: https://inx.lv/J6Wzw.

Gydytoja, habil. medicinos mokslų daktarė Stanislava Raciūtė-Butinavičienė – Skuodo krašto dukra

Živilė LUKŠIENĖ

Dr. Stanislava Raciūtė-Butinavičienė

2002 m. rugpjūčio 26 d. į salę, kur pašarvotas jos vyras Bronislovas, pasiramsčiuodama kaukazietiška lazda įeina aukšta, fiziškai jau išsekusi, silpna, bet savo valia nepalenkiama devintą dešimtį įpusėjusi moteris. Visi nuščiūva ir pagarbiai atsisuka į ją...

Stanislava gimė baisiu Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu – 1916 m. lapkričio 12 d. netoli Skuodo esančiame Puodkalių kaimo ūkininkų Onos ir Vincento Racių šeimoje. Tėvai naujagimę iš karto pakrikštijo, nes prieš metus paeiliui buvo palaidoję tris ligos pakirstas mažametes dukreles. Mergaitė buvo stipresnė už savo Anapilin iškeliavusias sesutes, įveikė ją puolusias ligas. Nesugniuždė jos ir karo, pokario metų nepritekliai. Kai ji kiek paaugo, vasaromis, beganydama žąsis, prisėsdavo ir atsiversdavo elementorių. Besklaidydama jį, namiškių padedama mergaitė ne tik raides pažino, bet ir skaityti, skaičiuoti pradėjo, tad tą rudenį kai atėjo laikas lankyti mokyklą, ji „įšoko“ tiesiai į pradinės mokyklos antrąjį skyrių.

Artimiausia pradinė mokykla buvo Skuode. Žiemą ir rudenį, lyjant ar sningant, speigui traškinant tvoras, dundant pavasarinei perkūnijai, mergaitei rytais tekdavo klampoti 4 kilometrus iki mokyklos, o po pamokų – tiek pat atgal.

Vėliau, tėvai, kurių vaikai į mokyklą eidavo iš aplinkinių kaimų, jiems nuomodavo kambarius Skuode. Teko ir Stanislavai kurį laiką gyventi tokiame kambaryje pas svetimus.

Mokslai mokslams, o paauglišką prigimtis ir tikėjimas, kad viskas baigsis gerai, visais laikais buvo paženklinti vaikų rizikingais žygiais ir išdaigomis. Skuodo mokykloje tarsi šventas prisakymas buvo mokiniams po 9 valandos vakaro nebesibastyti gatvėmis – tokiu laiku jau reikėjo būti namie ir, jei pamokos dar neparuoštos, užbaigti tai padaryti. Mergaitės, tarp jų ir jau šiek tiek ūgtelėjusi Stanislava, ne visada to paisydavo. Pasitaikydavo, kad jos, radusios senų drapanų, ilgų, jau nebenešiojamų sijonų, užsimesdavo juos ant savęs, užsirišdavo ant akių skareles ir, krypuodamos kaip senutės, vakarais atsidurdavo gatvėje ir įsiliedavo tarp kitų miestiečių, tikėdamos, kad bus neatpažintos. Nors mokytojai nuolat lankydavosi mokinių namuose ir tikrindavo, ar jie vakarais kur nors nesibasto, jiems toks šių mergaičių elgesys ilgai nebuvo žinomas.

Stanislavai mokslai sunkumų nekėlė. Jos aštrus protas, lyderystė, drąsa ir ryžtas, visai nebūdingi daugeliui kitų jos amžiaus mergaičių, buvo pastebėti tuometinio Skuodo gimnazijos įkūrėjo kunigo Pranciškaus Žadeikio (1869–1933). Visiems parapijiečiams jis buvo didelis autoritetas, taip pat ir Stanislavos tėvams, tad jis nesunkiai juos prikalbino leisti dukrą į „didesnius

Stanislava Raciūtė-Butinavičienė ir jos brolis Juozas studijų Kauno universitete metais

mokslus“. Šie, nors ir buvo paprasti ūkininkai, bet toleriagiški ir, nepaisant daugelio to meto kaimo žmonių kultūrinio pasyvumo bei inercijos, dažnai girdimo „aš be mokslo užaugau ir mano vaikai užaugs“, priėmė kitiems savo pažįstamiems neįprastą sprendimą – nutarė dukrą toliau leisti į mokslus. Tada mergaitė pradėjo lankyti Mažeikių gimnaziją, o ją baigusi išvyko mokytis į Kauną.

Kai Stanislava ten nuvyko, jos brolis Juozas buvo bebaigiantis mokslus jau antrajame Vytauto Didžiojo universiteto fakultete. Mergina pasirinko medicinos studijas. Kaip yra pasakojusi imliu protu iš kitų bendraamžių išsiskyrusi Stanislava, tie mokslai, nors jai ir buvo labai sunkūs, vis dėlto šiek tiek likdavo laiko ir poilsiui, galimybei džiaugtis jaunyste.

Kaune ji nuomojo kambarį pas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės dukrą – vaikų rašytoją, vertėją, kultūros veikėją grafienę Danutę Čiurlionytę-Zubovienę (1910–1995), kuri buvo ištekėjusi už garsios grafų Zubovų giminės palikuonio – architekto Vladimiro Zubovo. Gyvendama čia mergina susipažino su daugeliu Kauno elito atstovų ir greitai perėmė miestiečių manieras. Nors ji į šį didmiestį buvo atvykusi iš paties Lietuvos pakraščio, Kaune niekada nesijautė prastesnė už kitas bendraamžes. Jos energija, optimizmas, didelis pasitikėjimas savimi daug kuo jai padėjo ir žavėjo aplinkinius, visur garantavo pripažinimą.

Netrukus po to, kai jai baigus 1922 m. įkurto Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultetą (dabar

(Nukelta į 18 p.)

Nuotraukoje – Skuodo gimnazistai Inkilėlių šventės metu. Stanislava Raciūtė – pirmoje eilėje antra iš kairės

Mokytoja Jazbutienė su Skuodo pradinės mokyklos antrojo skyriaus mokiniais. 1931 m.

Skuodo progimnazijos penkto skyriaus mokiniai. Stanislava sėdi šalia kunigo Pranciškaus Žadeikio – jam iš kairės. 1932 m.

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos rūmai Kaune, A. Mickevičiaus gatvėje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6W52

1950–1968 m. Vilniaus Žvėryno mikrorajono Vytauto gatvėje veikusios Vilniaus jungtinės Vaikų ligoninės pastatas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: ttps://inx.lv/J6W5v

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademija) Universiteto rektorius įteikė mediko diplomą, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Visą vokiečių okupacijos laikotarpį ji dirbo Kaune veikusios Vaikų infekcinės ligoninės vyriausiojo gydytojo pavaduotoja. Pasibaigus karui, jai pasiūlė eiti Sveikatos apsaugos ministerijos Vaikų gydymo ir profilaktikos įstaigų valdybos viršininkės pareigas. Tada Stanislava persikėlė gyventi į Vilnių. Darbas čia buvo sudėtingas ir reikalaujantis didžiulės atsakomybės – tais sunkiais pokario metais jai Lietuvoje teko rūpintis pediatrijos tinklo atkūrimu, vaikų gydymo įstaigų visoje respublikoje steigimu ir jų aprūpinimu šios srities specialistais.

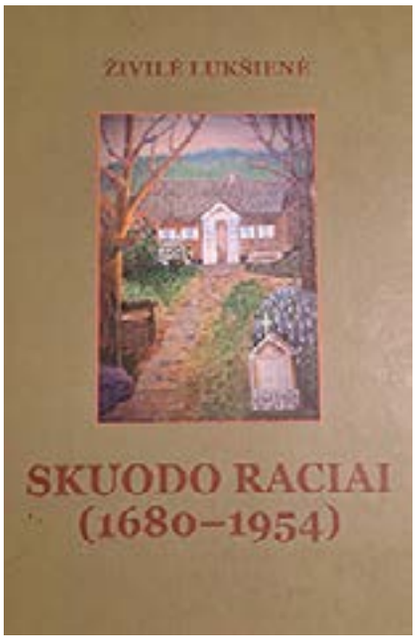
Po kurio laiką jai patikėjo dirbti pirmosios steigiamos Vilniaus jungtinės Vaikų ligoninės (veikė 1950–1968 m.) vyriausiąja gydytoja. Tada šiai ligoninei skirtas pastatas buvo stipriai apgriautas. Stanislavos rūpesčio dėka šis vos ne griuvėsiais buvęs pastatas su išdaužytais langais ir styrančiais kaminais buvo atstatytas ir čia pradėjo veikti 100 vietų vaikų ligoninė su reikalinga infrastruktūra ir aprūpinta gydymui būtina įranga. Tie, kas su ja dirbo, prisimena, kad Stanislavos įvesta tvarka ligoninėje buvo žemaitiškai „kieta“. Tai nestebina, nes be tokios tvarkos, tikriausiai, jokie atsikūrimo darbai pokaryje nebūtų pajudėję nė iš vietos. Buvo pasakojama, kad pro šalį einant ligoninės direktorei, seselės ir sanitarės, kurios dažniausiai būdavo rusakalbės proletariato atstovės, iš baimės tarsi prilipdavo prie koridoriaus sienų ir prarasdavo kvėpavimo dovaną. Ji, kaip tikra žemaitė, ir kalbėdavo trumpai, bet taip aiškiai, kad visi ją suprasdavo ir niekam nekildavo noras prieštarauti ar leistis į diskusijas. Personalas darbe nežinodavo žodžio „nenoriu“, „negaliu“ ir „nežinau“, tačiau buvo draugiškas – po darbo kolegos dažnai leisdavo laiką kartu, vykdavo į piknikus, iškylas. Stanislava, kai tik galėdavo, būdavo kartu su jais.

Direktorės pareigas ji ėjo neilgai. Valdžiai sužinojus, kad Stanislavos broliai ir motina yra ištremti į Krasnojarsko platybes kaip valstybės priešai, ją iš jau pilnai funkcionuojančios ligoninės vadovės pareigų iš karto atleido. Buvo skaudu, bet gyvenimas tęsėsi. Tolesnę savo profesinę veiklą ji tęsė Vilniaus klinikinėje ligoninėje – vadovavo Vaikų ligų skyriui, vykdė mokslinius tyrimus, kurių pagrindu parašė ir apgynė mokslų daktaro kandidatinę disertaciją apie vaikų enurezę (nevalingą šlapimo nelaikymą miego metu).

Esu liudininkė, kad neišgijusių ligonių pas ją nebūdavo. Sunku net pasakyti, kas labiau juos gydydavo – pasitikėjimas gydytoja, jos žinios, patirtis, įspūdinga ir griežta laikysena, didžiulė energija ar naudojami vaistai ir iki to laiko mažai praktikuoti nemedikamentiniai gydymo metodai. Ko gero, viskas kartu. Ligoniai, jų tėveliai Stanislavai būdavo labai dėkingi. Tai liudija ir jų atsiųsti laiškai, atvirukai, kuriuose – nuoširdžiausi padėkos žodžiais (jų buvo tiek daug, kad sudėjus visus į krūvą, svėrė apie du kilogramus)...

Stanislavai apsigynus mokslų daktaro kandidatinę disertaciją, jos veržli prigimtis nenurimo. Ji, neapsiribodama gydytojo praktika ir šeimynine laime, sumanė ištirti ir įvertinti Lietuvos mokyklas lankančių vaikų neuropsichologinę būklę.

Gerą dešimtmetį Stanislava važinėjo po rajonus, ištyrė 5 500 jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų

Iš kairės: Stanislavos Raciūtės-Butinavičienės dukters Živilės Lukšienės (Butinavičiūtės) 2025 m. išleistos knygos „Skuodo Raciai (1680–1954) viršelis; gydytojų konsiliumas Vilniaus jungtinėje vaikų ligoninėje apie 1953-uosius metus

neuropsichologinę būklę ir parašė habilituoto mokslų daktaro disertaciją. Gali būti, kad dėl to, jog Stanislavos atliktų tyrimų rezultatai, išvados apie didelį susirūpinimą keliančią vaikų sveikatą neatitiko anuometinės valdžios deklaruojamo, atseit, laimingos socialistinės visuomenės įvaizdžio, arba dėl tikėtino mažiau sėkmingų jos kolegų pavydo, gydytojai parašytos disertacijos nebuvo leista ginti – jos sunkus gero dešimtmečio darbas buvo nugrūstas į stalčių.

Stanislava, tikėdama savo atliktų tyrimų svarba ir verte, nepasidavė. Ji susisiekė su ano meto Maskvos pediatrais, kurie pripažino jos atliktų tyrimų išvadų svarbą, nors, kaip jau minėta, jų rezultatai nebuvo optimistiniai ir mokslininkus, medikus vertė susimąstyti, kas vyksta su jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikais ir ką būtina daryti, kad mokyklose situacija pagerėtų. Tada Stanislava ilgus metus kauptą mokslinę medžiagą, savo parašytą disertaciją, ant kurios buvo uždėtas slaptumo grifas „tik tarnybiniam naudojimui“ sėkmingai apgynė Antrajame Maskvos valstybiniame medicinos institute, kuris vadinamas Pirogovo vardu.

Daugelį metų Stanislavą lydėjusi didžiulė įtampa darbe, prieš ją regztos intrigos padarė savo – ji susirgo sunkia liga. Nustačius jau toli pažengusį vėžį, geriausi Lietuvos gydytojai Stanislavai tada galėjo pažadėjo labai nedaug – tris mėnesius gyvenimo. Ši žinia buvo šokiruojanti, slegianti, tačiau moteris drąsiai priėmė ir šį iššūkį, gydėsi ir kiekvieną dieną, sekusią po patirto šoko, kiekvieną tos dienos minutę stengėsi paversti šventе. Jos namuose netrūkdavo svečių, skambėdavo muzika, iki vidurnakčio vykdavo šokiai. Ir, kaip bebūtų keista, likimas nusileido šios žemaitės gydytojos neįveikiamai valiai ir norui gyventi. „Iškeliauti anapilin“ kažkur dingo – išsisklaidė lyg rūkas, gydytojos gyvenimas po jai nustatytos diagnozės tęsėsi dar gerus dvidešimt metų. Stanislava, net sulaukusi 86-erių, kai jau nebeturėjo jėgų pasikelti iš lovos, nepuolė į neviltį. Net tokioje apverktinoje situacijoje ji rasdavo pozityvumo grūdą ir kartais ištardavo: „kokia laimė, aš niekada neturėjau tiek laiko mąstyti, kaip dabar“. Ji iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo dienų vis tikėjo, kad ta jos fizinė negalia laikina, kad tuoj viskas pagerės. Tai džiaugtis duotu gyvenimu įkvėpdavo jos dukras Editą ir Živilę, kitus artimuosius.

Šis pasakojimas apie mano mamą – gydytoją pediatrę, medicinos mokslų habilituotą daktarę Stanislavą Raciūtę-Butinavičienę (1916–2002) iš Puodkalių kaimo. Ji mirė 2002 m. spalio 4 d., amžinam poilsiui atgulė Vilniaus Saltoniškių / Sudervės kapinėse. Šiemet pažymime jos 110-ąsias gimimo metines.

Archyvinės nuotraukos iš autorės asmeninio albumo.
Fotografai nežinomi

Jocių pradinė mokykla (Tauragės r.) – daugiau nei pusę amžiaus buvęs kaimo šviesos židinys

Laima ŠIMKŪNAITĖ-PIKČIŪNIENĖ

Šį rudenį sukanka 100 metų, kai prie Jūros upės įsikūrusiame Jocių kaime (Tauragės r.), čia gyvenusio šviesuolio Augustino Albrekto (1884–1975) ir jo žmonos Barboros Albrektienės namuose, buvo atidaryta 52 metus (nuo 1926 iki 1978-ųjų) veikusi pradinė mokykla.

Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos kraštotyros fonde saugomas šios mokyklos įkūrėjo proanūkės Aistės Juozaitytės-Liekienės 1993 m. parengtas kursinis darbas „Jocių pradinės mokyklos istorija“. Neseniai biblioteką pasiekė ir A. Albrekto anūkės, tauragiškės mokytojos Elenos Žumbakytės-Juozaitienės asmeninis istorinių nuotraukų albumas. Elena yra dėkinga visiems mokytojams, kurie jos senelio įkurtoje kaimo mokykloje mokė šio krašto vaikus. Išsamesnė Jocių pradinės mokyklos istorija skaitytojams yra pristatoma bibliotekoje.

Jocių kaimas

Manoma, kad Jocių vietovės pavadinimas kilęs iš pavardės Jocys (Jocas). Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais čia jau būta dvaro, kuris, kaip ir kaimas, priklausė Karšuvos valsčiui. Dvarą nuo 1775 m. dvarą valdė Mankevičiai, kurie už dalyvavimą 1863–1864 m. sukilime buvo ištremti į Sibirą. 1905 m. dvaras atiteko grafams Moliams (*Mohl*).

1915 m., kraštą okupavus vokiečiams ir Tauragei smarkiai nukentėjus, apskrities centras pusmečiui buvo perkeltas į išpuoselėtą Jocių dvarą. Lietuvos Respublikos valdžia dvaro žemes išdalijo vietos gyventojams, o dvaro centrą pardavė Jonui Gaižauskui. Sovietų valdžia savininką įkalino, o dvarą nacionalizavo. Pokario metais dvaro pastatai buvo nugriauti, išliko tik parkas. Kaip ir daugelis kitų Lietuvos mažų gyvenviečių, šiandien Jociai yra nykstantis kaimas.

Augustinas ir Barbora Albrektai

Mokyklos įkūrėjas – tremtinys Augustinas Albrektas

XX a. pr. Jociai mokyklos neturėjo, o iki artimiausių mokyklų buvo 6–8 kilometrai kelio. Savos mokyklos labai reikėjo ne tik Jocių, bet ir aplinkinių Matiškių, Šaukėnų bei kai kurių kitų kaimų gyventojams.

Jocių pradžios mokyklą į savo namus priėmusio A. Albrekto gyvenimas nebuvo lengvas. Jis gimė 1884 m. gegužės 22 d. Jocių kaimo valstiečių šeimoje, kurioje augo dešimt vaikų. Būdamas neįgalus, sulaukęs vos aštuonerių metų amžiaus jis pradėjo tarnauti grafo Molio dvare. Iš pradžių ganė dvaro kiaules, žiemą kūrendavo krosnis. Berniukas svajojo tapti siuvėju, tad, kiek ūgtelėjęs, dvylikametis vaikinukas paliko dvarą ir pradėjo mokytis amato.

Mokėsi pas keletą siuvėjų. Kai kurie jų mokinį ir išnaudodavo, bet vaikinukas kantriai siekė savo tikslo ir, būdamas gabus bei darbštus, per gana trumpą laiką tapo geru siuvėju ir pradėjo verstis šiuo amatu. Jis papildomai yra dirbęs ir zakristijonu, dešimt metų giedojo Pagramančio bažnyčios chore. Vėliau išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas (JAV) ir ten dirbdamas siuvėju, dalyvaudamas įvairių organizacijų veikloje praleido dešimt metų. Tuo laikotarpiu jis susipažino su taip pat emigracijoje gyvenusia iš Šiaulių kilusia Barbora Urbietyte, pamilo ją ir vedė.

1920 m. Augustinas ir Barbora grįžo į Lietuvą, apsistojo Jocių kaime. Čia, iš grafo Molio nusipirkę žemės, pradėjo kurti savo ūkį, statyti gyvenamąjį namą, ūkinius pastatus. 1921 m. jiems gimė duktė Bronė. 1922 m. jų kuriamoje sodyboje jau stovėjo tvartas ir gyvenamasis namas, kuriame po kelerių metų pradėjo veikti Jocių kaimo pradžios mokykla.

A. Albrektas buvo patyręs, ką reiškia gyventi beveik nemokant skaityti ir rašyti (jis pats mokėjo tik pasirašyti, o skaitė sunkiai). Gerai suprasdamas mokslo reikšmę jis ėmėsi iniciatyvos įkurti mokyklą Jociuose, tad rinko tėvų, kurie norėjo, kad Jociuose veiktų mokykla, parašus, valdžios įstaigas

Pirmoji Jocių pradinės mokyklos mokytoja Sofija Barkauskaitė. 1928 m.

derino reikalus, susijusius su mokyklos įsteigimu, vėliau rūpinosi mokyklos klasių įrengimu ir inven-

(Nukelta į 22 p.)

Pirmieji Jocių pradžios mokyklos mokiniai kartu su mokytoja S. Barkauskaite (viduryje). Šalia jos dešinėje sėdi šešiametė Bronė Albrektaitė

Augustinas Albrektas ir jo dukra Bronė Albrektaitė-Žumbakienė su savo šeimos nariais tremtyje 1958 metais

Jocių kaimo vaikai kartu su mokytoja pradinės mokyklos klasėje. Nuotrauka iš Samoškų šeimos albumo

toriumi. Kai kurie tėvai iš pradžių abejojo, ar verta leisti vaikus į mokyklą. Augustinas, kalbėdamas su jais, aiškindavo, kad mokslas būtinas.

Mokyklai tada patalpų buvo ieškota ir Jocių dvare pas Gaižauskus, tačiau dvarininkai nesutiko jos įsileisti į savo sodybą – ponia Gaižauskienė esą pasakiusi: „Vaika obūlus išvogs iš soda“. Išgirdęs tai, pasitaręs su žmona Augustinas nutarė pasiūlyti mokyklai užleisti dalį savo gyvenamojo namo patalpų.

Jocių pradžios mokykla duris atvėrė 1926 m. rudenį. Viename nedidelio Albrektų namo kambaryje buvo įrengta klasė, kitame gyveno mokytoja. Likusiame trečiame kambaryje susispaudę gyveno patys namo šeimininkai. Kad būtų kiek laisviau, Albrektai kieme įsirengė virtuvę.

Mokyklai reikėjo ne tik patalpų, bet ir baldų. Mokinių tėvai pagamino suolus. Augustinas padirbino vieną suolą vaikams bei stalą ir kėdę mokytojai. Suolai buvo nudažyti įvairiomis spalvomis: vienas – raudona, kitas – šviesiai mėlyna, o likusiųjų viršus buvo juodas, apačia geltona.

Pirmaisiais mokslo metais mokyklą lankė 30 mokinių. Jų amžius buvo nuo šešerių iki aštuoniolikos metų. Kadangi iki pilno mokyklos skaičiaus trūko vieno mokinio, mokyklą pradėjo lankyti ir Albrektų šešiametė dukrelė Bronytė.

Jocių pradinė mokykla antraisiais mokslo metais tapo ir kaimo suaugusiųjų švietimo vieta – čia pradėjo veikti dar ir vakarinė mokykla. Vakarais joje vykdavo dvi arba trys pamokos. Suaugusieji, šiek tiek pramokę skaityti ir rašyti, prasidėjus ūkio laukų sezonui, mokslus metė. Vakarinė mokykla Jociuose veikė dvejus metus.

1932 m. rudenį mokykla persikėlė į Jocių sodyboje A. Albrektao šeimos lėšomis pastatytą naują namą. Išlaikyti mokyklą buvo sudėtinga. Valsčius pakankamai tam reikalingų lėšų neturėjo, tad ir už patalpų nuomą, aptarnavimą bei šildymą malkomis jis ne visada atsiskaitydavo laiku.

B. ir A. Albrektų dukra Bronė Albrektaitė-Žumbakienė yra pasakojusi, kad jai augant kaimo jaunimas buvo linksmas, mėgo dainuoti, net prieš pamokas kartais užtraukdavo dainą, prie jų prisidėdavo ir gerą

Nuotraukoje kairėje – Jocių pradinės mokyklos mokiniai ir mokytoja. Pirmas iš dešinės stovi Fabijonas Vaivada. Metai nežinomi. Nuotrauka iš Linos Misiulytės archyvo

balsą turėjęs A. Albrektas. Po pamokų vaikai namo patraukdavo būriais ir taip pat dažnai dainuodami.

Albrektų šeimos tolimesnis likimas

Atrojo pasaulinio karo laikotarpiu B. ir A. Albrektų šeimą užklupo skaudžios nelaimės. 1943m. mirė Augustino žmona Barbora Albrektienė, o 1948 m. gegužės 22 d. A. Albrektas ir jo duktė Bronė kartu su kitais šeimos nariais buvo ištremti į Sibirą (Irkutsko srities Zimos rajoną). Trėmė dėl to, kad, atseit, esą turtingi, turi du gyvenamuosius namus (valdžia nekreipė dėmesio į tai, kad viename jų veikė mokykla). Sunkios Sibiro klimato sąlygos neigiamai paveikė jau senyvo amžiaus A. Albrekto sveikatą. Būdamas tremtyje jis dažnai sirgdavo, o kai pakildavo iš lovos, kiek sustiprėdavo, sėsdavo prie siuvimo mašinos, kad galtų užsidirbti duonai.

Į gimtąjį Jocių kaimą jis sugrįžo 1960 m., o kiti šeimos nariai vėliau – praėjus porai metų. Iš turėtų santaupų suremontavęs savo gyvenamąjį namą, Augustinas planavo čia vėl įleisti šaknis. Tam nebuvo lemta išsipildyti – kolūkio valdžia jį išvarė iš savų namų. Tada prasidėjo klajoklio gyvenimas. Eidamas iš vienos sodybos į kitą jis, jau būdamas senyvo mažiaus, žmonėms siūdavo ir taisydavo drabužius, už tai gaudamas nakvynę ir pavalgyti.

A. Albrektas mirė 1975 m. rugsėjo mėnesį. Palydėti šviesuolio į jo paties žemėje įkurtas Jocių kapinaites susirinko ne tik giminės ir kaimynai, bet ir tuometiniai Jocių pradinės mokyklos mokiniai kartu su mokytoja Aldona Alijošiene.

Augustino pradėtą darbą tęsė artimieji, patys siekę mokslo ir mokę kitus. Dukra Bronė mokėsi Tauragės mergaičių amatų ruošos mokykloje, anūkė Elena Žumbakytė-Juozaitienė Sibire baigė Pedagogikos institutą, o Lietuvoje – Vilniaus universitetą, proanūkė Aistė Šiauliuose studijavo pedagogiką.

Permainingi okupacijų metai

Kaip ir visos Lietuvos, taip ir Jocių kaimo mokyklos gyvenimą pakeitė 1940 m. sovietų okupacija. Buvo uždrausta dėstyti tikybą, iš mokyklų pašalinti tautiniai ir religiniai simboliai, reikalauta, kad būtų švenčiamos sovietinę ideologiją atitinkančios šventės, veiktų spaliukų ir pionierių būreliai. Tokiomis sąlygomis keitėsi ir mokyklos darbo tradicijos.

ŠVIETIMO MINISTERIJA

PAŽYMĖJIMAS

Jocių pradinės mokyklos baigimo pažymėjimas, išduotas 1946 m. Teodorai Šimkūnaitei

Jocių pradžios mokykla veikė ir Antrojo pasaulinio karo metais.

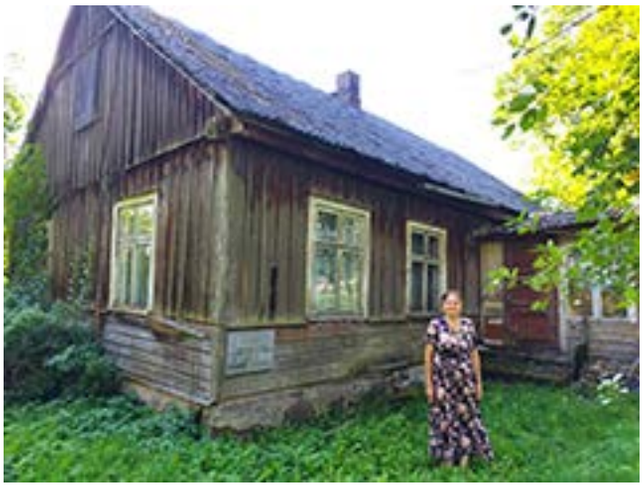
1944 m. rudenį sugrįžus sovietų valdžiai, Lietuvoje vėl keitėsi švietimo sistema, buvo įvestas rusų kalbos mokymas, pradinė mokykla tapo keturmete. Sovietmečiu mokytojai Jociuose keitėsi gana dažnai. Tie, kurie neįtikdavo valdžiai, patirdavo spaudimą ir turėdavo palikti darbą. Skaudžių pokyčių neišvengė ir mokyklos bendruomenė: 1948 m. gegužės 22 d. kartu su A. Albrekto šeima iš Lietuvos buvo ištremta ir mokytojo Alfonso Stančiko šeima.

Mokytojų Jociuose būta visokių – vien iki šiol tik geru žodžiu minimi, o kalbant apie kitus pasako, jog jie buvo pernelyg griežti, net fizines bausmes taikydavo.

Mokytojai ir mokyklos gyvenimas

Per 52 mokyklos gyvavimo metus Jocių pradinėje mokykloje dirbo 18 mokytojų. Pirmoji mokytoja buvo Sofija Barkauskaitė. Ji čia dirbo nuo 1926 metų iki 1932-ųjų rudens. Tai buvo jauna, energinga mokytoja, mėgusi knygas ir rankdarbius. Ji skatino vaikus daug skaityti. 1932 m. ištekėjusi tapo Micke-

(Nukelta į 24 p.)

Paskutinė Jocių pradinės mokyklos, uždarytos 1978 m., vedėja – mokytoja Aldona Ivanauskaitė-Alijošienė prie Augustino Albrekto pastatyto mokyklai skirto pastato. 2023 m.

vičiene ir išvyko dirbti į Sartininkus. Baigianti karui ji su šeima pasitraukė į Vakarus, o vėliau įsikūrė JAV.

Kai 1932 m. rudenį duris atvėrė naujasis A.Albrekto pastatytas Jocių mokyklos pastatas, čia pradėjo dirbti 4 metus Jociuose mokytojavusi Ona Stasiškytė. B. Albrektaitė-Žumbakienė apie ją yra kalbėjusi kaip apie labai veiklią pedagogę, rengusią vaikams Kalėdų eglutes, kūrusią spektaklius, mokiusią rankdarbių, kartu su vaikais gaminusią žaisliukus. Ji rūpinosi, kad kaimo vaikų gyvenimas būtų turiningesnis, palaikė ryšius su kaimo jaunimu, vyresnio amžiaus žmonėmis, organizuodavo jiems vakarėlius, kuriuose būdavo vaidinama. Tarpukariu mokykloje buvo švenčiamos Kalėdos, Motinos diena, Vasario 16-oji, Velykos, Sekminės, Trys Karaliai ir kitos šventės. Mokslo metų pabaigoje vykdavo mokyklos šventė, per kurią vaikai tėveliams ir kitiems renginio dalyviams rodydavo, ką yra išmokę (dainuodavo, šokdavo, sportuodavo ir demonstruodavo savo darbus). Mokykla turėjo nedidelę bibliotekėlę. Nors joje knygų kasmet vis daugėjo, skaitančiųjų buvo nemažai, tai jos greitai susidėvėdavo.

1971 m. mokyklos vedėja tapo Aldona Ivanauskaitė, vėliau čia darbavosi Aldona Alijošienė (ji buvo paskutinė Jocių padinės mokyklos vedėja).

Einant metams kaime gyventojų mažėjo, tad valdžia nutarė 1978 m. rugpjūčio 31 d. mokyklą uždaryti.

Jocių pradinės mokyklos mokytojai

Sofija Barkauskaitė-Mickevičienė,
Ona Stasiškytė-Stelmokienė,
Aleksandra Urbonaitė,
Vincas Galminas,
Angelė Zemeckaitė,
Alfonsas Stančikas,
Kazė Masiulytė,
Ona Martutaitytė,
Sofija Prialgauskienė,
Elena Chmieliauskaitė,
Z. Dirginčius,
Jadvyga Alijošienė,
Aloyzas Šukys,
Zosė Kaminskienė,
Salomėja Liuksaitytė,
Margarita Popendikytė,
Nijolė Paulikaitė,
Aldona Ivanauskaitė-Alijošienė.

Mokykla, kuri liko žmonių atmintyje

52 metus veikusi Jocių pradinė mokykla tiek pat laiko buvo neatsiejama Jocių ir aplinkinių kaimų gyvenimo dalis. 1993 m. užrašytuose prisiminimuose tuomet 70-metis Jocių gyventojas A. Fetingis pasakoja: „Mes būtume buvę visiški beraščiai, nemokėtume net laikraščio paskaityti, jei ne ta mokykla.“ Šie žodžiai geriausiai atskleidžia, kas žmonėms tais laikais buvo kaimo mokykla. Joje mokėsi kelios Jocių kaimo gyventojų kartos.

Jocių mokyklos istorija yra ir mano pačios vaikystės, šeimos bei gimtojo krašto atminties dalis. Joje mokiausi aš, mano broliai, tėtis, kaimynai ir giminės, todėl tokie brangūs yra prisiminimai apie šią mano pirmąją mokyklą, mokytoją Aldoną Alijošienę. Vėliau mano gyvenimo kelyje dar kartą susipynė šios mokyklos istorija ir asmeninė patirtis – Tauragės 4-ojoje vidurinėje mokykloje (dabar – Žalgirių gimnazija) mano auklėtoja ir rusų kalbos mokytoja buvo Jocių mokyklos įkūrėjo A. Albrekto anūkė Elena Juozaitienė. Norisi, kad ši atmintis neišnyktų, kad ir ateinančios kartos žinotų, kokią reikšmę Jociams ir aplinkiniams kaimams turėjo maža, bet žmonių gyvenimus keitusi mokykla.

***

Šios publikacijos autorė – ne tik mokėsi Jocių pradinėje mokykloje. Ji, pamilusi knygas, pasirinko švietėjos kelią – tapo biblioteininke ir dirba Tauragės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos bibliografe.

Gimimo metrikai rodo, kad generolo Povilo Plechavičiaus 130-osios gimimo metinės – šiemet

Virgilijus LUKOŠIUS

Klaidingos datos

Gražiai generolo Povilo Plechavičiaus (1890–1973) gimimo 130-ųjų metinių sukaktis 2020-aisiais buvo paminėta jo gimtojo Mažeikių rajono Sedos miestelyje. Šio jubiliejaus proga Kauno rajone pasodinta simbolinė 7 tūkstančių ąžuoliukų giria. Istorikai tais metais paskelbė ir naujų publikacijų apie generolo gyvenimą, karinius žygius. Pernai nebuvo užmirštas ir generolo 135-asis gimtadienis, nors jis ir gerokai kukliau paminėtas.

Pastaraisiais metais keliuose žurnaluose išspausdintuose straipsniuose, internetinėse svetainėse voruta.lt bei Alkas.lt pateikta nemažai naujų duomenų apie P. Plechavičių, nes buvo rasta su juo susijusių svarbių dokumentų, išsiaiškinta, kokia yra tikroji jo gimimo data. Bent jau iki šio rudens į tai nesureaguota tikslinant duomenis, pateiktus elektroninėje „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ (VLE) https://www.vle.lt/ versijoje, taip pat ir „Vikipedijos. Laisvosios enciklopedijos“ portale https://lt.wikipedia.org/wiki/, kuriame informacija viešinama lietuvių ir kai kuriomis kitomis kalbomis. Daugelis kitų internetinių portalų, svetainių, išskyrus Mažeikių krašto enciklopediją https://mke.lt/, taip pat anksčiau paviešintų duomenų nepakoregavo ir vis dar skelbia, kad P. Plechavičius gimė 1890 m. vasario 1dieną. Teisingai nurodoma tik gimimo vieta – Bukančiai arba Bukančių akalica (bajorkaimis). Tada ši vietovė priklausė Telšių apskrities Židikų valsčiui, vėliau, „Smetonos laikais“, – Mažeikių apskričiai, o dabar – Mažeikių rajono Židikų seniūnijai.

Nestebina, kad neteisinga generolo gimimo data vis dar yra nurodoma įvairiose Lietuvos vietose jo atminimui skirtuose paminkluose bei atminimo lentose, taip pat ir Šv. Kazimiero lietuvių katalikų kapinėse Čikagoje (JAV), nes užrašuose ant paminklų informaciją pakeisti yra gana sudėtinga. O be to. Kaip tą gimimo datą užraše pradėsi keisti, jei jos nepatikslino VLE, kuri lietuviams ir visiems, kas domisi Lietuva, yra pagrindinis lituanistikos šaltinis.

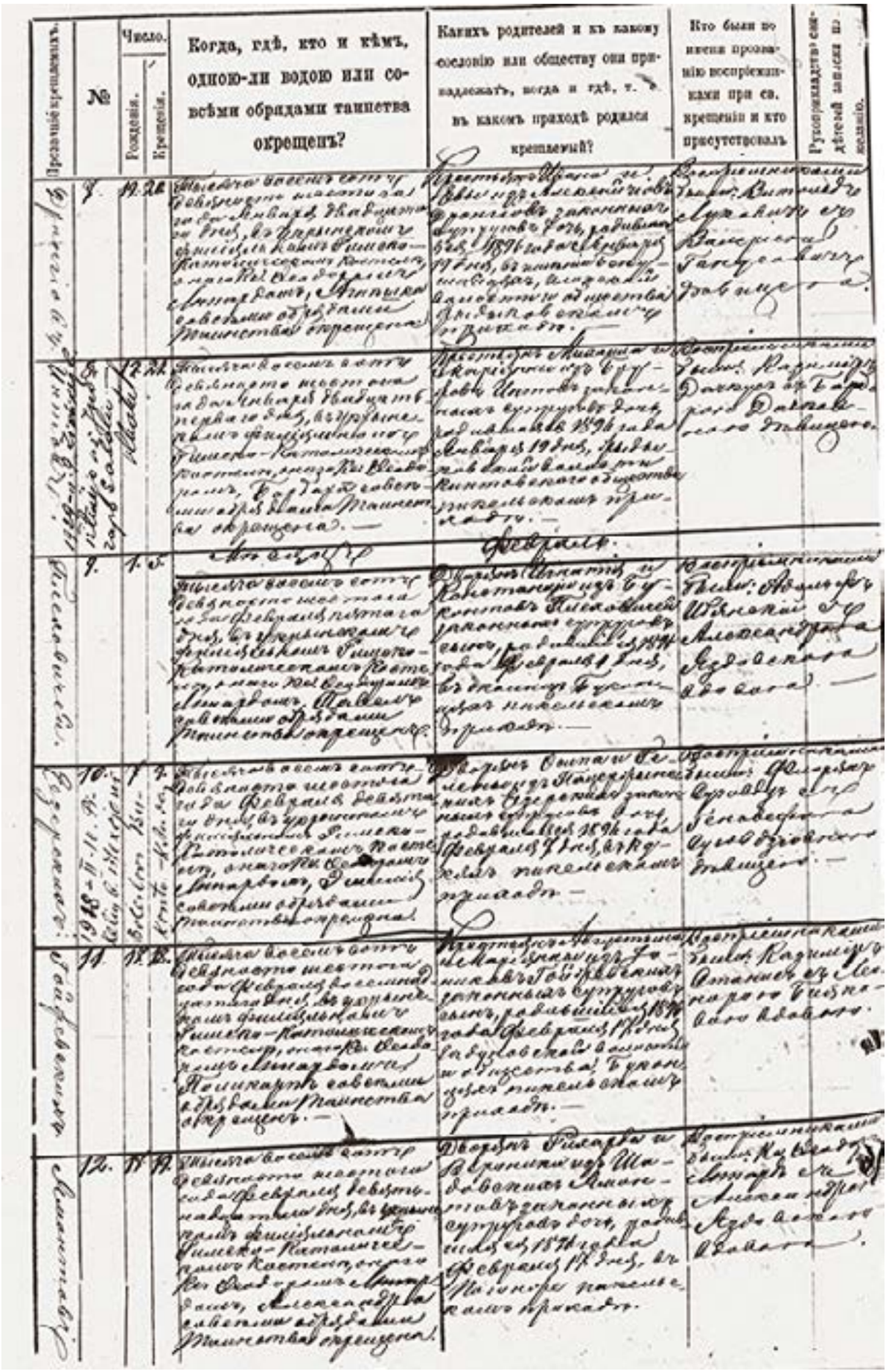
Povilas Plechavičius su žmona Irena Grinberg 1919 m. Nuotrauka iš E-kinas, Šiaulių apskr. archyvas (ŠAA), Nr. A029-P043

Šios enciklopedijos elektroninėje versijoje internete, kaip ir daugelyje kitų internetinių leidinių, vis dar skelbiama ir tai, kad P. Plechavičius 1911 m. Maskvoje baigė Komercijos institutą... Viešinama ir daugiau neteisingos informacijos. Ją būtina patikslinti. Kai tokia situacija, akys krypsta į Generolo Povilo Plechavičiaus atminties išsaugojimo labdaros ir paramos fondą – tikimasi, jog jis imsis iniciatyvos ir pasirūpins, kad klaidos būtų ištaisytos.

Tikroji P. Plechavičiaus gimimo data

Dabartinėje Mažeikių rajono teritorijoje veikiančios Ukrinų Šv. Antano Paduviečio bažnyčios gimimo metrikai liudija, jog generolas P. Plechavičius gimė 1896 metais. Jo krikšto įraše nurodoma (pateikiame vertimą iš rusų į lietuvių kalbą): „*1896 m. vasario 5 d. Ukrinų filijinėje bažnyčioje kunigas Teodoras Linardas su visomis sakramento apeigomis pakrikštijo kūdikį vardu Povilas, gimusį tų pačių metų vasario 1 d. bajorų Ignoto ir Konstancijos*

(Nukelta į 26 p.)

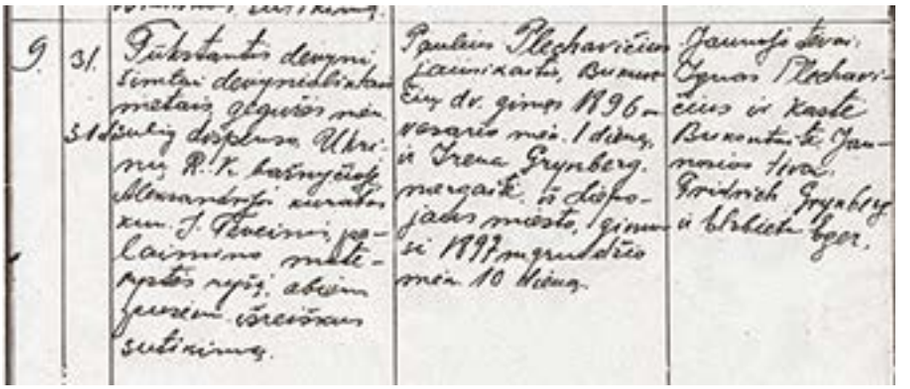
Ukrinų filijinės bažnyčios krikšto metrikų knygos puslapis, kuriame yra 1896 m. vasario 5 d. įrašas apie Povilo Plechavčiaus gimimą ir krikštą

iš Bukontų (t. y. Bukontaitės) Plechavičių šeimoje Bukončių akalicoje (bajorkaimyje) Pikelių parapijoje. Krikštatėviai Adolfas Ibianskis ir našlė Aleksandra Jazdauskienė (Jazdovska).“

Socialiniuose tinkluose ir kai kuriose internetinėse svetainėse teko perskaityti įvairių minčių šia tema, tarp jų ir tokių, kad tai gali būti suklastota ar netikslu. Keltos įvairios versijos, net sąmokslo teorijos, pvz., kad P. Plechavičius gali būti nesantuokinis bajoraitės Konstancijos Bukontaitės sūnaus arba kad jis buvo pamestinukas, kad jį I. ir K. Plechavičiai įsivaikino. Kai kurie autoriai pažymėdavo, kad P. Plechavičius, būdamas vos penkerių metų amžiaus, negalėjo 1911m. baigti instituto Maskvoje, kaip tai buvo skelbiama iki šiol.

Istorija liudija, kad yra pasitaikę nemažai atvejų, kai gimimo ar mirties metrikai vėliau buvo koreguojami, tačiau generolo P.Plechavičiaus atveju tokiems įtarimams pagrindo nėra, nes metrikų knygoje įrašas apie jo gimimą niekuo neišsiskiria nuo kitų tame pačiame puslapyje esančių įrašų, o ir pakoregavimų jame nėra. Jei vis dėlto sakytume, kad įrašas buvo koreguotas, tai neaišku, kaip tai padaryta ir kodėl. Tais laikais suklastoti bažnytinį gimimo ir krikšto įrašą būdavo sudėtinga, nes tai buvo pagrindinis oficialus dokumentas žmogaus gyvenime.

Šalia Bukančių esanti Ukrinų bažnytėlė Plechavičiams buvo svarbi ir brangi. Joje tuokėsi ne tik Povilo tėvai, bet ir 1919 m. pats Povilas su Irena Grinberg iš Liepojos, tik jo santuoka įregistruota dabartinės Skuodo rajono Aleksandrijos Nukry-

P. Plechavičiaus ir I. Grinberg santuokos metrika, LVIA, f. 669, ap. 22, b.2 04, l. 3, įr. Nr. 9

žiuotojo Jėzaus bažnyčios Santuokų registracijos knygoje. Toje pačioje Ukrinų bažnytėlėje 1997 m. buvo pakrikštytas ir Povilo tragiškos lemties brolis – pulkininkas Aleksandras Plechavičius (1897–1942), kurio gimimo data įvairiuose leidiniuose taip pat yra nurodoma skirtingai ir dažnai neteisingai, kaip kad ir jo motinos, kai kurių kitų Plechavičių šeimos vaikų gimimo, tėvų vestuvių ir kt. datos.

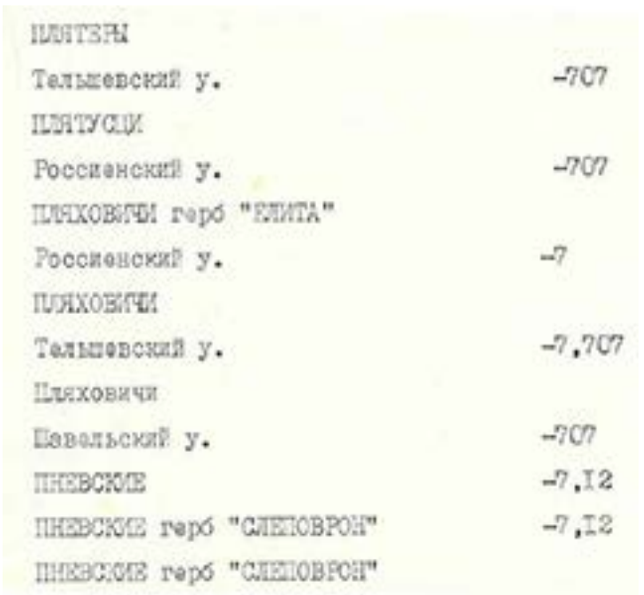
P. Plechavičiaus byloje, saugomame vadinamajame Arolseno archyve Vokietijoje (Tarptautinis nacių persekiojimo centras), kur yra sukaupti dokumentai apie Povilą nuo to laiko, kai jis atsidūrė DP (angl. *displaced persons* arba vadinamųjų dipukų) stovyklose iki jo ir šeimos persikėlimo į JAV, taip pat yra nurodyta tų pačių gyvenimo įvykių skirtingų datų. Internetinėje platformoje *Family Search*, kur pateikta daug Plechavičių šeimos imigracijos, natūralizacijos, surašymų, socialinių programų Jungtinėse Amerikos Valstijose duomenų, ne tik Povilo, bet ir kitų jo šeimos narių gimimo bei kai kurios kitos tų pačių gyvenimo įvykių datos taip yra pateikiamos skirtingai.

Generolo P. Plechavičiaus vienoje iš anksčiausiai rašytų biografijų vėlgi randame datų ir įvykių, kurie įvairiai interpretuojami bei ne visada yra tikslūs. Pavyzdžiui, rašant apie tai, kur Povilas su broliu Aleksandru ir seserimi Modesta mokėsi, pas ką Povilas gyveno mokydamasis Min-

(Nukelta į 28 p.)

Igno Plechavičiaus ir Konstancijos Bukontaitės santuokos metrika, LVIA, f. 1454, ap. 1, b. 10, l. 28, įr. Nr. 17

ПЛЯТЭРЫ
Тельшевский у. -7Ю7
ПЛЯТУСЦИ
Россиенский у. -7Ю7
ПЛЯХОВИЧИ герб "ЕЛИТА"
Россиенский у. -7
ПЛЯХОВИЧИ
Тельшевский у. -7,7Ю7
Пляховичи
Поневежский у. -7Ю7
ПНЕВСКИЕ -7,I2
ПНЕВСКИЕ герб "СЛЕПОВРОН" -7,I2
ПНЕВСКИЕ герб "СЛЕПОВРОН"

„Vilniaus gubernijos bajorų deputatų susirinkimo“ vardinės rodyklės fragmentas, f. 391, ap. 6, vardinė rodyklė t. 5, p. 671

taujoje (dabar Jelgava), ar tikrai Povilas 1908 m. baigė gimnaziją Maskvoje, o 1911m. ten pat Komercijos institutą, kuriame tada mokslas tęsdavosi 4 metus, kada Povilas baigė Orenburgo karo mokyklą ir kiek laiko joje mokėsi, kada jis tapo Rusijos carinės kariuomenės karininku, kokius apdovanojimus ten yra gavęs ir t. t.

Kai kuriuos atsakymus galima rasti P. Plechavičiaus asmens byloje, saugomoje Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA) – fondas Nr. 930, apyrašas Nr. 2, byla Nr. 93a bei poroje jau paskelbtų svarbesnių straipsnių: „Generolo Povilo Plechavičiaus gimimo ir kitų datų mįslės“ (žurnalas „Voruta“, 2025 m., Nr. 3); „Kada gimė generolas Povilas Plechavičius ir kas buvo jo protėviai“ (2025 m. žurnalas „Genealogija“, Nr. 5).

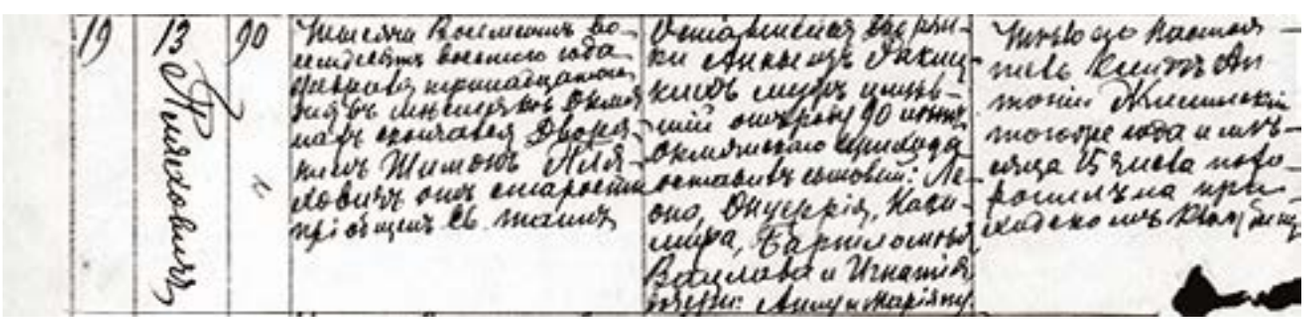
Žemaičių bajorų Plechavičių kilmė

Iki šiol daug kur skelbiamose P. Plechavičiaus biografijose už akių kliūva netikslumas, susijęs ir su jo kilme. Yra rašoma, kad Povilo motina Konstancija Bukontaitė buvo bajoraitė, o tėvas Ignas Plechavičius – sumanus ūkininkas. Dėl motinos Konstancijos kilmės niekam abejonių nekyla. Bukontai – sena žemaičių bajorų giminė, kilusi iš centrinės Žemaitijos dalies – senojo Karklėnų valsčiaus. Šią giminę primena dabartiniame Kelmės rajone tarp Pagirgždūčio piliakalnio ir Kražantės upės išlikęs Bukantiškės kaimas. Einant laikui Bukontai po truputį keliavo link šiaurinės kuršiškos Žemaitijos dalies – iki Bukančių bajorkaimio, tapusio garsiųjų brolių Plechavičių gimtine. Juos primena ir renovuotame, atstatytame Bukantės dvarelyje (Plungės r.) dabar veikiantis Žemaitės memorialinis muziejus.

Konstancijos tėvas Jonas Bukontas buvo vedęs Juliją Tiškutę, kilusią iš Ukrinų. Bajorai Tiškos senovėje į Žemaitiją buvo atsikėlę iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rytinio slaviško krašto.

Konstancija su Akmenės parapijiečiu Ignu Plechavičiumi susituokė 1893 m. Bukončiuose, jų santuoka įregistruota Pikelių bažnyčioje. Santuokos įraše nurodyta, kad tiek abu jaunieji, tiek jų tėvai yra bajorų kilmės. Kodėl iki šiol buvo rašoma, kad Plechavičiai buvo valstietiškos kilmės, nėra galutinai aišku, tačiau yra pagrindo manyti, kad tai lėmė tarpukario Lietuvos situacija.

Kai po Pirmojo pasaulinio karo vykusių Nepriklausomybės kovų ir susiklosčius palankioms aplinkybėms susikūrė nepriklausoma Lietuvos valstybė, luomus panaikino, vykstant Žemės reformai, didelių dvarų žemės buvo apkarpytos, dalis jų išdalinta savanoriams. Tais laikais bajorų titulas įgavo neigiamą atspalvį. Karinę karjerą pasirinkusiems broliams Plechavičiams viešinti informaciją, kad jie yra kilę iš bajorų, nebuvo naudinga. Matyt tada ir įsitvirtino nuostata, kad Plechavičių tėvas – buvęs ūkininkas, o sovietmečiu niekas į P. Plechavičiaus kilmės klausimą nesigilino. Na o iš tikrųjų tiek ge-

Generolo Povilo Plechavičiaus senelio Simono Plechavičiaus mirties metrika, LVIA, f. 1380, ap. 1, b. 5, l. 64

— 2028 —

Respublikos Prezidento aktai.

Pasirėmęs Pasižymėjusiems asmenims ar jų šeimoms pensijų įstatymu ir Ministerio Pirmininko teikimu (1929 m. balandžio mėn. 8 d. Nr. 282), paskiriu atsargos generolui leitenantui Povilui Plechavičiui pensiją po 1000 litų mėnesiui nuo 1929 m. vasario mėn. 15 dienos ligi gyvos galvos.

Kaunas, 1929 m. balandžio mėn. 12 d.

A. Smetona
Respublikos Prezidentas.

Prof. A. Voldemaras
Ministeris Pirmininkas.

Lietuvos Respublikos Prezidento A. Smetonos ir ministro pirmininko A. Voldemaro patvirtintas aktas išleidžiant generolą leitenantą P. Plechavičių į pensiją, „Vyriausybės žinios“, 1929 m. birželio 7 d., Nr. 302, p. 8

nerolo tėvas Ignas (Ignotas), tiek senelis Simonas, prosenelis Tomas buvo kilę iš bajorų luomo.

Ignas Plechavičius gimė 1852 m. Raudėnų parapijos Vosbučių kaime, Simonas Plechavičius – 1807 m. Papilės parapijos Pavenčiuose, mirė 1888m. Akmenėje. Jo žmona buvo Ona Rokickytė.

Na o Tomo Plechavičiaus žmona buvo Jagvyga Kulvinskytė. Bajoraitės buvo tiek Simono, tiek ir Tomo Plechavičių žmonos: Jadvyga Kulvinskytė kilusi iš nuo Kulvos prie Jonavos gyvenusių bajorų Kulvinskų giminės, o Ona Rokickytė – iš bajorų Rokickių giminės, į Žemaitiją atvykusios iš Lenkijos.

XIX a. tiesioginiai Povilo ir Aleksandro Plechavičių protėviai savo žemės, tikėtina, nebeturėjo – jie buvo bežemiai smulkieji bajorai, nors to amžiaus pirmoje pusėje sudarytuose bajorų, turinčių nekilnojamąjį turtą su valstiečiais, sąrašuose yra nurodytas Šiaulių apskrityje gyvenęs Plechavičius Silvestras, sūnus Jono, o Telšių apskrityje – Plechavičius Petras, sūnus Stepono (LVIA, f. 391, ap. 6, b. 707, p. 42 ir 301). To amžiaus pabaigoje (1881 m. ir 1889 m.) sudarytuose abėcėliniuose Rusijos imperijos žemvaldžių sąrašuose Plechavičių pavardė nebeaptinkama.

Tai, kad Plechavičiai buvo bajorai, matyti ir iš įrašų Lietuvos valstybiniame istorijos archyve (LVIA) esančiuose vadinamuosiuose bajoriškuose fonduose. „1798–1817 metų Vilniaus gubernijos bajoriškų giminių abėcėlinę rodyklėje“ yra nurodyti bajorų šeimų herbai ir apskritys. Čia matome, kad 1804 m. kovo 24 d. yra įrašyti bajorystę patvirtinę Raseinių apskrities Jelitos herbo Plechavičiai (LVIA, f. 391, ap. 6, b. 7, p. 105). Fonde Nr.

SAVANORIŲ MEDALIU APDOVANOJIMO

Liudymas.

Povilo Plechavičiaus apdovanojimo Lietuvos savanorio medaliu liudijimas, saugomas jo asmens byloje, LCVA, f. 930, ap. 2, b. 93a, l. 19

789 yra ir kiek vėlesnis įrašas apie Kauno gubernijos bajorus Plechavičius.

Išvados:

Povilo Plechavičiaus atminimo ženklų randame ne tik jo tėviškėje Bukančiuose. Apie jo jaunystės metų kovas už Lietuvos nepriklausomybę gimtosios Žemaitijos Sedos, Mažeikių, Telšių apylinkėse liudija išlikę istoriniai dokumentai ir žmonių prisiminimai. Dokumentuose užfiksuota oficiali informacija ir apie šio generolo vėlesnę karinę tarnybą laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune. Jį mena ir kai kurie išlikę pastatai Čiuteliuose (Radviliškio rajonas prie Polekėlės (anksčiau vadinta Daujotava). Ten 120 ha ūkyje, buvusiame prie Radviliškio–Tilžės (dabar Sovetskas) geležinkelio ir Tyrulių pelkių, generolas po to, kai jį išleido į pensiją, įsikūrė ir gyveno iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Reikia laiko. Pažiūrėsime. O gal pats DI, arba kaip dabar reikia sakyti „superintelektas“, tai ir padarys?

Palangoje atidengtas Holokausto aukų atminimo memorialas „Tylaus šauksmo erdvė“

Nuotraukos Aldo KAZLAUSKO

Šių metų spalio 16 d. pietinėje Palangos miesto dalyje, miškelyje už Birutės parko, atidengtas Holokausto aukoms skirtas memorialas „Tylaus šauksmo erdvė“. Juo įamžintas 1941 m. birželio 27 d. šioje vietovėje nužudytų 111 žmonių – 106 žydų ir 5 lietuvių – atminimas.

Renginio dalyvių eisena į Palangos žydų žudynių ir memorialo „Tylaus šaukso erdvė“ vietą

Nutraukti gyvenimai

Memorialą atidengė Palangos miesto meras Šarūnas Vaitkus, Izraelio ambasadorė Lietuvoje Shelly Hugler Livne, Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkė Faina Kukliansky ir Palangos žydų bendruomenės pirmininkas Vilius Gutmanas. Renginyje dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo narys Emanuelis Zingeris, Vokietijos garbės konsulas Klaipėdoje Arūnas Baublys, Kauno, Klaipėdos ir kau kurių kitų Lietuvos miestų žydų bendruomenių

Memorialo „Tylaus šauksmo erdvė“ atidengimo renginio akimirka

Iš kairės: kalba memorialo „Tylaus šaukso erdvė“ autorius, Palangos žydų bendruomenės pirmininkas Vilius Robertas Gutmanas ir Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkė Faina Kukliansky

Iš kairės: kalba Izraelio ambasadorė Lietuvoje Shelly Hugler Livne ir į memorialo atidengimo iškilmes kartu su žmona iš Izraelio atvykęs memorialo autoriaus V. R. Gutmano giminaitis Baruch Guttman, kurio seneliai žuvo Palangoje

pirmininkai, nariai, Palangos žydų bendruomenės nariai, Palangos miesto savivaldybės tarybos nariai ir administracijos atstovai bei kiti palangiškiai.

Palangos miesto meras Šarūnas Vaitkus pasakė, kad atidengtas memorialas primins apie nekaltai pralietą kraują, nutrauktus gyvenimus ir Palangos žydų bendruomenę, kurios didelė dalis buvo sunaikinta per Holokaustą, ir pažymėjo, kad už kiekvieno iškalto vardo slypi žmogaus gyvenimas, šeima, svajonės ir istorija. To, kas įvyko, negalime pakeisti, tačiau, kad ši tragedija nepasikartotų ir nebūtų pamiršta, mes galime ir privalome išsaugoti atminimą apie tai. „Tikiu, kad kiekvienas, atėjęs į šią vietą, pajus jos tylą, susimąstys ir išsineš suvokimą, kokia brangi yra kiekviena žmogaus gyvybė“, pasakė jis.

Izraelio ambasadorė Lietuvoje Shelly Hugler Livne kalbėdama pabrėžė, jog šis memorialas yra ne tik pagarba Holokausto aukoms, bet ir svarbus priminimas apie žydų bendruomenės svarbią vietą Lietuvos istorijoje. „Išsaugodami istorinę atmintį mes pripažįstame praeities tragedijas ir prisiimame atsakomybę už ateitį. Antisemitizmas ir neapykanta vis dar egzistuoja įvairiomis formomis, todėl turime juos atpažinti, jiems priešintis ir neleisti, kad diskriminacija virstų smurtu. Tegul ši memorialinė erdvė būna gyvas atminties, žmogiškumo ir mūsų bendros atsakomybės kurti ateitį be neapykantos simbolis“, – sakė ambasadorė.

Renginiui rimties ir iškilmingumo suteikė Palangos kamerinio choro (vadovas – Edmundas Jucevičius) atliekamos lietuvių liaudies dainų išdailos ir sakralinės muzikos motyvai. Skambėjo maldos hebrajų ir lietuvių kalbomis, Holokausto aukų atminimas pagerbtas tylos minute bei atminimo žvake ir akmenukais, padėtais prie memorialo.

Memorialo simbolika

Meninės kompozicijos „Tylaus šauksmo erdvė“ autorius yra Palangos žydų

(Nukelta į 32 p.)

Nuotraukose: memorialas „Tylaus šauksmo erdvė“, jo atidengimo iškilmėse kalba Palangos meras Šarūnas Vaitkus ir memorialo atidengimo akimirkos bei informacinė rodyklė, rodanti kelią į memorialą

bendruomenės pirmininkas Vilius Robertas Gutmanas. Jis siekė sukurti ir sukūrė ne tradicinį paminklą, o vietą, kuri pati pasakotų apie Holokausto tragediją, nutrauktus gyvenimus ir sunaikintą Palangos žydų bendruomenę. Kiekvienas memorialo elementas turi savo prasmę.

Atminimo ženklą sudaro keturi skirtingo aukščio, dydžio ir formos stulpai. Jie simbolizuoja senolį, moterį, vyrą ir vaiką – šeimą. Skirtingos stulpų formos pabrėžia, kad kiekviena auka buvo atskiras žmogus, turėjęs savo gyvenimą, istoriją ir artimuosius, o ne tik skaičius bendrame žuvusiųjų sąraše. Nors šeimos per Holokaustą buvo išdraskytos, memoriale jos simboliškai vėl sujungiamos.

Šiam kūriniui pasirinktas korteno plienas, kurio paviršiuje susidarančios rūdys simbolizuoja praėjusį laiką ir kraują, kurio neįmanoma nuplauti. Iš pirmo žvilgsnio tvirtas, beveik amžinas metalas primena, kad net tai, kas atrodo nepajudinama, gali būti palaužta.

Stulpai sąmoningai „sulaužyti“, o juose esantys plyšiai nėra vien dekoratyvinės detalės. Jie simbolizuoja žmonėms padarytas žaizdas ir tragediją, padalijusią gyvenimą į laiką iki žudynių ir po jų. Šių plyšių neįmanoma užtaisyti, kaip neįmanoma panaikinti to, kas įvyko.

Ant moterį simbolizuojančio stulpo, virš plyšio, įrėžta Dovydo žvaigždė. Pasak V. R. Gutmano, ji pasirinkta neatsitiktinai – pagal judaizmo tradiciją žydiška kilmė perduodama per motiną. Nors stulpas suskaldytas, žvaigždė yra nepažeista. Tai simbo-

Memorialo „Tylaus šauksmo erdvė“ fragmentai

lizuoja, kad galima sunaikinti žmogaus kūną ir jo namus, tačiau neįmanoma ištrinti jo tapatybės.

Memoriale iškalti visų šioje vietoje 111 nužudytųjų vardai ir pavardės. Užrašai sudaro galimybę Holokausto aukas prisiminti ne tik kaip istorinį žuvusiųjų skaičių, bet ir kaip konkrečius žmones, kurių gyvenimai buvo žiauriai nutraukti.

Memorialo pavadinimas „Tylaus šauksmo erdvė“ atspindi pagrindinę jo idėją. Šauksmas čia slypi varduose, plieno plyšiuose ir pačioje vietoje, kurioje palangiškiai buvo nužudyti. Tačiau aplinkui tvyro miško tyla. Pasak memorialo autoriaus, tai yra erdvė, į kurią atėjęs žmogus gali perskaityti aukų vardus, pavardes, pabūti ir galbūt padėti akmenėlį prie stulpo. Taip užsimezga tylus pokalbis su tais, kurių nebėra. Memorialas tampa atminties vieta per kiekvieną čia apsilankantį žmogų.

Palangos žydų istorija

Palangos žydų bendruomenės istorija siekia kelis šimtmečius. Žydai aktyviai dalyvavo miesto ekonominiame ir visuomeniniame gyvenime, vertėsi prekyba ir amatais, prisidėjo prie kurorto verslų plėtros. XX a. pirmojoje pusėje jie buvo svarbi Palangos bendruomenės dalis.

1941 m. birželio mėnesį Palangą užėmus nacistinės Vokietijos kariuomenei, miesto žydų bendruomenė buvo pradėta persekioti. Birželio 26 d. žydus suėmė ir uždarė į miesto centre buvusias sinagogas (į vieną – moteris, vaikusi ir pagyvenusiuosius, į kitą – vyrus ir jaunuolius). Kitą dieną vyrai ir jaunuoliai – 106 žydai ir 5 lietuviai – buvo nužudyti miške už Birutės parko. Tai buvo tragiška Holokausto istorijos Palangoje diena – naikinti pradėta šimtmečius gyvavusi žydų bendruomenė.

Kviečia prisiminti

Memorialo „Tylaus šauksmo erdvė“ autorius – Palangos žydų bendruomenės pirmininkas Vilius Gutmanas. Memorialo įrengimą inicijavo Palangos žydų bendruomenė, o projektą finansavo ir įgyvendino Palangos miesto savivaldybė.

Palangos žydų bendruomenės informacija

Kalbininko Alekso Stanislovo GIRDENIO (1936–2011) atminimas pagerbtas jam skirta nauja knyga ir jo kolegų, bičiulių, mokinių susibūrimu

Šiemet pažymime iškilaus žemaičio kalbininko, žemaičių rašybos pagrindų, Lietuvos fonologijos mokyklos kūrėjo, struktūrinės dialektologijos metodologijos vystytojo ir mokslininko, kuris kartu su Zigmu Zinkevičiumi sukūrė naująją lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją, habilituoto humanitarinių mokslų daktaro, profesoriaus Alekso Stanislovo Girdenio gimimo 90-ąsias ir mirties 15-ąsias metines.

Jis gimė 1937 m. spalio 19 d. Tryškiuose (Telšių r.), vėliau kartu su šeima persikėlė gyventi į Ruzgus, pokurio laiko iš čia– į Mažeikių rajono Jonaičių kaimą. 1945–1949m. mokėsi šio rajono Užlieknės pradinėje, 1950–1953 m. – Tirkšlių septynmetėje, 1953–1957 m. – Mažeikių vidurinėje mokykloje. 1962 m. baigęs Vilniaus universitetą, šiame universitete pradėjo užsiimti akademine veikla, kurią tęsė iki savo gyvenimo saulėlydžio. Mirė 2011 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje, amžinam poilsiui atgulė Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje.

Minėdami profesoriaus gimimo ir mirties sukaktis, pagerbdami šio iškilaus žemaičio atminimą jo kolegos, bičiuliai parengė spaudai knygą „Mokslas buvo jo gyvenimo esmė. Aleksui Girdeniui 90 metų“ (išleido Vilniaus universiteto leidykla) ir spalio 22d. visuomenę pakvietė į Vilnius universiteto (VU) bibliotekos Baltąją salę, kurioje vyko šios knygos sutiktuvės ir buvo gražiai paminėtas profesoriaus atminimas.

Knygą sudarė Vilma Zubaitienė, Bonifacas Stundžia, Genovaitė Kačiuškienė. Jie pasirūpino, kad leidinyje būtų iš naujo įvairiais aspektais pažvelgta į profesoriaus gyvenimą, mokslinę veiklą ir indėlį į lietuvių kalbotyrą. Čia paskelbtos profesoriaus mokslinės veiklos apžvalgos, kolegų, artimųjų ir buvusių mokinių atsiminimai, interviu bei laiškai, atskleidžiantys įvairiapusį jo portretą – mokslinius interesus, erudiciją, humoro jausmą ir ypatingą ryšį su gimtąja Žemaitija.

Knygos sutiktuvėms skirtame renginyje kalbėjo VU Filologijos fakulteto dekanas prof. Mindaugas Kvietkauskas, šio universiteto bibliotekos generalinė direktorė Irena Krivienė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Violeta Meiliūnaitė, knygos sudarytojai profesoriai Genovaitė Kačiuškienė ir Bonifacas Stundžia, kalbininko sūnus Povilas Girdenis, atlikęs ir keletą dainų, sukurtų pagal savo tėčio parašytas eiles.

Šio renginio organizatoriai, kviesdami visuomenę į knygos sutiktuves, primindami skaitytojams svarbiausius profesoriaus gyvenimo, mokslinės veiklos faktus, pateikė ir jo svarbiausių gyvenimo faktų, įvykių apžvalgą (biografija parengta pagal dr. Vilmos Zubaitienės pateiktą tekstą). Ją siūlome ir mūsų žurnalo skaitytojams.

ALEKSAS STANISLOVAS GIRDENIS

„Aleksas Stanislovas Girdenis gimė 1936 m. spalio 19 d. Tryškiuose, Telšių rajone. 1957–1962 m. studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete, o baigęs studijas pradėjo dirbti Lietuvių kalbos katedroje. Su Vilniaus universitetu buvo susijusi visa jo akademinė karjera. Čia jis apgynė daktaro disertaciją „Mažeikių tarmės fonologinė sistema“ ir habilituoto daktaro disertaciją „Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai“, tapo docentu, vėliau – profesoriumi.

A. Girdenis vadovavo Vilniaus universiteto Eksperi-

mentinės fonetikos laboratorijai, Eksperimentinės (vėliau – Bendrosios) kalbotyros katedrai, 1984–1989m. buvo Filologijos fakulteto dekanas. Net 35 metus redagavo žurnalo „Kalbotyra“ lietuvių kalbai skirtą sąsiuvinį, dirbo žurnalo „Baltistica“ redaktorių kolegijoje. Buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu.

Svarbiausias profesoriaus mokslinis nuopelnas – lietuvių fonologijos mokyklos sukūrimas ir originalios fonologijos teorijos išplėtojimas. Fundamentiniai jo veikalai „Fonologija“ (1981), „Teoriniai fonologijos pagrindai“ (1995) ir „Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai“ (2003) padėjo šiuolaikinių lietuvių kalbos garsinės sistemos tyrimų teorinius ir metodologinius pamatus.

Ne mažiau svarbus A. Girdenio indėlis į lietuvių dialektologiją. Kartu su Zigmu Zinkevičiumi jis sukūrė naują lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją, pagrįstą sisteminėmis garsyno ypatybėmis, išplėtojo struktūrinės dialektologijos metodologiją. Ypač daug dėmesio skyrė žemaičių tarmių fonologijai, kirčiavimui ir priegaidėms. Reikšmingi jo parengti tarmių tekstų leidiniai „Taip šneka tirkšliškiai“ (1996), „Žemaičių dzūkai“ (2008), „Šiaurės žemaičių Skuodo zona“ (2012), taip pat senųjų žemaičių raštijos paminklų – 1759 m. „Ziwato“ ir XIX a. „Purpuros“ – tyrimai ir publikacijos. Paskutiniais gyvenimo metais kartu su Vida Karosiene parengė monografiją „Bendrinės lietuvių kalbos statistinė struktūra: fonologijos dalykai“ (2010).

Profesorius paskelbė daugiau kaip 400 mokslo darbų, išugdė gausią lietuvių kalbininkų kartą. Jo vadovaujami ar konsultuojami daktaro disertacijas apgynė 35 mokslininkai. A. Girdenio moksliniai nuopelnai buvo įvertinti profesoriaus Jono Kazlausko premija (1996), Lietuvos mokslo premijomis (1999 ir 2008), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi (2002).“

***

A. Girdenis buvo ne tik mokslininkas, bet ir poetas. Būdamas gyvas jis bendradarbiavo su iš nuo 1993 m. rudens Palangoje, o nuo 1995 m. Vilniuje leisto žurnalo „Žemaičių žemė“ redakcija, siuntė jai savo eilėraščius, kurie žurnale buvo spausdinami. Du iš jų skelbiame ir šiame numeryje.

RKIC informacija

Žemaitėškė eilieraštė

GĖRDENIS Aleksėndra

Žemaičiūsė

Jug gerā, ka čė drōsiau varnu būrė
Par umžius sukiniejės unt alksnīnās,
Ka tavi kėtėp čė vadėn, vuo sūrė
Tėik skanė kvep – pavasarės i kvīnās,
Ka niekumet čė nie geriausiou žmuogou
Nie vėins itėktė par daug neimėigė:
Čė viejė žiaurė dėdlė tonkė kriuokau –
Toupītė ipratėn i pėktoma, i meilė.

Jug gerā, ka čė daugiau būn aiškoma,
Ka kėtėp čė pagoud, net ne tėp mošās,
Ka žuodė jūro atsidoud i skomb
Ligu varėnė kamėnūsė unt ōšās,
Kad anėi – kap tėi alksnė – neišnīkst,
Ka laikuos – kėitė, ėšdėdė i statė...
Jug gerā, kad apėntās i jaunīstė
Pargrīžtam, metus svetėmus numetė!

Kviedarna–Vilnios, 1976–1991 metā

Vielėnės

Pot jau žvakės patės paskotėnės viejė,
Lauž pri žemės žmuonis i pošelė žalė.
Kad i Vielėnės, nie vėinūm vėina vielie
Nepargrīžt pri mūsa – i sava vākū šali.

Kas tėik brongos īr tū smilčiu geltuonomė,
Ka senėijė takā nebšauk i nebtrauk,
Ka nebatmėnat, kėik īr maluonė nomėi,
Kor tėik mažā džiaugsmū, vuo rūpėsniu daug?..

Viel sapnousem, vės tikiesemuos i lauksem,
Sava širdis, sava suopulius suspaudėi.
Kāp prašītė, ka jūs suprastomėt, mīliausėijė,
Kėik mes ėlgamuos, kėik mums ilgietėis skaudė?

Vielėnės... Bet jug nie vėinūm vėina vielie
Negrīžt nie trumpam i sava vākū šali...
Bėng užpūstė jau žvakės paskotėnės viejė,
Lauž i lenk pri žemės liūdnōjė pošelė.

1999 m. lapkrėstė 1 d.

Liubomiras Gadonas: politinė-diplomatinė, informacinė, organizacinė ir mecenatinė veikla

Adomas BUTRIMAS

Gilinantis į Žemaitijos bajorų Gadonų giminės istoriją, jų publikuotą rašytinį ir rankraštinį palikimą Žemaitijoje (Sedoje ir kt.), Paryžiaus lenkų bibliotekoje (nuo 1993 iki 2026 m.) ir Krokuvos nacionalinio muziejaus Kunigaikščių Čartoriskių bibliotekos rankraštyne bei Ikonografijos skyriuje (2019 m.), vėrėsi jos vyrų ir moterų (pastarųjų iki šiol visai menkai žinomų) nepaprastai aktyvus dalyvavimo 1794 m. Tado Kosciuškos sukilime, Napoleono žygio metu buvusios Žemaičių kunigaikštystės teritorijoje vykusiuose įvykiuose, 1830–1831 m. ir 1863–1864 m. sukilimų kovose vaizdas. Iš pradžių kovota ir veikta savo tėvų žemėje. Vėliau Gadonų laukė kalėjimai, tremtys, dvarų konfiskavimai, iškiliausi šios giminė žmonės buvo paskelbti net pirmos kategorijos nusikaltėliais. Jiems, vengiant persekiojimo ir susidorojimo, teko pasitraukti į Prancūziją, patirti, kaip jie patys įvardijo, sunkią „klajūno“ dalią, o kai kurie neišvengė ir sunkios Sibiro tremtinių lemties.

Giminės mecenatinė veikla Žemaitijoje

Vilhelmas Gadonas – vienas pirmųjų šios giminės atstovų. Jis Žemaitijoje įsikūrė apie 1630–1708 metus. Yra padovanojęs 1 000 timpų medinės Degenių (vėliau pavadintai Gadūnavo) bažnyčios statybai, o jo žmona Eleonora Radzevičiūtė šiai Sedos bažnyčios filijai padovanojo 1 valaką ir 20 margų žemės.

Vladimiras Gadonas (mirė Prancūzijos Nansi mieste), paveldėjęs Žemalės dvarą, 1826 m. pastatė akmeninę Žemalės bažnyčią ir buvo miestelio žydų bendruomenės sinagogos fundatorius. Jo žmona 1853 m., jau po vyro mirties, tapo Žemalės mokyklos, bendrabučio bei 12 vietų našlaičių prieglaudos fundatore.

Žymiausi Šiaurės Vakarų žemaičių bajorų giminės atstovai Gadonai, siekę ir įgiję puikų išsilavinimą, buvo talentingi, puikūs organizatoriai, sukilėlių būrių Žemaitijoje vadai, rašytojai, jaunimo švietėjai, o po sukilimų, Napoleono žygio pralaimėjimo (jame Gadonai taip pat aktyviai dalyvavo) iš patriotiškumo toliau tarnavo „pavergtai tėvynei“, tapo iškiliais Lenkijos ir Lietuvos kultūros veikėjais, lituanistikai ir polonistikai svarbių institucijų kūrėjais (Lenkų bibliotekos Paryžiuje ir kunigaikščių Čartoriskių bibliotekos bei muziejaus Krokuvoje). Šioje srityje ypatingi nusipelnė Liubomiras Gadonas, kuris kartu su kitais išeiviais iš Žemaičių žemių ir su kitų buvusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių atstovais, Mintaujos ir Kražių gimnazijų, Vilniaus aukštosios mokyklos (Vilniaus universiteto) bei Tartu universiteto auklėtiniais šiuos darbus atliko su nepaprastu atsidavimu. Liubomiras tapo bene ryškiausiu, labiausiai išsilavinusiu savo giminės atstovu, mokslo ir meno talentų rėmėju, 1863–1864 m. sukilėliu, rašytoju, istoriku, žurnalistu ir diplomatu, kuriam po sukilimo pasitraukus į užsienį, kaip ir kitiems šios giminės patiems talentingiausiems, niekada nebebuvo leista sugrįžti į gimtuosius Žemaičius, nors bandyta, pastangų buvo dedama daug kartų.

Teisininkas, lietuvių ir lenkų visuomenės veikėjas, publicistas, istorikas, mecenatas Liubomiras Gadonas (1831–1908). Dailininkas nežinomas. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6Oi9

Liubomiras gimė Aloyzo Gadono, gimusio 1794 m., Napoleono gvardijos Krasinskio pulko ulonų „poručiko“ Žemietijos teisėjo, Telšių pavieto

Donacinis įrašas nugarinėje šv. Aloyzo paveikslo pusėje, kad Grūstės (Mažeikių raj.) koplyčiai jį dovanojo Aloyzas Gadonas 1848 m. rugpjūčio 28 d. P. Šverebo nuotr., 2008

(apskrities), 1831 m. sukilėlių dalinio vado „Reunion“ ordino kavalieriaus ir Amelijos Jankevičiūtės šeimoje (Butrimas A., 2019, p. 306). Stodamas į Tartu universitetą Liubomiras užrašė, kad yra gimęs Sedoje 1831 m. gruodžio 31 d., tačiau Povilui Šverebui šios parapijos giminių įrašų knygose, kurios suskaitmenintos, tai galinčio paliudyti įrašo aptikti nepavyko (LCVA, f. 1444, ap. 1, b. 32, gimimų metrikų knyga už 1828–1835 m.). Gali būti, kad Liubomiro tėvui aktyviai dalyvaujant sukilime (vadovavo 280–580 sukilėlių būriui (Sliesoriūnas,1974, p. 260), vėliau represuotam, o motinai su naujagimiu iš Sedos dėl politinės situacijos priverstai pasitraukti į savo tėviškės dvarą Skuode, įrašas apie Liubomiro gimimą galėjo atsirasti Skuodo parapijos metrikų knygose. Kituose šaltiniuose Liubomiro gimimo data nurodyta 1831 m. gruodžio 16 d.; čia gali būti dviejų kalendorinių sistemų derinimo data (Tyla A., 2013, p. 104).

Išsilavinimas

Kaip jau minėta, bėgant nuo galimų sukilimo pasekmių dar būdamas kūdikis Liubomiras su savo motina Amelija atsidūrė Skuodo dvare – senoje Žemaičių bajorų Enkaičių šeimoje. Vaikystėje jį mokė mama ir guvernantės. Būdamas 9-erių metų amžiaus neteko motinos. Jo auklėjimą ir mokymą tada perėmė patriotiškai nusiteikę dėdės – 1816 m. gimę Jonas ir Valerijonas, žinomi jau Jankevičių pavarde (Błaszczyk G., t. 2, 2015, p. 399–403). Jauni dėdės į sūnėno auklėjimą ir mokymąsi žiūrėjo labai atsakingai, namuose

Šv. Aloyzo paveikslas, Grūstės (Mažeikių raj.) koplyčiai dovanotas iš Sibiro grįžusio 1831 m. sukilėlio Aloyzo Gadono, Liubomiro Gadono tėvo. P. Šverebo nuotr., 2008

Gadonų šeimos XIX a. akmens mūro mauzoliejus Grūstės kapinėse. S. Butrimienės nuotr., 2019

jis mokėsi kelių užsienio kalbų, istorijos, literatūros.

Praėjus 10 metų nuo ištrėmimo, tėvas Aloyzas, tikėtina, sugrįžo į tėvynę – Sedą, tačiau čia jį pasitiko tušti namai. Gadonų dvaro pastatai 1848 metais buvo įtraukti į nereikalingų, parduotinų dvarų

(Nukelta į 38 p.)

Adomo Čartoriskio ir jo sūnų Vladislovo ir Vitoldo portretinė nuotrauka. Paryžius, 1860 m.

sąrašą (LVIA, f. 525, ap. 2, b. 3194, l. 126–128).

Tų liūdnų posukiliminių tremčių atmintį liudija jėzuitų Šventojo Aloyzo paveikslas, kurį, kaip liudija donacinis įrašas, esantis kitoje paveikslo pusėje, iš tremties grįžęs ir policijos priežiūroje buvęs Liubomiro tėvas Aloyzas Gadonas padovanojo Grūstės kapinių koplyčiai, pastatytai Sedos parapijos Grūstės kapinėse, kuriose panašiu laikotarpiu iš akmens mūro buvo įrengtas Gadonų šeimos mauzoliejus (žr. p. 37).

1845 m. grįžus tėvui iš tremties, broliai Jankevičiai išsiuntė sūnėną mokytis į Jelgavos (Mintaujos) gimnaziją, dar vadinamą „Academia Petrina“, kuri 1775 m. buvo pastatyta jos žymiojo įkūrėjo Petro Birono garbei. Šios akademijos veiklą aprobavo jau paskutinis Lietuvos-Lenkijos karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis. Liubomiro mokymosi metais (nuo 1838 m.) ji jau buvo gubernijos gimnazija, tačiau išlaikė pagrindinę mokymosi kalbą – vokiečių. Šiaulių gimnazija tada dar neveikė, Kražių – jau buvo perkelta į Kauną. Vėliau Jelgavoje dirbo nemažai iš Lietuvos kilusių puikių dėstytojų, bet Liubomiras tada gimnaziją jau buvo baigęs.

Jelgavoje, dalyje Birono rūmų, veikė Kuršo muziejus. Gimnazijoje moksleiviai buvo skatinami domėtis krašto praeitimi, kaupti kolekcijas. Kilmingieji šios mokyklos auklėtiniai XIX a. iš Šiaurės Lietuvos dvarų į šį muziejų atvežė net 296 archeologinius radinius. Rygos istorijos muziejuje yra saugomos to laikotarpio Mintaujos muziejaus kartotekos. Jose kartu su kita informacija yra nurodyta, kurie Rygos ir Mintaujos gimnazijose besimokantys moksleiviai bei vokiečių kilmės baronai ir grafai iš Šiaurės Žemaitijos dvarų buvo susidomėję archeologija ir krašto istorija (Butrimas A., 2019, p. 32).

Kadangi Jelgavoje mokslas vyko vokiečių kalba, ši Liubomirui tapo gimnazijoje jo gerai išmokta užsienio kalba, kurią jis toliau tobulino Tartu universitete. Studijuodamas Estijoje išmoko ir daugiau kalbų – jis laisvai kalbėjo ir rašė vokiečių, prancūzų, anglų, lenkų kalbomis. Mokėjo ir lietuvių kalbą, ja domėjosi, rinko kalbinę medžiagą, kurią jam siųsdavo informantai. Ši medžiaga šiuo metu saugoma Krokuvoje – Kunigaikščių Čartoriskių bibliotekos Rankraščių skyriaus fonde (Išrašai, pastabos, ištraukos iš Čartoriskių bibliotekos, f. 7331, III t., 1. Baltai, 4. Joakimas Lelevelis 5. „Lietuviškos pavardės“).

Tartu (Dorpato) universitete

Liubomiras, baigęs Jelgavos gimnaziją, kaip ir dalis kitų gabesnių, turtingesnių jos absolventų, pasuko į Tartu (Dorpato) universitetą, kuris tada gyveno „aukso amžių“, turėjo puikią vokišką profesūrą. Čia tuo metu mokėsi ir garsios Telšiuose buvusios Göldnerių vaistininkų dinastijos atstovai – Fridrichas, Leopoldas Nicolajus, Teodoras (jie beveik visi studijavo mediciną arba farmaciją). Liubomiras kartu mokėsi ir su garsiais Zdoniškės (Telšių apskritis) dvaro savininkais Justu ir Cleopu Dymšomis, Žygimantu ir Adolfu Przeciszevskiais iš Tytuvėnų, Liudviku Daukantu iš Dūseikių (Telšių apskritis) ir kitais savo netolimais kaimynais (Tyla A., 2013). Dalis bendramokslių buvo gana artimi jo giminės, 1831 m. sukilėlių vaikai.

Liubomiras Tartu universitete sutiko žymų Livonijos istoriką, Švedijos archyvų žinovą, Baltijos regiono viduramžių istorijos specialistą savo mokytoją Carlą Schirreną, bendravo su juo.

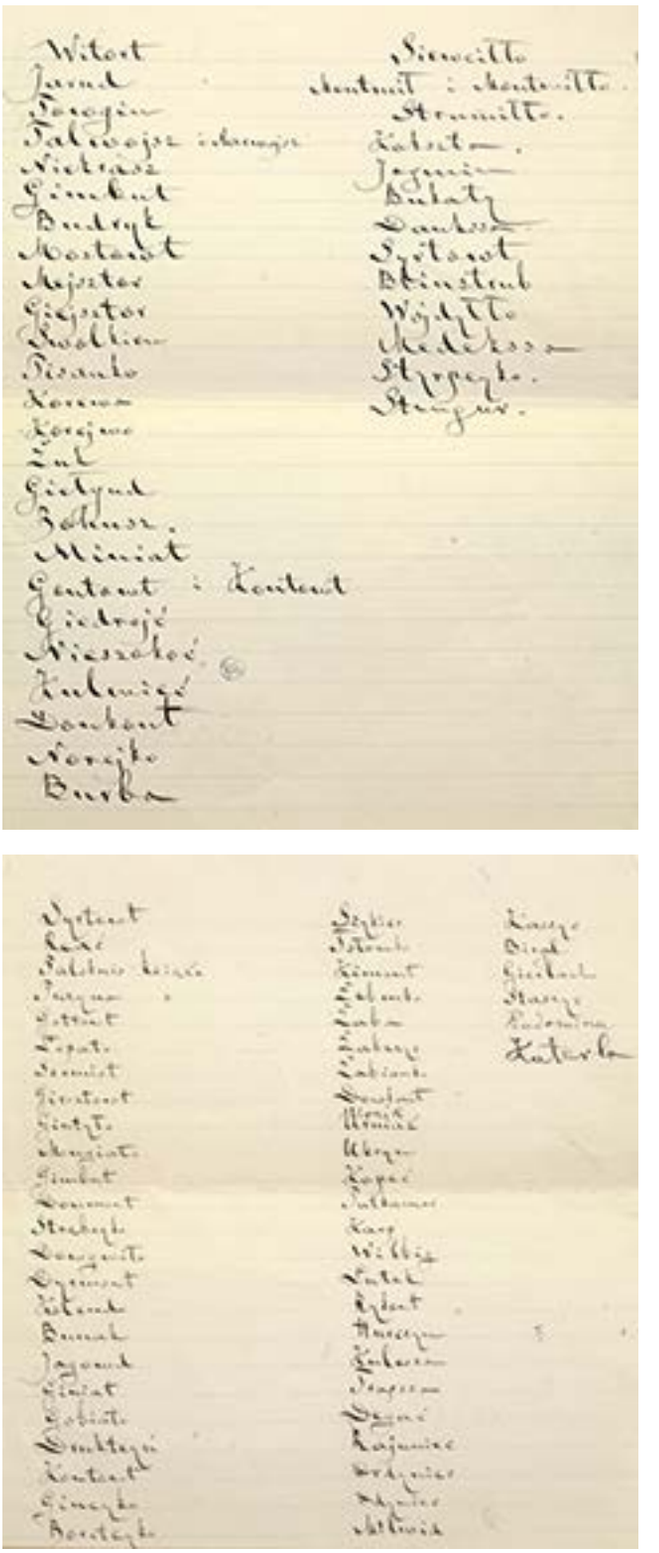
1856 m. Liubomiras baigė studijas Tartu uni-

versiteto Teisės fakultetą ir įgijo mokslų kandidato laipsnį. Jis tame pačiame universitete baigė ir diplomatijos studijas, daug kuo lėmusias jo tolimesnę veiklą (Kieniewicz, iPSB; Czerwinska-Pyzik, 2010, p. 15, Internetowy Polski Slownik Biograficzny http://www.ipsb.nina.gov.pl, 2026 05 07).

Po dalyvavimo 1863–1864 m. sukilime Kaune jis buvo priverstas emigruoti. Įsikūrė Paryžiuje ir apie 1867-uosius metus suartėjo su Čartoriskių šeima, pirmiausiai – su buvusio Rusijos imperijos užsienio reikalų ministro Adomo Jurgio Čartoriskio sūnumis Vladislovu ir Vitoldu, kurie aktyviai dalyvavo politinėje veikloje. Liubomiras iš pradžių dirbo laikraščių redakcijose, o nuo 1867 m. – Vladislovo Čartoriskio spaudos agentūroje. Paryžiuje jis tapo „Otel Lamber“ (Hotel Lambert) politinio Čartoriskių ratelio aktyviu nariu ir atitinkamai pagal savo specialybę atliko įvairias diplomatines misijas. Šiam darbui jis buvo labai gerai pasirengęs.

Be jau minėtų Liubomiro kaimynų bei represuotų 1831 m. sukilėlių vaikų, giminaičių, tarp jo artimiausių draugų, su kuriais jis bendravo visą gyvenimą, buvo dar Mintaujos gimnazijoje sutiktas žymusis Livonijos istorikas, latgalių dialekto tyrinėtojas, dailės ir bažnyčios istorikas baronas Gustavas Manteuffelis.

Kadangi Latgala po 1561 m. tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalimi (1561–1629 m.), o vėliau – Lietuvos-Lenkijos Respublikos dalimi (1629–1721 m.), neatsitiktinai ir pirmoji latviška knyga (Katalikiškas Kanizijos Petro mažasis katekizmas) buvo išleista 1753 m. Vilniuje latgalių tarme. Posukiliminiu laikotarpiu (nuo 1849 m.) Latgalos žemės tapo Žemaičių vyskupystės dalimi (jai 1860 m. Latgaloje priklausė 306 parapijos). Čia savo vyskupystės tikinčiuosius lankė vyskupas Motiejus Valančius, jis ir jo pagalbininkai latgalių ir latvių kalbomis leido religines giesmes, katekizmus (Veitas Matas Kiprijonas, 2004). Motinos įtakoje į katalikybę perėjęs baronas G. Manteuffelis tapo aktyviu latgalių valstiečių švietėju, religinės literatūros kūrėju ir platintoju. Jo, Žemaičių vyskupo M. Valančiaus, L. Gadono ir Rokiškio grafo Ignoto Tyzenhauzo dukters Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdeckienės bei kitų buvusios Livonijos didikų dėka gimė unikalus kūrinys, neseniai eksponuotas ir Lietuvoje. Tiesa, Gustavo ir žymiausių lenkų istorikų bendradarbiavimą temdė tada ypatingai akcentuojamas civilizacinis Livonijos ordino vaidmuo vadinamojoje Livonijos teritorijoje – estų, latvių genčių žemėse, o taip pat ir Infliantuose (Inflianty Polskie) arba latgalių žemėse, bet apie tai – kiek vėliau.

Liubomirui Gadonui informantų atsiųstos lietuvių pavardės. Rankraščiai saugomi Kunigaikščių Čartoriskių bibliotekos Rankraščių skyriuje Krokuvoje

(Nukelta į 40 p.)

G. Manteuffelis yra monografijos apie Tartu universitetą, jo profesorius autorius. Krokuvoje išlikęs jo susirašinėjimas su Liubomiru liudija, kad jie bendradarbiavo ir leidybos srityje.

Kitas Liubomiro Tartu universiteto draugas buvo trimis metais už jį vyresnis Rusteika Juozapas, sūnus Pranciškaus, gimęs 1828 m. birželio 23 dieną Ukmergės apskrities Lukainių dvare. Jis į Tartu universiteto Teisės fakulteto diplomatijos studijas įstojo 1847 m., o 1848 m. iš jų pasitraukė, po 1848 metų tautų pavasario įvykių emigravo į Angliją. Ryšius su Liubomiru palaikė visą laiką.

J. Rusteika Tartu universitete buvo gavęs gerą išsilavinimą, tad vertėsi paskaitomis. Anglijoje, o vėliau ir Paryžiuje jo namai buvo atviri visiems emigrantams, kuriems reikėjo paramos. Pasižymėjo kuklumu, geraširdiškumu, labdaringa veikla ir ligonių globa. Persikėlęs gyventi į Paryžių, dalyvavo daugelio emigrantus vienijusių organizacijų veikloje, dirbo Paryžiaus lenkų bibliotekoje. Buvo poeto Adomo Mickevičiaus šeimos draugas. Jo ir Liubomiro Gadono pavardės yra įrašytos Paryžiaus lenkų bibliotekos „Atminimo – nusipelniusiųjų“ lentoje (eilės numeriai 4 ir 5).

Kauno epizodas. Sukilimas

Liubomiras po studijų dirbo Kaune – kriminaliniame teisme, bajorų teismo teisėju (asesoriumi). Šiame mieste jis aktyviai dalyvavo politiniame ir visuomeniniame gyvenime, buvo Kauno bajorų klubo direktorius, prisidėjo rengiant Valstiečių reformos projekto, kurį kartu su juo, J. Geištoru rengė ir kai kurie kiti Žemaitijos bajorai, tarp jų ir Liubomiro giminaitis Eduardas Izidorius Riomeris, kuris buvo vedęs Tito Gadono seserį (ji Telšių apskrityje valdė Vambutų dvarelį). Dirbant prie projekto Telšių apskritį atstovavo dar du Gadonai (Titas – Augustino Gadono sūnus ir Antanas Gadonas – Felicijono Gadono sūnus). Liubomiras iš viso rengėjų ratelio išsiskyrė savo išsilavinimu, įsigilinimu į klausimo esmę. Parengtą projektą pasirašė Kauno bajorai ir įteikė jį Rusijos imperatoriui Aleksandrui II, traktu per Vilnių vykusiam į Varšuvą. Deja, valdovas projektui nepritarė (Zaleski B., 2012, p. 343, 344; Gieysztor A., 1913, t. 1, p. 82–89). Prasidėjus sukilimui, Liubomiras Kaune trumpą laiką vadovavo sukilėliams nors labai aktyviu sukilimo dalyviu jis ir nebuvo. Labai išgyveno, kai sukilimas pralaimėjo.

Į sukilimą buvo įsitraukusi visa Žemaitijoje gyvenusi jo giminė. Sukilimą numalšinus, daugelis jų buvo represuota, ypač nukentėjo Antano Gadono žmona Marija Olenskytė (ji buvo areštuota). Nukentėjo ir Tito Gadono žmona – našle tapusi Emilija. Apie Kegų, Šėmų, Vembutų dvarininkių veiklą, jų paramą 1863–1864 m. Pušinės miškuose prie Luokės, Žarėnų, Janapolės veikusiems sukilėliams savo nebaigtoje autobiografijoje pasakoja rašytoja Julija Beniuševičiūtė Žymantienė-Žemaitė (Žemaitė, 1921, p. 14–22).

1867 m. amnestija Liubomiro nepalietė. Išlikę jo laiškai, rašyti G. Manteuffeliui ir kitiems bičiuliams, liudija, kad Liubomiras net įtakingų draugų padedamas visą gyvenimą siekė, kad būtų amnestuotas ir vėl galėtų sugrįžti į savo tėvynę.

Emigracijoje jo antrąja tėvyne pirmiausia tapo Prancūzija ir Čartoriskių šeimos aplinka. Tuo laikotarpiu beveik visą laiką, išskyrus trumpas išvykas į Čartoriskių šeimos jam pavedamas diplomatines misijas, jis gyveno Paryžiuje.

Kai įsikūrė Paryžiuje, iš pradžių, nuo 1865 metų, jis dirbo „Dziennik Poznański“ redakcijoje žurnalistu, vėliau rašė straipsnius lenkų kalba leidžiamiems laikraščiams. 1867 m., kai su juo susipažino Čartoriskių šeima, buvo priimtas dirbti į Vladislovo Čartoriskio (buvusio Rusijos imperijos užsienio reikalų ministro Adomo Čartoriskio sūnaus) spaudos agentūrą. Einant laikui Liubomiras net keturiems dešimtmečiams savo likimą susiejo su šios šeimos ir „Otel Lamber“ (Hotel Lambert) politine veikla, kuriai vadovavo Čartoriskiai. Tuo laikotarpiu jis tapo asmeniniu V. Čartoriskio sekretoriumi, dalyvavo šios šeimos vykdomoje politinėje, finansinėje, labdaringoje ir kultūrinėje-organizacinėje veikloje, buvo ir daugelio šios giminės narių, tarp jų ir giminės moterų, patikėtiniu, patarėju – tapo tarsi jų šeimos nariu.

Daugiau negu dešimt savo paskutiniųjų gyvenimo metų (iš pradžių Paryžiuje, o vėliau ir Krokuvoje) Liubomiras daug dirbo Krokuvoje įkuriant Kunigaikščių Čartoriskių biblioteką, archyvą ir muziejų.

Informacinės veiklos organizatorius

Liubomiras, be jau minėtos nuolatinės žurnalistinės veiklos, kartu su kitais V. Čartoriskio rato kolegomis dirbo ir „Corespondence du Nord-Est“. Tai buvo informacinė telegrafo agentūra, visų pirma Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos spaudą aprūpinanti žiniomis iš Rytų Europos, ypač iš buvusių Abiejų Tautų Respublikos teritorijų ir iš dalies – iš Austrijos–Vengrijos. Straipsniai, parengti svarbiausiomis to meto Europos kalbomis, atspindėjo Lenkijos ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, tarp jų ir buvusios Livonijos žemių, poziciją. Liubomiras šioje agentūroje dirbo sėkmingai, nes turėjo puikų išsilavinimą ir mokėjo daug kalbų. Šia savo veikla jis stengėsi pasitarnauti savo tada okupuotai buvusiai Tėvynei ir tėviškei, į kurią jis ilgus metus veržėsi sugrįžti. Kai kurie tyrinėtojai teigia, kad daugiau jokiu istoriniu laikotarpiu Vakarų Europos spaudoje nebūta tiek korespondencijos apie Rytų Europos reikalus, kaip tada ir nurodo, kad tai buvo informacinės telegrafo agentūros „Nord Est“ bei asmeninis L. Gadono nuopelnas.

Diplomatinė veikla

Liubomiras vykdė ir kai kuriuos labai svarbius Čartoriskių stovyklos diplomatinius pavedimus. Žinomos jo diplomatinės misijos Didžiojoje Britanijoje (ten jo slapyvardis buvo „Poraj“). Kaip diplomatas Liubomiras darbavosi ir Serbijoje, Milane, Austrijoje ir Vengrijoje.

1864 m., dar iki tapdamas etatiniu Čartoriskių darbuotoju, jis bandė trumpam nutolti nuo emigracinės veiklos, apsigyveno Vokietijoje ir ėmėsi žygių, kad galėtų sugrįžti į Žemaitiją. Nepavyko, nes suimti ir tardomi jo kolegos, žinodami, kad Liubomiras yra emigravęs ir Rusijos valdžiai sunkiai pasiekiamas, per tardymus sakydavo, kad jis buvo vienas svarbiausių sukilimo vadų Lietuvoje. Tokie teiginiai, kaip jau minėta, nebuvo visiška tiesa.

Kultūrinė veikla būnant emigracijoje Paryžiuje ir Krokuvoje

Liubomiras aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, buvo svarbiausios emigrantų draugijos (1854 m. įkurtos „Istorija ir literatūra“) sekretorius. Jis labiausiai nusipelnė dokumentuodamas jos veiklą bei gausindamas draugijos rinkinius. Po to, kai 1868 m. Liubomiras į šią draugiją įstojo, jos veikla labai suaktyvėjo, tapo puikiai dokumentuota. Tai liudija jos išsamūs metiniai raportai (Rocznik Towarzystwa Hystoryczno-literackiego (Anales de la Societé Historique et Litteraire) 6 vol in-8. Année 1866, 375 p., Année 1867, 412 p., Année 1868, 441 p., Année 1869, 310 p. Paris, Libraire du Luxemburg, Année 1870–1872, 676 p., Année 1873–1878, 2 vol. 419 p. ir 458 p. Poznan, chez Županski). Iš pradžių L. Gadonas buvo šios draugijos sekretoriaus pavaduotojas ir atsakingas už jos finansus. Jis yra šios draugijos iškilmingo manifesto autorius (Butrimas A. Žemaičių [...], 2019, p. 101, 102). Keliais metais vėliau buvo išleista Liubomiro parašyta draugijos jubiliejui skirta monografija (Gadon L., 1883, 169 p.). Jis labai rūpinosi draugijos turtu ir sugebėjo jį išsaugoti Paryžiaus Komunos laikotarpiu, net tada, kai komunarai jį patį areštavo ir įmetė į Bastiliją.

Paryžiuje likusiai saujelei emigrantų tomis itin žiauriomis ir kruvinomis dienomis, kai daugelis neturėdavo net ko pavalgyti, L. Gadono namai ir jų svetingumas buvo tikras išsigelbėjimas. Jo veiklą draugijoje „Istorija ir literatūra“ labai vertino Prancūzijoje ir Didžiojoje Britanijoje atsidūrę emigrantai – jis jiems buvo didelis autoritetas. Ši draugija buvo įtakinga, ją net Napoleonas III 1866 metais dekretu pripažino „visuomenei naudinga institucija“ (Butrimas A., 2019, p. 103).

Liubomiras vienas pirmųjų emigracijoje pasižymėjo konkrečia lituanistine veikla. Jam vadovaujant 1886–1888 m. buvo paskelbtas konkursas „Politiniai Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1386–1569 metais. Monografija laisvai pasirinkta tema“. Tai laikytina itin svarbiu lituanistikos įvykiu. Komisija geriausiai įvertino du darbus: I premija ir 2400 frankų (ypatingai didelė suma to meto emigrantams) atiteko Anatolijaus Levicko rankraščiui „Švitrigailos sukilimas“, o II vieta ir 1200 frankų buvo skirta Feliksui Koniečny už rankraštį „Jogaila ir Vytautas Krėvos unijos laikotarpyje 1382–1392 metais“ (Czerwinska-Pyzik, 2010, p. 136).

Liubomiro visuomeninės veiklos sėkmę, be abejo, lėmė jo artimi ryšiai su Čartoriskių šeima. Šių didikų gera finansinė padėtis Liubomirui su-

(Nukelta į 42 p.)

Lenkų bibliotekos Paryžiuje antspaudas su Lietuvos ir Lenkijos herbais. Lenkų biblioteka Paryžiuje

Nugarinė atvirlaiškio, siųsto iš Rygos į Paryžių Liubomirui Gadonui, pusė su jo adresu. Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka Krokuvoje. S. Butrimienės nuotr., 2019 m.

darė galimybę skatinti Lietuvos ir Lenkijos istorijos tyrinėjimus, remti mokslininkus ir studentus, padėjo ir renkant tam reikalui aukojamas kitų turtingųjų lėšas. Vien iš savo 6 tūkst. frankų algos, kuri, kad ir buvo labai didelė, lyginant su tuo, kokias pajamas tada turėdavo prancūzai ir ypač jų šalyje gyvenę emigrantai, tokių konkursų jis vienas nebūtų galėjęs organizuoti.

Paryžiaus lenkų bibliotekos direktorius

Tarp emigrantų išaugęs Liubomiro autoritetas lėmė, kad jis 1880 m. tapo Lenkų bibliotekos direktoriumi. Nuo 1853 m. ši biblioteka turėjo jai priklausantį pastatą Paryžiaus centre (Šv. Liudviko saloje, Quai d' Orleans 6). Ten ji veikia ir dabar. Šios bibliotekos direktoriumi L. Gadonas dirbo iki 1894 metų (Biernat A., 2024, p. 244). Drąsiai galiu teigti, kad jis su keliais bendraminčiais žemaičiais ir lietuviais buvo šios bibliotekos kūrėjas. Tarp tų bendraminčių, bendražygių buvo ir Adomas Čartoriskis, Vilniaus švietimo apygardos kuratorius Teodoras Moravskis, Liudvikas Pliateris, vėliau – Adomas Mickevičius, jo sūnus Vladislovas, Julijonas Ursinas Niemcevičius, iš Trakų apskrities kilęs Feliksas Vrotovskis, po takoskyros su „karoniažais" Lietuvos ir Rusios žemių draugijai priklausęs iš Minsko gubernijos kilęs Eustachijus Januškevičius bei Liubomiro Tartu universiteto laikų draugas Bronislovas Zaleskis. Jie iki XX a. pradžios išaugino bibliotekos fondą iki 80 000 tomų, surinko gausius rankraščių, piešinių, grafikos, senosios polonistikos, periodikos, plakatų, kartografijos rinkinius.

Liubomiras kaip asmeninis Čartoriskių sekretorius kuriant biblioteką atliko dvi funkcijas – iš Vilniaus, Varšuvos, Rygos ir kitų Europos miestų kolekcininkų, antikvarų nupirko daug knygų Čartoriskių šeimos, ir lenkų bibliotekos rinkiniams.

Gyvendamas Paryžiuje jis palaikė ryšius su žymiu to meto mokslininku Ignacijumi Domeika, Telšiuose gyvenusiu kultūros istoriku Mykolu Eustachijumi Brenšteinu ir daugeliu kitų mokslo ir kultūros žmonių. Tai taip pat darė įtaką jo sėkmingai visuomeninei veiklai.

1875 m. Liubomiras vėl pabandė išsiaiškinti savo galimybes grįžti į gimtinę. Deja, deja... Paaiškėjo, kad jam vis dar nėra jokių galimybių sulaukti palankių žinių. Tada jis ėmė galvoti, kaip atsidurti bent arčiau savo gimtųjų vietų, kad galėtų atkurti ryšius su ten likusiais artimaisiais, giminėmis, mokslo draugais. Tuo pačiu metu jis rūpinosi ir Čartoriskių kolekcijų likimu Paryžiuje.

XIX a. pabaigoje lenkų ir lietuvių elitas ėmė kurti planus atgaivinti senosios Lenkijos ir Lietuvos sostinę Krokuvą. Svarbiausia to priežastis buvo ta, kad ji tuo metu priklausė Austrijos ir Vengrijos valstybės sudėtyje buvusiai Galicijai, o Varšuva Rusijos imperijai priklausė ir po 1863 m. sukilimo, tad bet kokia politinė veikla Varšuvoje buvo sunkiai įmanoma. To meto Lenkijos spaudoje buvo daug rašoma apie plačiojoje visuomenėje besiplečiantį sąjūdį, kuris palietė ir patriotiškai nusiteikusios buvusios Lenkijos ir Lietuvos žemių gyventojus (būtent jie rėmė Jogailaičių universiteto atgaivinimą ir Vavelio atsikūrimą). Krokuvoje atsikūrinėjo leidyklos, bibliotekos, muziejai, Mokslų akademija. Patriotiškai nusiteikusios žymiausios, dažniausiai pavel-

du turtingos šeimos viena po kitos ėmė siųsti savo buvusios valstybės istorijai svarbius artefaktus į Krokuvą. Kiekvienas toks patriotinio nusiteikimo aktas buvo garsinamas ne tik Krokuvos, bet ir Varšuvos, Poznanės, Vilniaus spaudoje. Žinodamas tai L. Gadonas ėmė svarstyti apie galimybę pačiam persikelti gyventi į Krokuvą, ten perkelti Čartoriskių ir savo paties rinkinius, nes vienintelė vieta, kur jam buvo įmanoma įsikurti arčiausiai tėviškės, susitikti su giminaičiais, bendrauti su studijų kolegomis buvo būtent Krokuva.

Krokuva ir kunigaikščių Čartoriskių muziejus

Tais laikais mūsų didikai Krokuvai padovanojo labai daug Lietuvos kultūros paveldo artefaktų. Net archeologinė medžiaga, sukaupta mūsų bajorėliams vykdant mėgėjiškus kasinėjimus, keliavo į Krokuvą. Iki šiol Krokuvos archeologijos muziejaus darbuotojai teigia, kad meniniu požiūriu baltiška medžiaga – vertingiausia jų kolekcijos dalis ir kad jai neprilygsta ankstyvųjų viduramžių slaviška medžiaga, gauta iš Pietų Lenkijos.

Krokuvoje tuo metu nemažai Liubomiro pažįstamų aktyviai dalyvavo visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje, net jo Tartu universiteto draugas G. Manteuffelis buvo tapęs Krokuvos universiteto Dailės istorikų sekcijos nariu.

Tada Krokuvos vicemeru, o vėliau dvi kadencijas (1890–1900 m.) meru (prezidentu) buvo Juozapas Friedleinas – senosios sostinės modernizatorius, Jogailaičių universiteto auklėtinis, kolekcionierius ir istorikas, miesto teatro, elektrinės, vandentiekio sistemos steigėjas. Būdamas meru jis visą laiką daug dėmesio skyrė Vavelio pilies, senųjų Krokuvos bažnyčių, Istorinio muziejaus turtinimui, moksliškai pagrįstu paminklų, aikščių ir, svarbiausia, Vavelio pilies renovacijai. Tikėtina, kad Liubomiro apsisprendimą persikelti gyventi į Krokuvą pagreitino būtent šio mero-prezidento veikla bei iš jo gautas Kvietimas kaip ypatingai Lenkijos kultūrai nusipelniusiam asmeniui, kilusiam, kaip ir Adomas Mickevičius, iš Lietuvos, jo šeimos draugui, Krokuvos senamiesčio centre didžiojo poeto A. Mickevičiaus šimtųjų gimimo metinių proga atidengti jam skirtą paminklą (šis Kvietimas yra išlikęs Čartoriskių bibliotekos rankraštyne – 1898, B.Cz., 7327.III).

Poeto Adomo Mickevičiaus paminklas Krokuvoje. 1898 m. jį atidengė Liubomiras Gadonas. S. Butrimienės nuotr., 2019 m.

1899 m. Liubomiras persikėlė gyventi į Krokuvą. Prieš išvykdamas senam savo bičiuliui G.Manteuffeliui jis rašė: „nenorėčiau paguldyti savo žemaitiškų kaulų amžino kankano krašte“ (Manteuffel G., 1911, p. 180). Tie jo „kaulai“ po dešimties metų atgulė Krokuvos Rakovicų kapinių 16-ame kvartale, prie centrinio įėjimo.

Išlikusi korespondencija liudija apie persikraustymo į Krokuvą rūpesčius, užgulusius Liubomiro pečius. Yra šimtai laiškų, susijusių su šiomis konkrečiomis to meto jo veiklomis: 1. Pastatų muziejui, bibliotekai, archyvui suradimas, remontas, naujų pastatų prijungimai vykstant statyboms, administravimas, rinkinių tvarkymas; 2. Čartoriskių Paryžiaus rinkinio perkėlimas; 3. Turtingiausios Lenkijos ir Lietuvos didikės Izabelės Flemingaitės-Čartoriskienės Pulavų rinkinio tvarkymas; 4. Kunigaikščių Čartoriskių „Slaptojo archyvo“ tvarkymas. Laiškuose randame ir daug duomenų apie meno objektų bei antikvarinių vertybių pirkimą įvairiose Europos šalyse.

(Nukelta į 44 p.)

Neogotikinis jungiamasis tiltas (arkada) virš Pijarska gatvės Krokuvoje (Lenkija), kur yra Kunigaikščių Čartoriskių muziejus ir biblioteka. Įkuriant šią įstaigą daug kuo nusipelnė Liubomiras Gadonas. S. Butrimienės nuotrauka, 2019 m.

Ką Liubomiras nuveikė Krokuvoje? Apie tai nėra plačiau rašyta. Bene informatyviausias šaltinis šiam, jau paskutiniam ir labai svarbiam jo gyvenimo dešimtmečiui aptarti, yra jo korespondencija, saugoma Kunigaikščių Čartoriskių muziejuje ir bibliotekoje.

Paryžiuje, kai Liubomiras tapo kunigaikščio A. J. Čartoriskio sekretoriumi, jis rūpinosi gausiais Čartoriskių giminės rinkiniais, kurių pradžia siekia dar XVIII a. paskutinįjį dešimtmetį, jau minėta kultūros mecenatė Izabelė Flemingaitė-Čartoriskienė Pulavuose ėmė kaupti turtingus, visų pirma, dailės rinkinius. Po 1830–1831 m. sukilimo rusams konfiskavus Čartoriskių dvarus, dalį ten buvusių rinkinių pavyko pergabenti į Paryžių. Jais po 1863–1864 m. ėmė rūpintis Liubomiras. Pirmiausiai jis pabandė surinkti išsklaidytus Pulavų rinkinius, vėliau jam buvo patikėti ir visi Čartoriskių giminės dokumentai, saugoti „slaptajame archyve“. Jis rūpinosi ir vertingiausiu Čartoriskių dailės rinkinio paveikslu – Leonardo da Vinči „Dama su šermuonėliu“ (šis kūrinys dabar saugomas Čartoriskių muziejuje ir yra didžiulis Lenkijos nacionalinis turtas).

Visų Čartoriskių kolekcijų rinkimo ir išsaugojimo pagrindas – jų Sieniavų valda (ordinacija), kuriai priklausė 22 900 ha žemės, o jos vertė buvo 4,5 milijonai Austrijos kronų, o kur dar turtingi meno rinkiniai. Pajamos, gaunamos iš paminėtų Čartoriskių valdų, jiems sudarė galimybę toliau kaupti vertingas giminės kolekcijas, iš antikvariatų pirkti rankraščius, antikvarines knygas, meno kūrinius ir kitas muzealijas. Dalį vertybių, meno kūrinių pirkdavo iš prekeivių, tiesiai iš dailininkų. Yra išlikęs Liubomiro susirašinėjimas su Rygos, Karaliaučiaus ir kitais antikvariatais (Butrimas A., 2019, p. 113). Liubomiras Čartoriskių sukauptais vertybių rinkiniais rūpinosi ir per Paryžiaus Komuną, ir per Prancūzijos-Vokietijos karą (1870–1871).

Nuo seno kaupiamas Čartoriskių giminės archyvas itin išaugo „Hotel Lamber“ veiklos metais. Tada jis tapo svarbiu ne tik giminės, bet ir Abiejų Tautų buvusios valstybės „pomirtinei“ istorijai. Tuo metu rinkinyje išsiskyrė dvi jo dalys – politinė ir giminės. Kad visi šie rinkiniai būtų saugūs, liudytų Tėvynės istoriją, po Prancūzijos–Prūsijos karo, vadinamo Prancūzijos su Vokietijos valstybių koalicija, buvo nutarta visus šiuos rinkinius ir archyvą perkelti į Krokuvą, kur tada, kaip jau minėta, kūrėsi svarbiausios lenkų mokslo, kultūros ir paveldo institucijos. Kad tai įvyktų, prireikė ne tik daug organizacinio darbo, bet ir pinigų. Buvo panaudotos milijoninės lėšos, kurias Čartoriskiai gavo iš savo Seniavos ordinacijos žemių, buvusių Austrijoje ir Vengrijoje. Na o didžiausia rinkinių perkėlimo į Krokuvą administracinė našta atiteko Liubomirui. Jis, bendradarbiaudamas su advokatais, pirmiausiai didžiąją kolekcijos dalį nugabeno į Krokuvos miesto arsenalą, o tada už Čartoriskių lėšas nupirko kolekcijoms saugoti reikalingų pastatų, kurie buvo šalia pijorų vienuolyno. Samdyti architektai tris pastatus sujungė į vieną kompleksą. Čia buvo įkurtas Kunigaikščių Čartoriskių muziejus, biblioteka, rankraštynas, saugomi turtingi meno ir ikonografiniai rinkiniai. Praėjimą tarp šių pastatų sujungė raudonų figūrinių plytų arkada, kurią, kaip ir daugelį langų, papuošė Čartoriskių herbas – Vytis, liudijantis šios giminės lietuvišką kilmę.

L. Gadono fonde, saugomame šios Čartoriskių bibliotekos rankraštyne, yra išlikę šimtas du 1887–1897 m. rašyti laiškai (Liubomiro susirašinėjimas su Krokuvos advokatu Vladislovu Lisovskiu dėl finansinių, organizacinių Kunigaikščių Čartoriskių muziejaus reikalų (Korespondencija su V. Lisovskiu, B. Cz., 7341 IV, 1887–1897), taip pat šimtai jo susirašinėjimo su Boleslovu Biskupskiu, Marianu Sokolovskiu, Mečislovu Kamenskiu, Juozapu Lepkovskiu ir kitais asmenimis laiškų. Skaitydamas juos gali suprasti, koks milžiniškas buvo L. Gadono indėlis kuriant Kunigaikščių Čartoriskių muziejų Krokuvoje

tuo laikotarpiu, kai pats Liubomiras dar gyveno Paryžiuje, o darbai jau vyko Krokuvoje. Nuo 1899 m., jau persikėlęs į Krokuvą, jis toliau rūpinosi Čartoriskių ir savo paties vertybių rinkinių įkurdinimu, gausinimu, Krokuvos senamiestyje jau veikiančiu muziejumi.

Dar Paryžiaus laikais L. Gadono pradėti kaupti lituanistiniai rinkiniai, Krokuvos Kunigaikščių Čartoriskių muziejuje, ypač jo bibliotekoje kaupiamos lituanistinės knygos, iki šiol yra bene svarbiausi mūsų kultūros šaltiniai užsienyje (Korespondencija su B. Biskupskiu, B. Cz., f. 7357, t. 1 1883–1884; korespondencija su M. Sokolovskiu, ten pat, III, t. 2, 1883–1894; korespondencija su L. Bentkovskiu, M. Kamienskiu, J. Lepkovskiu, ten pat, III, t. 3, 1871–1894).

Mecenatinės veiklos organizatorius

Po 1863–1864 m. sukilimo į Prancūziją atvykusių emigrantų padėtis po 1870 m. šioje su Prūsija kariavusioje šalyje labai pablogėjo. Adomo Mickevičiaus sūnus V. Mickevičius rašo, kad tokiu sudėtingu laikotarpiu čia kunigaikštis Oginskis tapo „knygrišiu“, filaretas Steponas Zanas dainavo komiškos operos chore, o neretas gimtinėje buvęs stambus žemvaldys Paryžiuje traukė vežimėlį su daržovėmis ar uždegdavo miesto žiburius (Mickiewicz W., 1914, p. 223–224).

Suprantama, kad Liubomiro labdaringa finansinė ir organizacinė veikla, jo tvarkomi Čartoriskių finansai tapo labai svarbūs iš pavergtos Tėvynės atvykusiems jaunuoliams, norintiems siekti mokslo, studijuoti menus, bandantiems gauti užsakymų. Kadangi Liubomiras pats buvo menų mėgėjas, pirkdavo kūrinius tvarkomoms kolekcijoms, jis galėjo, pasinaudodamas savo autoritetu ir įtaka turtingiesiems, daug kuo padėti studentams bei atskiriems menininkams. Daugiausiai lėšų, skiriamų šiai pagalbai, jis gaudavo iš Čartoriskių šeimos. Šiomis lėšomis jis pirmiausiai rėmė Paryžiuje studijuojančius mediciną, teisę, menus, istoriją, filosofiją, literatūrą, o vėliau – ir jaunimą, besimokantį Ciuricho, Fryburgo, Berlyno, Miuncheno, Vienos universitetuose bei menų akademijose.

Čartoriškių bibliotekos rankraščių skyriaus Liubomiro Gadono fonde saugomos ataskaitos, laiškai, kvitai, susirašinėjimai, susiję su jo remtais studentais. Liubomiras buvo biurokratas iš Dievo dovanos. Gavęs lėšų stipendijoms, jis pats nuspręsdavo, kam jas skirti (kunigaikštis Čartoriskis, jo šeimos nariai tokiais reikalais neužsiimdavo). Iki 1888 m. Liubomiras skirdavo tik vienkartines stipendijas, o nuo 1888

(Nukelta į 46 p.)

Atminimo lenta Lenkų bibliotekos Paryžiuje kiemelyje su jos vadovų ir darbuotojų pavardėmis. Tarp jų – ir išeivių iš Žemaitijos ir Lietuvos. S. Butrimienė nuotr., 2025 m.

Paryžiaus lenkų biblioteka ir muziejus. Čia ilgai dirbo, 1880–1894 m. direktoriaus pareigas ėjo Liubomiras Gadonas. S. Butrimienės nuotr., 2026 m.

Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdeckienės (1823–1890) portretas. Kūrinio originalo autorius – dailininkas Francas Ksaveras Vinterhalteris (1805–1873). Portretas saugomas Varšuvos nacionaliniame muziejuje. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6O1F

metų – ir nuolatines. Jis labai rėmė Paryžiuje gyvenusius ir kūrusius lietuvių bei lenkų menininkus, ypač pirkdamas jų tapybos, grafikos darbus savo ir Čartoriskių rinkiniams. Pinigų tokiems pirkimams jis tiesiog išprašydavo iš Čartoriskių bei kitų turtingų meno mylėtojų.

Ryšiai su žinomais, iš Lietuvos kilusiais, menininkais ir kitais tėvynainiais

Liubomiras bendravo, palaikė glaudžius ryšius su daugeliu ano meto iškilių žmonių. Jis ilgą laiką draugavo ir su tapytoju Alfredu Izidoriumi Romeriu, kuris buvo aliejumi ant drobės nutapęs ir savo dukters Helenos Romer-Ochenkovskos portretą. Jis, tikėtina, buvo sukurtas Lietuvoje ar dailininko studijoje Paryžiuje, nes A. Romeris ten dažnai portretuodavo pažįstamus. Liubomiras šį kūrinį įsigijo ir testamentu paliko Krokuvoje gyvenusiems A. ir A. Gelgaudams. Dabar šis portretas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

Dailininkas Mykolas Elvyras Andrioli 1886 m. sukūrė piešinių kolekcininkui grafui Benediktui Tiškevičiui, su kuriuo jis bendravo ir kartu leido laiką. Jie buvo eksponuojami Neji-prie Senos, netoli Paryžiaus. L. Gadonas buvo gavęs galeriją, kurioje ši paroda vyko. Tarp parodos eksponatų buvo ir Adomo Mickevičiaus „Pono Tado“ XII knygoje apdainuoto žydelio Jankelio atvaizdas. Vėliau Jankelis tapo pagrindiniu Liubomiro straipsnio, išspausdinto A. Mickevičiaus 100-mečio jubiliejui skirtoje knygoje, herojumi („Z ziemi pagórków leśnych, z ziemi łąk zielonych : książka zbiorowa poświęcona pamięci Adama Mickiewicza w stuletnią rocznicę jego urodzin 1798–1898“). Į šią knygą pateko ir kai kurių autorių, įvairiais laikais gyvenusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, straipsniai. Tarp jų yra ir Tartu universiteto absolventų, kurie daugelį metų bendravo, veikė tarsi kokia neįregistruota brolija, tekstų. G. Manteuffelio straipsnio apimtis šiame leidinyje didžiulė (siekia vos ne 100 puslapių). Šią bendramokslių ir bendraminčių „Tartu universiteto broliją“ sudarė iš Šiaurės Lietuvos ir buvusios Latgalos teritorijos, anksčiau priklausiusios Livonijai, vėliau Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei, dar vėliau – Žemaičių vyskupystei, kilę didikai.

Viena Tartu ratelio narė buvo Rokiškio grafo Ignoto Tyzenhauzo dukra tapytoja ir filantropė Marija Tyzenhauzaitė-Pšezdzeckienė. Liubomiro padedama ji pateko į dailės mokyklą „Arts Decoratifs“. Kai jis tuo rūpinosi, užsimezgė G. Manteuffelio, L. Gadono ir M. Tyzenhauzaitės ryšiai. Tikėtina, kad kartais, kai Paryžiaus jauniesiems menininkams pritrūkdavo pinigų, Liubomirui per tarpininkę Mariją pavykdavo gauti turtingo jos brolio Reinoldo Tyzenhauzo stipendiją.

Dovanos Popiežiui ir Liubomiro Gadono bičiuliai buvusiose Žemaičių vyskupystės sėlių ir latgalių žemėse

Iš Latvijos ir Šiaurės Lietuvos kilusį Lietuvos elitą vienijo ne tik Tartu universitete, bet ir Mintaujos gimnazijoje bendrai praleisti mokslo metai. Dalis šių Liubomiro pažįstamų ir bičiulių, kurių šeimos save kildino iš Livonijos didikų, vedybų keliu XIX amžiuje jau giminiavosi su lietuviškų ir lenkiškų šaknų turinčiomis šeimomis. Patekus į Rusijos imperijos valdžią, šį dviejose valstybėse buvusį elitą dar

labiau suartino posukiliminės represijos, ryšius dar labiau sutvirtino jų priklausymas tai pačiai Žemaičių vyskupystei, kuri savo veiklą labai suaktyvino vyskupo Motiejaus Valančiaus laikais. Tipiška dviejų kultūrų suformuota asmenybė buvo jau minėtas vokiškų šaknų turintis Latgalos istorikas, Liubomiro draugas G. Manteuffelis (1832–1916). Jo motina Marija Ryk Manteuffel (*fon Ryck*) buvo katalikė, tėvas baronas Jokūbas Manteuffel-Szoege priklausė senajai Livonijos riterių šeimai, buvo protestantas, išpažino liuteronų tikėjimą, bet prieš mirtį, įtakojamas žmonos, priėmė katalikų tikėjimą. Gustavo brolis Richardas Johanas Manteuffelis (1831–1887) buvo aktyvus 1863 m. sukilimo dalyvis.

Gustavas 1862–1871 leido kalendorius latgalių kalba. Jis Rezeknės ir Dricanų apylinkėse surinko ir paskelbė 170 latgaliečių dainų, tyrinėjo ne tik savo krašto istoriją, bet ir jo kultūros istoriją, buvo Krokuvos mokslų akademijos dailės istorijos sekcijos narys, žymus folkloristas, bažnyčios istorikas, dailės, architektūros, literatūros tyrinėtojas, bibliografas, taip pat ir muzikas, kompozitorius bei etnologas. Jis yra paskelbęs daugiau kaip 300 straipsnių vokiečių, lenkų, latgalių, švedų kalbomis. Didelė šių darbų dalis skirta Baltijos regiono istorijai ir ypač daug Latgalos kultūros istorijai. Žinoma, kad jis kūrė ir religinio turinio giesmes, tarp jų ir Antano Strazdelio „Giesmės prieš Mišias“ („Pulkim ant kelių visi krikščionys“) latgališką variantą – „Krissim nyu celūs mes pazemeigi“. Ji ilgą laiką buvo pati populiariausia giesmė visoje Latgaloje – XX a. giedota Mišių pradžioje visose Latgalos bažnyčiose.

Leipcigo etnografijos muziejus G. Manteuffelį apdovanojo metiniu diplomu. Jis buvo šio muziejaus garbės narys. Dabar Gustavas laikomas šiuolaikinės modernios Latgalos bei dabartinės Latvijos ir Estijos istoriografijos pionieriumi. Jis su lenkiškąja istoriografijos tradicija labai kirtosi dėl Teutonų ordino, Romos katalikų bažnyčios vaidmens vykdant Baltijos kraštų kolonizavimo misiją bei dėl Livonijos nobiliteto šeimų, jos riterijos nuopelnų Baltijos kraštams pripažinimo.

1854 m. popiežius Pijus IX bulėje „Ineffabilis Deus“ paskelbė ir visoje Romos katalikų bažnyčioje įtvirtino Švč. Mergelės Marijos Nekaltai pradėtosios dogmą. Kaip dovaną ir padėką už tai popiežiui prancūzų kunigas – abatas Sire inicijavo šios Bulės

Gustavas Manteuffelis (1832–1916). Portreto autorius nežinomas. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6O1n

vertimą į visas pasaulio kalbas. Įtakingosios katalikų asmenybės ne tik ėmė versti šią Bulę į savo kalbas, bet ir kaligrafiškai ją perrašinėti, iliustruoti ir prabangiai įrišinėti. Iš lotynų į lenkų kalbą Bulę išvertė Paryžiaus Šv. Sulpicijaus seminarijos profesorius kunigas Marie Dominikas Aleksanderis Jełovickis, o iliustruoti ją kartu su kitomis dviem grafienėmis Sire pakvietė tuo metu Prancūzijoje gyvenusią jau minėtą pamaldžią dailininkę Mariją Tyzenhauzaitę-Pšezdeckienę. Bulės iliustracijas Marija iš pradžių kūrė Paryžiuje (tuo laikotarpiu užsimezgė jos ryšiai su L. Gadonu), o vėliau ji tuo užsiėmė Varšuvoje (Džiaugytė G., Prie Nemunėlio, 2018 Nr. 1 (40), p. 1–17). Kartu su ja iliustracijas kūrė grafienės Idalija Sobianskytė-Broel-Pliaterienė bei Natalija Bisping-Kicka. Iliustracijos sukurtos netrukus po 1863 m. sukilimo (beveik visos jos datuotos 1867 m., kai rusų valdžia dar labai intensyviai persekiojo 1863–1864 m. sukilimo dalyvius). Tada viena iš iliustratorių – I. Sobianskytė-Broel-Pliaterienė, rūpinosi tremtyje Sibire atsidūrusio sūnaus gelbėjimu bei jo galimybėmis išvykti į Austriją. Ši grafienė po sukilimo buvo praradusi ir jai anksčiau priklausiusius dvarus. Bulės

(Nukelta į 48 p.)

2014 m. Italijos spaustuvėje „Franco Cosimo Panini Editore.S.p.a.“, užbaigto išleisti albumo „Terra Mariana 1186–1888“ lotyniškos versijos faksimilinio leidinio viršelis. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6O1a

2014 m. Italijos spaustuvėje „Franco Cosimo Panini Editore.S.p.a.“ užbaigtas išleisti albumo „Terra Mariana 1186–1888“ lotyniškos versijos faksimilinis leidinys (originalo lotynų kalba sukurtas albumas buvo įteiktas Popiežiui Leonui XIII, dabar yra saugomas Vatikano bibliotekoje). Faksimilės išleistos įgyvendinant 2007 m. Latvijos nacionalinės bibliotekos ir Vatikano apaštališkosios bibliotekos pasirašytą bendros leidybos sutartį. Faksimilinio leidinio mokslinis redaktorius – Andris Levāns, dailininkas – Aivaras Plotka. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6OU3

iliustracijos rodo, kad visos šios grafienės tada buvo tikros bebaimės – jos savo kūriniuose įamžino svarbiausius Lietuvos valstybingumo atributus – „Vytį“, „Žemaičių herbą „Mešką“, „Aušros Vartus“ ir kt.

Grafienei M. Tyzenhauzaitei-Pšezdeckienei 1890 m. mirus, jos sūnaus rūpesčiu iliustruota Bulė buvo įteikta Popiežiui Leonui XIII, jos originalas saugomas Vatikano bibliotekoje, 2025 m. buvo eksponuojamas Rokiškio muziejuje. Yra išleistas šios Bulės (apimtis – 19 lapų) fotografuotinis variantas.

Bulės vertimo kiekvienas puslapis yra iliustruotas miniatiūromis su Lietuvos ir Lenkijos pamaldumo Švč. Mergelei Marijai pavyzdžiais (Vasiliauskienė Aušra, 2022, „Logos“, p. 137), leninių kunigaikštysčių herbais, žymiausių krašto asmenybių portretais, garsiais Švč. Mergelės Marijos Nekaltai pradėtosios paveikslais. Lakštuose vaizduojama ir Vilniaus šv. Onos bažnyčia, karalienė Barbora Radvilaitė.

Bulę iš lotynų į lietuvių kalbą išvertė Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Kurį laiką buvo manoma, kad vertė pirmosios Žemaičių poetės Karolinos Praniauskaitės brolis Otonas Praniauskas, bet dabar vertimo autorystė priskiriama Motiejui Valančiui (Biržiška Aleksandras, 1965, t. III, p. 268–271).

Ši Bulė dar yra išversta ir į bažnytines slavų kalbas.

Kita dovana tam pačiam Popiežiui Leonui XIII (ji 1888 m. pažymint Popiežiaus kunigystės 50-mečio jubiliejų buvo įteikta kaip Rygos miesto dovana). Tai „Terra Mariana 1186–1888“ – įspūdingas albumas, dabar taip pat saugomas Vatikano bibliotekoje. Ilgą laiką manyta, kad šis albumas inicijuotas arba bent jau mecenuotas, o gal net iliustruotas M. Tyzenhauzaitės-Pšezdeckienės. Pastarųjų metų tyrimai rodo, kad šio albumo iniciatoriumi, koncepcijos kūrėju ir pagrindiniu jos įgyvendintoju buvo daugelį kartų šiame straipsnyje jau minėtas Latgalos, Livonijos meno ir kultūros istorikas, Liubomiro ir Marijos draugas G. Manteuffelis.

Marija, kuri buvo Rokiškio grafo, mecenato Reinoldijaus Tyzenhauzo ir vienos pirmųjų istorinės Lietuvos rašytojų grafienės Sofijos Tyzenhauzaitės de Šuazel-Gufjė sesuo, anuo metu garsėjo ne tik kaip menininkė, bet ir kaip mecenatė. Žinoma, kad ji skyrė lėšų su jos giminės istorija susijusios koplyčios Rygos katedroje restauravimui.

Gustavas, būdamas Livonijos kultūros ir baž-

nytinio paveldo žinovas, inicijavo albumo „Terra Mariana 1186–1888“ sukūrimą, jį sudarė, atrinko jam žymiausių dailininkų iliustracijas, parengė prierašų prie iliustracijų tekstus. Yra albumo lotyniška ir vokiška versija. Lotyniškos versijos teksto autorius– pats Gustavas. Šioje dabar Vatikane saugomoje Popiežiui įteiktoje dovanoje yra 48 spalvoti Latvijos, Estijos ir Ozilijos pilių bei griuvėsių vaizdai, 29 senųjų bažnyčių piešiniai, 66 žymiausių Livonijos giminių herbai, tekstas, skirtas daugelio šimtmečių Livonijos ir krikščioniškajai jos bažnyčios istorijai, Latgalai, kurioje dvarų turėjo ne tik pats Gustavas, bet ir Marija Tyzenhauzaitė-Pšezdeckienė, dalis jų giminaičių. Albume yra įamžintas katalikybės atėjimas į „Marijos žemę“, pradedant pirmuoju jos vyskupu Meinhardu (1186–1196). Albumą sudaro 70 pergamento foliantų (jų dydis – 61 x 45 cm), daug paauksuotų iliustracijų. Jis įdėtas į odinį baltos odos futliarą, sveria 15 kilogramų.

1903 m., praėjus 15 metų po albumo „Terra Mariana 1186–1888“ lotyniškos versijos sukūrimo, Rygoje Aleksandro Grosset spaustuvėje (Verlag Alexander Grosset) G. Manteuffelio pastangomis buvo išspausdinta poligrafinė albumo vokiška, žymiai mažesnio formato versija. Šis albumas Gustavui kainavo tais laikais milžinišką sumą – 11 400 caro rublių. Ar prie to albumo išleidimo finansiškai ar idėjiškai, kaip menininkė ir mecenatė prisidėjo Marija, dabar sunku pasakyti, ypač atsižvelgiant į tai, kad vokiškojo varianto leidimo Rygoje metu ji jau buvo mirusi.

Bet kuriuo atveju šių dviejų dovanų Popiežiui iniciatoriai, kūrėjai ir fundatoriai buvo susiję su iškiliomis Žemaičių vyskupijos, Žemaitijos, Lietuvos, Latgalos asmenybėmis, Tartu universitetu ir Paryžiumi, tekstų ir iliustracijų kūrėjais, menų mecenatais, o Liubomiro Gadono asmenybė buvo svarbi jungiančioji šio draugų rato grandis. Jų nuveikti darbai liudija, kad šie žmonės buvo XIX a. antrosios pusės ir XX a. pradžios Europos kultūros elito dalis.

Minėtam draugų ratui reikėtų priskirti dar ir M. Tyzenhauzaitės-Pšezdeckienės brolį Reinoldą Tyzenhauzą, kuris tais laikais buvo žinomas filantropas, Rokiškio bažnyčios statytojas. Jis ne kartą, Liubomirui ir Marijai tarpininkaujant, skyrė stipendijas jauniesiems Paryžiaus menininkams.

Marija ir Liubomiras, kaip liudija Krokuvos Kunigaikščių Čartoriskių bibliotekoje bei Rokiškio muziejuje saugoma jų korespondencija, palaikė artimus ryšius ne tik su G. Manteuffeliu, bet ir su Ciprijonu Kamiliu Norvidu – neįvertintu poetu ir skulptoriumi, puikiu piešėju ir filosofu, kuris, finansiškai remiamas bičiulių, savo gyvenimo saulėlydį pasitiko Paryžiaus šv. Kazimiero prieglaudoje.

Liubomiras Paryžiuje buvo įsigijęs Ciprijono kūrinių, apie dešimt jo piešinių būta Marijos rinkiniuose (jie žuvo Antrojo pasaulinio karo metais Varšuvoje). Kai Ciprijono finansiniai reikalai pablogėjo, Marija 1869 m. nupirko Kamilio Norvido akvarelę „Les Portes des Enfers“ ir norėjo jam už kūrinį sumokėti dvigubą kainą. Liubomiras šio dailininko akvarelę už 50 frankų bandė parduoti kam nors iš lenkų aristokratų emigrantų Paryžiuje. Neradęs pirkėjų, pats ją nupirko Čartoriskių kolekcijai (Butrimas A., 2019, p. 111).

Liubomiras yra padėjęs ir daugeliui Tartu universiteto kolegų. Jis daktaro Stanislavo Janikovskio giminaitį architektą Tomą Prilinskį rekomendavo Krokuvos Sukienicų atstatymo komisijai. Kadangi Tomo sukurtas projektas patiko A. J. Čartoriskiui, jis buvo įgyvendintas ir pelnė autoriui šlovę ir žinomumą.

Liubomiro Gadono fonde yra išlikusių kvitų už apmokėtus Miuncheno politechnikos mokyklos auklėtinių mokslus (Liubomiras Gadonas. Korespondencija, 1870–1877, B. Cz., 7338. II, 1872 m. kvitas). Jis yra rūpinęsis ir dailininkės E.Rakovskos bei Č. Jankovskio kūrybine karjera, prisidėjęs kasmetiniame Paryžiaus salone eksponuojant Jano Matejko kūrinius. Kartu su bendraminčiais paaukojo lėšų graikų katalikų (unitų) mokslinės edukacinės institucijos įsteigimui Lvove (Liubomiras Gadonas. Korespondencija, 1881, B. Cz. 7352. IV, T. 2). Vienas iš didžiausių jo labdaros aktų (200 000 Austrijos kronų suma) – testamentu palikta fundacija Gadonų giminės vaikų studijoms Jogailaičių universitete, tačiau atrodo, kad šia fundacija giminaičiai nepasinaudojo.

Krokuvoje L. Gadonas įsikūrė pas pusbrolį Adomą Gelgudą ir jo žmoną Anelę – pas iš Londono atvykusius „klajūnus“ emigrantus, gyvenusius Volskos gatvėje (dabar Jozefo Pilsudskio) su tolumoje, gatvės panoramos pabaigoje stūksančiu Tado Kosciuškos pilkapiu, kuris buvo ypatingai jam brangus.

(Nukelta į 50 p.)

Mauzoliejaus-koplytėlėa Krokuvos Rakovicų kapinėse (Lenkija), kurioje ant fasado yra pritvirtinta memorialinė lenta su čia palaidotų lietuvių ir lenkų kilmės 1831 ir 1863 m. sukilimų dalyvių pavardėmis ir vardais, fragmentas. S. Butrimienės nuotr., 2025 m.

Liubomiro Gadono antkapinis paminklas Krokuvos Rakovicų kapinėse (Lenkija). S. Butrimienės nuotr., 2019 m.

A. ir A. Gelgudų anūkas yra žymus Didžiosios Britanijos aktorius ir rašytojas seras John Gielgud.

Krokuvoje paskutiniais Liubomiro gyvenimo metais juo rūpinosi Tartu universiteto absolventas Bronislovas Kader-Kaderis – žymus Jogailaičių universiteto profesorius, chirurgas, baigęs mokslus pas Liubomiro draugo G. Manteuffelio brolį, taip pat Tartu universiteto profesorių Vernerį Zoege von Manteuffelį.

L. Gadonas mirė 1908 m., jo palaikai amžinam poilsiui atgulė Krokuvos Rakovicų kapinių 16-ame kvartale, prie centrinio įėjimo. Kapas lengvai randamas, iki šiol yra prižiūrimas. Jį ženklina paprastas praėjusio šimtmečio pradžią menantis antkapis. Visai netoli Liubomiro kapo – koplytėlės-mauzoliejai su Lietuvos ir Lenkijos herbais, o ant fasado – memorialinė lenta, kurioje užrašytos čia palaidotų iš Lietuvos ir Lenkijos teritorijų kilusių 1831 ir 1863 metų sukilimų dalyvių pavardės bei vardai.

NAUDOTI ŠALTINIAI:

1. Išrašai, pastabos, ištraukos in B. Cz., f. 7331, III t., 1. Baltai, 4. Joakimas Lelevelis 5. „Lietuviškos pavardės“.

2. Korespondencija su V. Lisovskiu in B. Cz., f. 7341, IV. 1887–1897. t. 4

3. Korespondencija su B. Biskupskiu in B. Cz., f. 7357, III. t. 1, 1883–1884.

4. Korespondencija su Biskupskiu in B. Cz., f. 7357, III t. 1, 1883–1894.

5. Korespondencija su L. Bentkovskiu, M. Kamienskiu, J. Lepkovskiu in B. Cz., f. 7357, III t. 3, 1871–1894.

6. Korespondencija su M. Sokolovskiu in B.Cz., f. 7357, III. t. 2, 1883–1894.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Biržiška V., Otonas Praniauskis. In: *Aleksandrynas*, Chicago, 1965, t. 3, p. 268–271.

2. Biernat A., *Biblioteka Polska w Paryżu – dzieje, zbiory, ludzie. Warszawa–Paryż*, 2024.

3. Błaszczyk G., *Herbarz szlachty żmudzkiej,* t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Dig, 2015, p. 399–403; LVIA, F. 391-1-1058.

4. Błaszczyk G., *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 3, Warszawa, 2015, p. 53–62.

5. Błaszczyk G., *Jan Preker (1807–po 1874) i jego „zbiór“ do dziejów Litwy, Acta Baltico–Slavica XV*, 1983, p. 139–156.

6. Butrimas A., *Biržulis. Medžiotojai, žvejai ir senieji žemdirbiai X–II tūkstantmetyje pr. Kr. I t. Paminklų tyrinėjimai*. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2019, p. 32.

7. Butrimas A., *Žemaičių kunigaikštystė bajorų Gadonų raštuose / The Duchy of Samogitia in the Texts of the Gadonas Noble Family. Žemaičių*

praeitis 18, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2019.

8. Czerwińska-Pyzik J., *Lubomir Gadon (1831–1908): działacz, historyk i publicista emigracyjny, praca doktorska, Uniwersytet Pedagogiczny* im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków, 2009.

9. Daugnora E., „Vytis ir Lenkija: iš praeities į dabartį ir ateitį“. In: *Prie Nemunėlio*, 2025, Nr. 2 (54), p. 6–11.

10. Džiaugytė G., „Ryškėjantis portretas: grafienės Marijos Pšezdeckienės asmenybė ir veikla“. In: *Prie Nemunėlio*, Nr. 1 (40), p. 1–17.

11. Gadon L., *Z życia Polaków we Francji; rzut oka na 50-letnie koleje Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu 1832–1882*, Paryż, 1883, 168 p.

12. Gadon L., „Mickiewicz i Jakob krawiec“ in *„Z ziemi pogórków lesnych, z ziemi łąk zielonych. Książka zbiorowa, poświęcona pamięci Adama Mickiewicza w stuletnią rocznicę jego urodzin. 1798–1898*“, Warszawa, 1899, p. 60–68.

13. Gadon L., *Emigracya Polska: pierwsze lata po upadku powstania listopadowego*, Kraków, t. I. 1901.

14. Gadon L., *Emigracya Polska: pierwsze lata po upadku powstania listopadowego,* t. II, Kraków, 1901.

15. Gadon L., *Emigracya Polska: pierwsze lata po upadku powstania listopadowego*, t. III, Kraków, 1902.

16. Gadon L., *Nieco o naszej rodzinie*, Kraków, 1905 (rankraščio teisėmis).

17. Kieniewicz S., iPSB; Czerwinska-Pyzik, 2010, p. 15, *Internetowy Polski Slownik Biograficzny* http://www.ipsb.nina.gov.pl, 2026 05 07

18. Kieniewicz S., „Lubomir Gadon: powstaniec, dziennikarz, historyk Wielkiej Emigracji“. In: *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, https;//www.ipsb.nina, gov.pl.2026.05.08

19. Kujelis G., „Vytis ir Lenkija. Pradžia arba dievo keliai nežinomi“. In: *Prie Nemunėlio*, 2025, Nr. 2 (54), p. 3–5.

20. Manteuffel G., 1899, „Łotwa i jej pieśni gminne“, w: *Z ziemi pagórków leśnych, z ziemi łąk zielonych: książka zbiorowa poświęcona pamięci Adama Mickiewicza w stuletnią rocznicę jego urodzin 1798–1898*, Wilno, 1900, p. 166–260.

21. Manteuffel G., *Terra Mariana 1186–1888. Reproduktionen des von den römischen Katholiken hiesiger Provinzen Sr. Heiligkeit Leo XIII. zum Jubiläum 1888 dargebrachten Album*. Riga: Verlag Alexander Grosset, 1903.

22. Manteuffel G., *Z dziejów Dorpatu i bylego Uniwersytetu Dorpackiego,* Warszawa, 1911.

23. Manteuffel G., „Listy znad Bałtyku. XIII“, In: *Przegląd Powszechny. Rok czwarty. Tom XV*. Lipiec, sierpien, wrzesień, Kraków, 1887, s. 314–328.

24. Mickiewicz W., „Życie polskie w Paryżu“, *Tygodnik illustrowany*, 1914. 03. 21, p. 222–225.

25. *Rocznik Towarzystwa Hystoryczno-literackiego* (*Anales de la Societé Historique et Litteraire*) 6 vol in-8. Année 1866, 375 p., Année 1867, 412 p., Année 1868, 441 p., Année 1869, 310 p. Paris, Libraire du Luxemburg, Année 1870–1872, 676 p., Année 1873–1878, 2 vol. 419 p. ir 458 p. Poznan, chez Županski.

26. Tyla A., *Lietuviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*. Vilnius, Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.

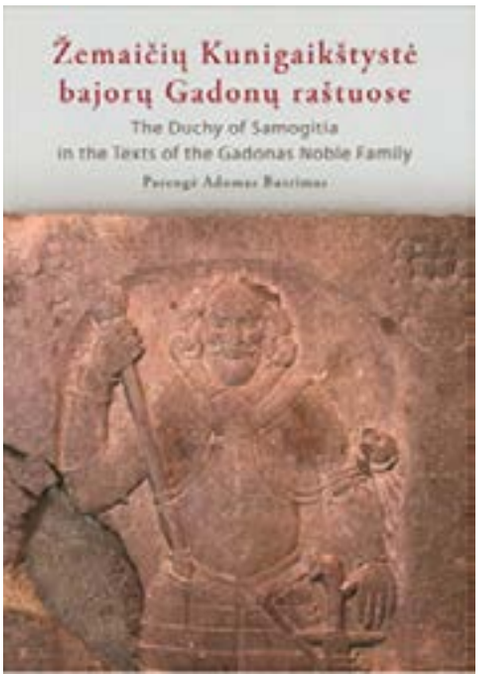
27. Urbšienė M., „Medžiaga kan. Zabičio ir Vladimiro Gadono biografijoms“. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, Kaunas, 1933, t. I, p. 73–85.

28. Vasiliauskienė A., „Grafienės Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdeckienės (1823–1890) kūrybinis palikimas“. Vilnius: *Logos*, 2022, p.: 112, 137–156.

29. Veitas M. K., *Katalikų bažnyčios Sibire istorijos apybraiža. Žemaičių praeitis 1* (sud. Butrimas A.), Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.

30. Zaleski B., *Zniesienie poddaństwa na Litwie*. 2012-06-12. Net Press Digital Sp.

31. Žemaitė, *Autobiografija*, Marijampolė, 1921. PDF.

Knygos „Žemaičių Kunigaikštystė bajorų Gadonų raštuose. / The Duchy of Samogitia in the Texts of the Gadonas Noble Family“ (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2019) viršelis. Knygą spaudai parengė Adomas Butrimas

Leidinys, liudijantis fotografo 70 gyvenimo ir 50 kūrybos metų kelią

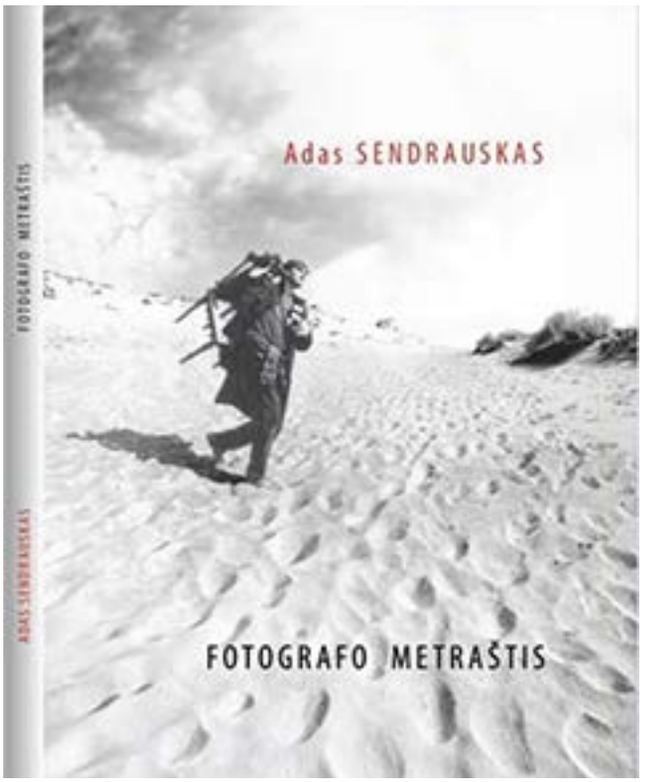
Spalio 12-ąją, kai Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Vilniuje vyko šiemet palangiškio fotografo ir, nesuklysime, jei pridėsime, kad kultūros veikėjo, kartais tampančio net ūkininku, Ado Sendrausko išleisto, dar spaustuvės dažais kvepiančio naujo jo leidinio (jau septynioliktojo)– albumo „Fotografo metraštis“ pristatymas, biblioteka tiesiog šurmuliavo – tiek tąsyk čia buvo skaitytojų, renginių, įvairių užsiėmimų dalyvių, tačiau, kaip reta net ir šioje bibliotekoje, – dar ir visas būrys Lietuvoje žinomų fotografų, atėjusių į susitikimą su žmogumi, su kuriuo juos sieja ilgametė kūrybinė bičiulystė. Adas renginyje sulaukė ir savo svarbiausio mokytojo, didžiausio autoriteto – fotomenininko Rimanto Dichavičiaus bei Pasaulio lietuvių bendruomenės atstovo Lietuvoje, gydytojo, buvusio ilgamečio Lietuvos Seimo nario Antano Vinkaus, kuris yra didelis Ado darbų gerbėjas.

Šį kartą progų jiems visiems susirinkti į būrį buvo ne viena: išleistas ne tik visą Ado 70 gyvenimo metų kelią iliustruojantis nuotraukų albumas, bet ir sukanka 50 metų kaip Adas – fotografijos pasaulio žmogus.

Jis pats savęs nelaiko nei fotomenininku, nei fotoreporteriu, viešai prisistato esąs „buitinis fotografas“. Ar taip ir yra, ir kaip reikėtų suprasti tą jo „buitinį“ (buitinių gyventojų aptarnavimo kombinatų, kuriuose sovietmečiu dažniausiai dirbdavo fotografai, juk seniai nebėra), tegu sprendžia tie, kas jį pažįsta, kas vartė jo išleistus autorinius nuotraukų albumus, kitus leidinius, bendravo su juo jo paties suorganizuotuose renginiuose, parodose.

Tą dieną bibliotekoje, klausydamasi Ado kalbos, bene pirmą kartą susimąsčiau, kad žmogus yra tos vietovės (miesto, mažesnės gyvenvietės), kurioje jis gyvena, istorijos dalis, o vietovės, kurioje jis veikia, istorija yra neatsiejama nuo jo paties gyvenimo.

Penkerius metus gyvendama Palangoje ir tada save palangiške vadindama, nepaisant to, kad senieji šio krašto žmonės atvykėlius iš kitur retai taip įvardija, Adą gana gerai pažinau. Iš to laikotarpio (1991–1995 m.) jis man labiausiai įsiminė kaip

Ado Sendrausko fotoalbumo „Fotografo metraštis“ (Vilnius, 2026) viršelis su autoriaus autoportetu jame

pirmosios šio kurorto privačios, 1991 m. jo tėvų namuose pradėjusios veikti fotodarbų įmonės steigėjas. Pradėjus įmonei veikti, šis kurortas be Ado administruojamos, vėliau prie Vytauto ir Jūratės gatvių sankryžos veikiančios fotoateljė, kurioje jis dirbo kartu mama Genovaite, fotografe Ingrida Lingyte ir fotolaborantės pareigas ėjusia savo žmona Viktorija, jau buvo sunkiai įsivaizduojamas. Tada, kaip rašo pats Adas savo „Fotografo metraštyje“, jis buvo šios įmonės vadovas, idėjų generatorius, atsakingas ir už užsakymų paieškas.

Fotoalbume, prie nuotraukų, kuriose įamžinti jo įkurto Palangos fotocentro patalpų skoningai įrengti interjerai, pažymėta: *„Nuo pat įkūrimo „Palangos fotocentras“ buvo ne tik studija, bet ir vieta, kur kadien susitikdavo žmonės. Vieni ateidavo dokumentų nuotraukos, kiti – pirmosios šeimos fotografijos, vestuvių, jubiliejų ar paskutinio artimojo portreto. Padėjome dirbti analoginės fotografijos laikais. Ryškinome juostas, spausdinome nuotraukas, restauravome senus atvaizdus, fotografavome vestuves, mokyklų išleistuves, krikštynas, miesto šventes, rinkimus ir oficialius renginius. Vėliau atėjo skaitmeninė fotografija, tačiau pagrindinis darbo principas nepasikeitė, žmogus visada buvo svarbesnis už techniką.*

Per daugelį metų fotocentre apsilankė dešimtys tūkstanių žmonių. Vieni užsukdavo tik kartą gyvenime, kiti tapo nuolatiniais klientais. Fotografavome kelių kartų šeimas – senelius, jų vaikus ir anūkus. Ne vienas palangiškis savo šeimos albumuose turi nuotraukų, sukurtų mūsų studijoje. Čia buvo įdiegta moderniausia to meto fotografijos įranga. Vieni pirmųjų Lietuvoje pradėjome automatiškai ryškinti juostas ir spausdinti nuotraukas laboratoriniu būdu. Vėliau perėjome prie skaitmeninių technologijų, tačiau ir šiandien, tikiu, gerą nuotaiką pirmiausiai sukuria fotografo akis, o ne kompiuteris.

„Palangos fotocentras“ mums visada buvo daugiau nei tik verslas. Vieta, kur fotografija tampa kasdienio gyvenimo dalimi, o fotopaslaugos – galimybe išsaugoti žmonių atmintį. Laikas praeina, keičiasi fotoaparatai ir technologijos, tačiau žmonių noras sustabdyti akimirką išlieka toks pat. Todėl kiekviena padaryta nuotrauka mums ne tik atliktas darbas, bet ir mažas istorijos fragmentas, kuris po daugelio metų gal taps svarbiu šeimos ar viso miesto atminties liudijimu.“

2000 m. prie Palangos fotocentro Adas su savo šeima pastatė pagal dailininko Vidmanto Eidukevičiaus projektą (lekalus) akmens apdirbimo meisrtų padarytą skulptūrą „Akmeninis fotoaparatas“. Ji ne tik kviečia užsukti į kurorto centre vis dar veikiantį ir paslaugas teikiantį fotocentrą, bet ir pasakoja apie svarbų fotografijos istorijos etapą, kai tokiu skulptūroje pavaizduotu fotoaparatu „Olympus Mju-1“ (rinkoje pasirodė 1991 m.) daugelyje pasaulio šalių, taip pat ir Palangos mieste, mėgėjų kuriamos nuotraukos savo kokybe prilygo toms, kurias kūrė profesionalai. Tai taip šio kuroto ir mūsų visų istorija.

Atsimenu, kad dirbama Palangos miesto Tarybos savaitraščio „Palanga“ redakcijoje, Palangos kultūros ir švietimo skyriuje bei Kultūros centre, prie šio fotocentro kurortinio sezono metu dieną vis lūriuodavo žmonės – dažnai reikėdavo ir valandžiukę palaukti, kol ateidavo tavo eilė. Tada ne kartą, sutikusi Adą, jam užsimindavau, kad būčiau dėkinga, jei jis sukurtų laikraščiui reportažinių nuotraukų iš mieste vykusių kultūrinių, sporto, kitų renginių. Adas, išklausęs manęs, atsiprašydavo ir paaiškindavo, kad turi pasiūlymo atsisakyti, nes jis – ne žurnalistas, ne fotoreporteris, kad yra labai užimtas savo įmonės reikalais... Vis dėlto svarbiausi to meto įvykiai, juose dalyvavę iškilūs žmonės pro jo akis nepraslysdavo ir liko įamžinti fotojuostose kaip praėjusio laiko liudininkai. Tai matosi ir vartant albumą „Fotografo metraštis“. Pats leidinio pavadinimas sako, kad rankose laikydamas fotoaparatą ir fotojuostose fiksuodamas tai, kas mieste vyko svarbaus, jis gerokai praplėtė savo kaip „buitinio fotografo“ veiklos lauką. Tai iliustruoja jo naujajame leidinyje išspausdintos tokios nuotraukos, kurios pasakoja apie mazuto išsiliejimą ir jų padarinių šalinimą Palangos paplūdimyje 1981 m., Alberto Žulkaus parodos pristatymą kavinėje „Versmė“, legendines XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais Palangoje vykusias Užgavėnes, jose šėliojusias, dėmesį traukusias kolektyvines kaukes, „vestuvininkus“. Nuotraukose matome ir Palangą dažnai lankiusį dainininką Vytautą Kernagį, buvusį legendinį miesto architektą, tikrą kultūros žmogų Kastytį Aleknavičių. O kur dar 1999 m. uragano „Anatolijus“ į kranto išmestas laivas, kurhauzo gaisras 2002 m. rugpjūčio 2 d. ir kt. nuotraukose įamžinti vaizdai.

Albume Adas pirmiausiai žemai nusilenkia savo buvusiems mokytojams, atvedusiems jį į fotografijos kelią ir padėjusiems kelis dešimtmečius juo eiti, tobulėti bei talkinantiems jam iki šiol. Išspausdintos ne tik jų portretinės nuotraukos, bet ir kai kurių šių menininkų fotojuostose užfiksuoti vaizdai.

Adas apie save nelinkęs kalbėti viešai. Jo supratimu, jei yra ką pasakyti, tegu kalba jį gerai pažįstantys bičiuliai. Tai liudija ir leidinio pratarmė, tapusi žinomo Lietuvos fotografo Algimanto Aleksandravičiaus „Žodžiu apie Adą“, kuriame jis mintis dėsto itin poetiškai: „*Iš ten, kur vėjai išvėjuoja sielas, kur basapėdžių didis lieptas į vakarę saulę brenda, kur vaidilutė, Vytauto Didžiojo motina Birutė, – iš ten, iš Palangos, ir pats Sendrauskų Adas.*

Lyg kamuolinis žaibas – neišpasakytos energijos, džiaugsmo, humoro ir šėlsmo pilnas. „Fotocentro“ įkūrėjas, nuotraukomis savo miesto atmintį prikėlęs. Idėjomis ir sumanymais pulsuojantis, vis skubantis ir lekiantis. Įvairių kultūrinių akcijų bei avantiūrų iniciatorius, fotografijos festivalių, projektų, parodų ir renginių organizatorius. Na ir žinoma – visiškas maištautojas!

Štai toks tas mūsų mylimas ir gerbiamas bičiulis – ADAS SENDRAUSKAS!“

Iškalbingos leidinyje Ado pateiktos nuotraukos, bet savo informatyvumu dėmesį prikausto ir

(Nukelta į 54 p.)

prierašai prie jų, vienas po kito vis labiau atveriantys fotografo nueito gyvenimo ir kūrybos kelio bei jo miesto – Palangos – beveik pusės amžiaus istoriją.

Knygoje yra ir „Autoriaus žodis“. Adas rašo: *„Fotografijai atidaviau visą gyvenimą, tačiau šis leidinys ne tik apie nuotraukas. Čia sugulė ir prisiminimai apie mano paties gyvenimo tėkmę, už kadro pažintus žmones bei miestus, kurie tapo svarbūs. Juos patyriau ir mačiau. Juose kūriau ir gyvenau. Jie tapo mano kūrybinių ieškojimų, o kitąsyk ir svarbių asmeninių patirčių dalimi.*

Aš praktikas – ne teoretikas, nesvarstau amžinosios temos – ar fotografija yra menas. Ja aš gyvenu. Ji tapo mano pasirinkimu. Fotografija man – atsakingas darbas, kartais reikalaujantis kūrybinių gebėjimų, tačiau dažniausiai atsakomybės, nes tai, ką matau ir fotografuoju, nepasikartoja. Būties vyksmas įstringa vaizde vieną vienintelį kartą – tą, kurį matau dabar.

Apie tai mano surengtos parodos – tuos kartus, kurie praėjo, apie tai visa leidybinė veikla – gyvenimą, kuris atsitiko. O atsitiko išties daug, bet tai jau kūrybinio CV dalis.

Mano paties kelias su legendine „Smena“ prasidėjo Palangos vidurinėje mokykloje, mokytojo Algimanto Želvio fotografijos būrelyje. O tikrąjį fotografijos stebuklą patyriau 1972-aisiais, apsilankęs Rimanto Dichavičiaus parodoje „Žiedai tarp žiedų“, vykusioje legendiniame Palangos kino teatre „Naglis“. Įspūdis paskatino studijuoti pačią fotografiją Vilniaus technologijos technikume, vėliau – Maskvos politechnikos instituto „Mossoveto“ vardo technikume ir Leningrado N. Krupskajos kultūros instituto Kino ir fotorežisūros fakultete.

Taip susiklostė, kad Didysis Naugardas ir Palanga – du miestai, kurie man ypatingi. Didžiajame Naugarde, dirbdamas samdomu fotografu, sutikau savo būsimą žmoną, taip pat fotografę, Viktoriją. Susituokėme. Palanga tapo mūsų šeimos namais. Čia užaugo mūsų trys sūnūs – Artūras, Leonas ir Kristijonas, čia džiaugiamės keturiais anūkais – Jonu, Amelija, Sofija ir Benediktu. Palangoje 1995 m. Vytauto gatvėje atidarėme ir privačią fotoateljė, kuri tapo mūsų gyvenimo duona ir druska. Gyvenimas ėjo, liko iškalbingų, kaip ir pačios gyvenimo akimirkos, nuotraukų. Šiame albume jomis ir dalinuosi“.

Na o albumo pabaigoje, prie 1959 m. sausio 6 d. Kauno fotostudijoje sukurtos tada vienerių metų ir vieno mėnesio amžiaus buvusio Ado nuotraukos – ir dar keli sakiniai apie jo gyvenimo pradžią bei artimuosius: *„Tai mano pirmasis portretas. Aš gimiau 1956 m. rugpjūčio 1 d. Notėnuose, kur mano mama Genovaitė mane pagimdė ambulatorijoje, kurioje dirbo felčere-akušere.*

Su tėvu Jonu suorganizavo kelionę į Kauną, nufotografavo mane ir nuotrauką išsiuntė į Krasnojarsko sritį, kur buvo ištremti mano seneliai Ona ir Leonas Bružai. Seneliai 1963 m. grįžo į Lietuvą ir parsivežė šią nuotrauką. [...]“.

Vartant Ado naujausio leidinio puslapius, stebina niekur kitur nematyta informacijos pateikimo forma, betarpiškumas, pavykęs autoriaus gyvenimo susiejimas su miesto, kuriame jis gyvena, istorija ir didelė žmonių, kurie šią knygą sudarė, puikus vienas kito pažinimas, atsakomybė už tai, ką jie darė ir padarė. Tai pasiekti pavyko Adui subūrus kūrybingą ir nemažą tokio darbo patirtį turinčią komandą. Knygos sudarytojas ir dailininkas – fotomenininkas, visuomenės ir kultūros veikėjas Juozas Valiušaitis, redaktorė – lituanistė, kurorto bibliotekininkė Dainora Kaniavienė. Albumo autoriui talkino ir Palangos viešosios bibliotekos direktoriaus pavaduotoja Aura Banevičienė bei, pasak Ado, dvi kitos „gerosios bibliotekos fėjos“ – Sigutė Bendikienė ir Janina Tiškienė, nemažai kitų jo draugų, bičiulių ir artimųjų. Vartydami leidinį kaip Ado gyvenimo ir kūrybinio kelio, pasirinkimų liudytojas suvokiame jame išspausdintas Ingridos Macijauskienės, Irenos Giedraitienės, Vytauto Daraškevičiaus, Aldo Žolio, Alvydo Gačionio nuotraukas, dailininko Juozo Griušio sukurtą karikatūrą, Meilės Sposmanytės atvirlaiškio bei Rolando Rastausko teksto faksimiles.

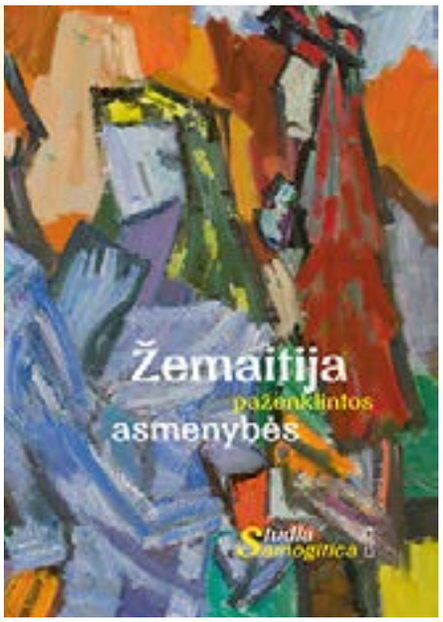
Šiame leidinyje visko daug: nuotraukų, datų, faktų ir jausmų, spalvų, subtilaus, bet iškalbingo pasakojimo apie praėjusį laiką. Na o leidinio pabaigoje – tik faktai ir skaičiai: autoriaus išleistų leidinių sąrašas ir jų knygų viršelių nuotraukos, trumpa kūrybinė biografija, Palangoje jo iniciatyva suorganizuotų renginių, asociacijos „Bienalė“, kuriai priklauso pats Adas bei palangiškiai fotografai A. Žolys ir G. Blauzienė, kitų surengtų parodų ir menininkų kūrybos festivalių sąrašai.

Adui visa, kas jau padaryta, sukurta, išleista – startas naujoms veikloms. Ateinantis etapas, kaip jis pats sako, bus skirtas kalbai ir naujiems kūrybiniams projektams.

Parengė Danutė Mukienė

Knygos „Žemaitija paženklintos asmenybės. Studia Samogitica 1“ sutiktuvės Vilniuje

Nuotraukos Bonifaco VENGALIO

Knygos „Žemaitija paženklintos asmenybės“ viršelis. Dailininkė Skaistė Ašmenavičiūtė. Viršelyje – dailininko Antano Gudaičio kūrinys „Trys Petronėlės, IV“, saugomas Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus fonduose

Spalio 15-osios pavakaryje Vilniuje, Lietuvos nacionalinio muziejaus Signatarų namuose, vykusios Plungėje veikiančio Žemaičių dailės muziejaus ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto pernai išleistos knygos „Žemaitijos paženklintos asmenybės“, kuri kartu yra ir pirmasis planuojamos knygų serijos „Studia Samogitica“ leidinys, sutiktuvės sutraukė gausų būrį Vilniuje gyvenančių žemaičių, žmonių, besidominčių Žemaitijos istorija ir kultūra. Tarp jų buvo ir šios knygos sudarytojų, autorių bei kitaip prisidėjusių prie jos išleidimo.

Renginį vedė iš Plungės kilęs Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros, mediotyros ir leidybos tyrimų katedros docentas dr. Tomas Petreikis. Knygą pristatė Žemaičių dailės muziejaus direktoriaus pavaduotoja dr. Jolanta Skurdauskienė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto humanitarinių mokslų daktarės, vyresniosios mokslų darbuotojos dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė ir Dalia Vasiliūnienė bei dailėtyrininkas, kultūros veikėjas, parodų kuratorius dr. Viktoras Liutkus. Puikiai išleista, didelę išliekamąją vertę turinčia knyga pasidžiaugė ir jos sumanytojams tęsti pradėtą darbą palinkėjo Žemaičių dailės muziejaus direktorius Robertas Šimkus bei Lietuvos etninės kultūros globos tarybos pirmininkas Virginijus Jocys.

Renginio metu kalbėjusieji papasakojo apie šio leidinio ištakas ir gimimą. Trumpai apie tai užsimenama ir knygos pratarmėje. Joje rašoma, kad „*Kas ketveri metai Plungėje, Žemaičių dailės muziejuje, vyksta Pasaulio žemaičių dailės paroda, sutelkianti plačiai paskli-dusius, bet save su šiuo regionu ta-*

(Nukelta į 56 p.)

Iš kairės: pranešėjai, knygos sudarytojai, renginio organizatoriai, kiti sutiktuvių dalyviai, prisidėję prie knygos išleidimo; dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

Iš kairės: dr. Jolanta Skurdauskienė ir dr. Dalia Vasiliūnienė

Iš kairės: Virginijus Jocys ir dr. Viktoras Liutkus

patinančius kūrėjus. Paroda tampa vienu svarbiausių tų metų šalies kultūros renginių ir akivaizdžiu įrodymu, kad ją organizuojanti atminties institucija– itin svarbi Žemaitijos kultūros istorijos reprezentantė. Todėl dėsninga, kad Žemaičių dailės muziejus, bendradarbiaudamas su akademine bendruomene, sumanė parengti šį mokslinių straipsnių rinkinį, kuriame į savito Lietuvos regiono kultūros istoriją bandoma pažvelgti per asmenybę – jos likimą, kūrybą, visuomeninę raišką ar pėdsakus atminties kultūroje.“

Leidinį sudarė Lietuvos istorijos instituto humanitarinių mokslų daktaras, vyresnysis mokslo darbuotojas Dangiras Mačiulis, jau minėtos mokslų daktarės J. Skurdauskienė ir S. Smilingytė-Žeimienė. Knygos redaktorė– dr. Ilona Čiužauskaitė, dailininkė ir dizainerė – Skaistė Ašmenavičiūtė, vertėja iš lietuvių į angų kalbą – Valentina Tamulynienė („Mažas pasaulis“). Rengiant knygą spaudai jos leidėjai bendradarbiavo su Lietuvos istorijos institutu ir Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutu, kuris buvo šio projekto partneris. Knygos leidybą finansavo Lietuvos kultūros taryba.

Pradžią knygai davė 2024 m. rugsėjo 20–21 dienomis Žemaičių dailės muziejuje vykusi mokslinė konferencija „Žemaitija paženklintos asmenybės: nuo kūrėjų iki legendinių herojų“, kurią suorganizavo jau minėti knygos leidėjai ir jų partneris Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas. Ši konferencija kartu buvo ir tais metais vykusios Pasaulio žemaičių dailės parodos sklaidos renginys.

Apie konferenciją organizatoriai visuomenei buvo pranešę iš anksto, tad mokslininkai, kiti tyrėjai turėjo galimybę jos rengėjams nusiųsti galimų savo pranešimų konferencijoje temas. Gavus pasiūlymus, buvo atrinkti aktualiausi, su konferencijos tema labiausiai susiję pranešimai ir iš jų 30 įtraukta į konferencijos programą. Knygoje „Žemaitija paženklintos asmenybės“ išspausdinta 12 mokslinių straipsnių (tie, kurie pranešėjų buvo labiausiai subrandinti sklaidai ir atrinkti leidinio sudarytojų):

Renginio dalyviai

1. Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė. „Silvestras Valiūnas ir jo „Biruta“. Žemaitiškieji kontekstai ir folklorinė istorinės baladės kelionė“;

2. Liudas Jovaiša. „Antanas Ignacas Vildė: vokiečio jėzuito gyvenimas ir (pa)likimas Žemaitijoje“;

3. Dalia Vasiliūnienė. „Žemaitijos auksakalio Kristijono Juozapo Štapelerio kūrybos fenomenas: meistriškumo ir primityvumo pusiausvyra“;

4. Asta Giniūnienė. „Žemaičių vyskupijos bažnyčių tapytojas Antanas Jonas Ramanauskas“;

5. Tomasz Jędrzejewski. „Burtininkas iš Šiluvos. Apie Juozapą Oleškevičių“;

6. Skaidrė Urbonienė. „Profesorius Ignas Končius– Žemaitijos kryždirbystės paveldo įamžintojas“;

7. Dangiras Mačiulis. „Trys pasakojimai apie Joną Prosperą Vitkevičių“;

8. Jūratė Petronienė. „Rašytoja Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė ir Plateliai: literatūrinė perspektyva“;

9. Povilas Šverebas. „Konstantinas Bružas: tarp realių faktų ir vizijų“;

10. Valdas Selenis. „Žemaitija Zenono Ivinskio publikuotuose darbuose“;

11. Jolanta Skurdauskienė. „Eleonora Ravickienė – kai kraštotyra atveria langą į pasaulį“‘

12. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė. „Plungės Petronėlė: vienos skulptūros refleksija“.

Leidinio pratarmėje jo sudarytojai rašo:

„*Knygoje istorikai, literatūros ir dailės istorijos tyrėjai plačiau apžvelgia socialiai aktyvių asmenybių (jėzuito Antano Ignaco Vildės, istoriko prof. Zenono Ivinskio, etnografo prof. Igno Končiaus ar kraštotyrininkės Eleonoros Ravickienės) pėdsakus Žemaitijos*

Iš kairės: Robertas Šimkus ir docentas, dr. Tomas Petreikis

istorijoje, atskleidžia regiono legendinių ir fikcinių herojų (Birutos ar Plungės Petronėlės) recepciją. Autoriai prikelia ir ne taip gerai žinomas asmenybes. Pateikiama tapytojo Antano Ramanausko kūrybos atodanga, atskleidžiama, kaip iš Žemaitijos kilusi Jono Prospero Vitkevičiaus asmenybė įsišaknijo skirtingose atminties kultūrose. Naujai pristatomi dailės kūrėjų – tapytojo Juozapo Oleškevičiaus ir auksakalio Kristijono Juozapo Štapelerio – veiklos aspektai, susiję su Žemaitija. Atkreipiamas dėmesys ir į tuos, kurie savo idėjomis, vizijomis ir darbais gebėjo pranokti laiką (rašytoja Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė), nors amžininkų neretai laikyti keistuoliais (Konstantinas Bružas). Asmenybių mozaika padeda atverti Žemaitijos savitumą ir įtikinamai parodo, kad turtinga šio regiono kultūra yra reprezentatyvi ir įkvepianti nacionalinės kultūros dalis, todėl giliau pažinti čia vykę kultūros procesai leidžia geriau suprasti Lietuvos kultūros istorijos raidą.

*Leidinio sudarytojai mano, kad privalu tęsti ir plėsti Žemaitijos istorijos ir kultūros paveldo tyrimus, todėl buvo nutarta šia knyga pradėti naują leidinių seriją „Studia Samogitica“. Jos tikslas – telkti atminties institucijų ir įvairių akademinių sričių tyrėjus Žemaitijos studijoms, skatinti kūrybingą požiūrį į šio kraštą pažinimą, ugdyti visuomen*ę. [...]“.

Regionų kultūrinių iniciatyvų centro informacija

Vilniaus žemaičių kelionė į Dieveniškes, kuriose dar gyva Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus dvasia

Bonifacas VENGALIS
Nuotraukos autoriaus

Ekskursijos dalyviai Stakų kaime (Šalčininkų r.) prie apie tūkstantį metų turinčio Stakų ąžuolo

Šių metų spalio 3-iosios ankstyvą rytą, susėdę į iš anksto užsakytą autobusą, iš Vilniaus į Dieveniškes (Šalčininkų r.) išvyko 36 ekskursantai. Didesnę jų dalį sudarė Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (VŽKD) nariai. Dar 8 žmonės į kelionę vyko savo pačių mašinomis. Autobusui sustojus to paties rajono Turgelių gyvenvietėje, prie grupės prisijungė kelionės iniciatorius, puikus šio krašto žinovas – skulptorius Gediminas Radzevičius. Jam pasiūlius, buvo apžiūrėta Turgelių bažnyčia ir netoli jos esančio Merkinės dvaro (Paulavos / Pavlovo respublikos) rūmų griuvėsiai. Kelionei tęsiantis Šalčininkų rajone, atvykę į Stakų kaimą aplankėme ir pasidžiaugėme čia, Dieveniškių istorinio regio-

Iš kairės: Turgelių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia; ekskursijos dalyviai Paškonyse (Šalčininkų r.) susipažįsta su čia veikiančia Dieveniškių istorinio-regioninio parko lankytojų centro išmaniąja ekspozicija; Merkinės dvaro (Paulavos / Pavlovo respublikos) rūmų griuvėsių fragmentas

Dieveniškių „Ryto“ gimnazijos direktorė Lolita Mikalauskienė

ninio parko teritorijoje, gražiai lapojančiu Stakų ąžuolu, kuriam jau yra apie tūkstantis metų. Prie šio galiūno sudainavę Kęstučio Vasiliausko dainą „Žemėj Lietuvos“, apžiūrėjome netoliese stūgstantį priešpaskutinio ledynmečio palikimą – Stakų konglomerato lūstus. Vėliau pasibeldėme į Dieveniškių istorinio-regioninio parko lankytojų centrą, kuris veikia Poškonyse. Ten mus pasitikę šio centro darbuotojai aprodė įrengtą muziejaus išmanią ekspoziciją, papasakojo apie šio krašto ypatumus, svarbiausius lankytinus gamtos bei kultūros objektus.

Kitas pakeliui mūsų aplankytas objektas buvo to paties rajono Krakūnų kaime 2004 m. pastatytas paminklas, skirtas pirmojo po Nepriklausomybės atkūrimo tarnybos metu žuvusio pasieniečio Gintaro Žagunio (1957–1991) atminimui. Jis beveik 5 metrų aukščio, granitinis. Pagerbiant žuvusįjį Vilniaus žemaičių folkloro ansamblio „Tyklės“ nariai pakvietė sukalbėti maldą „Amžiną atilsį“. Ją užbaigę visi sutartinai sugiedojome Lietuvos himną.

Dieveniškėse autobusas sustojo prie lietuviškos „Ryto“ gimnazijos. Čia mus prie jos laiptų, šalia skulptoriaus G. Radzevičiaus gimnazijai padovanoto Šv. Kazimiero koplytstulpio, skirto mokyklos 25-erių metų sukakčiai, pasitiko gimnazijos direktorė Lolita Mikalauskienė. Ji papasakojo apie tai, kaip 2015 m. mokyklai pavyko išsikovoti gimnazijos statusą, apie didžiausią mokyklos turtą – mo-

(Nukelta į 60 p.)

Nuo viršaus: 2004 m. Šalčininkų rajono Krakūnų kame atidengtas paminklas, skirtas pirmojo po Nepriklausomybės atkūrimo tarnyboje žuvusio pasieniečio Gintaro Žagunio atminimui. Skulptorius – Vidmantas Gylikis, architektai: Leonas Ziberkas, Kęstutis Lupeikis ir Marius Morkūnas

Dieveniškių Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčios klebonas Renatas Švenčionis

Dieveniškių Švč. Mergelė Marijos Rožančinės bažnyčia

Nuo viršaus: ekskursijos dalyviai prie G. Radzevičiaus sukurto ir Dieveniškių „Ryto“ gimnazijai padovanoto Šv. Kazimiero koplytstulpio, skirto mokyklos 25-erių metų sukakčiai; kryžius ir koplytėlė Krakūnų kaimo sodyboje

kinius (šiuo metu čia mokosi apie 70 vaikų), apie mokykloje vykdomas veiklas ir kasdienius pedagogų rūpesčius. Pakviesti užėjome į vidų ir buvome maloniai nustebinti pamatę pavyzdingai sutvarkytas, lietuviška simbolika papuoštas patalpas.

Dieveniškių Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčioje ekskursantus pasitiko klebonas Renatas Švenčionis, į šias pareigas paskirtas prieš porą metų. Jis panoro susipažinti su atvykusiais vilniečiais ir sužinoti, kokie vėjai tokį jų gausų būrį į šį miestelį „atpūtė“. Kelionėje dalyvavęs šios publikacijos autorius, VŽKD pirmininkas Bonifacas Vengalis papasakojo, kad šis apsilankymas Dieveniškėse ne atsitiktinis, o iš anksto suplanuotas draugijos renginys, skirtas iškilaus Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875) metams paminėti. Prisimindami vyskupą, VŽKD nariai balandžio mėnesį Vilniuje surengė M. Valančiaus jubiliejui ir jo metams skirtą minėjimą, o birželio

Prie Dieveniškių Švč. Mergelė Marijos Rožančinės bažnyčios šventoriuje stovinčio paminklo, skirto Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus atminimui, kalba jo autorius Gediminas Radzevičiaus

mėnesį keliavo autobusu po Žemaitiją M. Valančiaus keliais – aplankė daug vietų, susijusių su vyskupo gyvenimu ir veikla. B. Vengalis priminė, kad M.Valančius 4 metus Vilniuje mokėsi, vėliau 2 metus dėstė Vilniaus vyriausioje kunigų seminarijoje, Vilniaus Katedroje buvo įšventintas į kunigus, Vilniaus Šv. Jonų bažnyčioje pasakė savo pirmąjį pamokslą. Gerokai į pietus nuo Vilniaus – Mozyriuje (Baltarusija) – jam teko penkerius metus eiti kunigo pareigas. Yra tikimybė, kad pakeliui į Mozyrių M. Valančius ne kartą aplankė Dieveniškes. Į jas Vilniaus žemaičiai šį kartą pasuko žinodami, kad čia yra gyva M. Valančiaus Dvasia. Apie tai visiems liudija bažnyčios šventoriuje pastatytas paminklas M. Valančiui. Šio paminklo autorius – iš Žemaitijos kilęs, kartu su kitais ekskursijos dalyviais keliavęs G. Radzevičius. Jis yra sakęs, kad M. Valančiaus atminimui skirto paminklo pastatymui Dieveniškių bažnyčios šventoriuje pritarė M.Valančiaus giminaitis, buvęs ilgametis Dieveniškių bažnyčios klebonas Domas Valančiauskas (1943–2025). Šio paminklo atidengimo iškilmės vyko prieš 20 metų.

Nuo viršaus: ekskursijos dalyviai prie G. Radzevičiaus sukurto paminklo, skirto M. Valančiaus atminimui, Dieveniškių Švč. Mergelė Marijos Rožančinės bažnyčios šventoriuje; G. Radzevičiaus paminklas, skirtas M. Valančiaus atminimui, Dieveniškių Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčios šventoriuje

Jose dalyvavo daug garbingų svečių iš Vilniaus, tarp kurių buvo ir kardinolas Audrys Juozas Bačkis, taip pat ir būrys Vilniaus žemaičių kartu su Vitalijos Brazaitienės vadovaujamais žemaičių folkloro ansamblio „Tyklė“ dainininkais, kurie ir šį kartą kartu su keliauninkais iš Vilniaus atvyko į Dieveniškes. B.Vengalis paminėjo ir tai, kad tarp atvykusių į mies-

(Nukelta į 62 p.)

Buvusio Dieveniškių Švč. Mergelės Marijos Rožančinės bažnyčios klebono dekano Domo Valančiausko (1943–2025) amžinojo poilsio vieta šios bažnyčios šventoriuje

telį yra ir buvęs Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro direktorius Arūnas Bubnys, M. Valančiaus blaivybės sąjūdžio atstovas Rimantas Matulis, buvęs „Rotari“ Vilniaus klubo prezidentas Vytautas Vaitiekūnas, paminklo M. Valančiui du fundatoriai (verslininkai Algirdas Budreckas ir Vladas Stanevičius) bei trys tolimi M. Valančiaus giminaičiai.

Susitikimo metu kalbėdamas G. Radzevičius papasakojo, kad jo draugystė su buvusiu bažnyčios klebonu D. Valančiausku užsimezgė gerokai anksčiau, negu buvo sukurtas dabar Dieveniškėse stovintis M. Valančiaus atminimui skirtas paminklas. Gerokai prieš jam čia atsirandant, bažnyčios šventorių puošė skulptoriaus iš medžio padarytas koplytstulpis, skirtas šventam Juozapui.

G. Radzevičiui mintis sukurti paminklą Žemaičių vyskupo M. Valančiaus atminimui kilo dar 1980 m. – bendraujant su šviesios atminties Birštono klebonu Marijonu Petkevičiumi ir šiek tiek vėliau šnekučiuojantis su tuometiniu Tauragės klebonu Petru Puzaru, kuris yra apsigynęs disertaciją apie M. Valančių.

Dėl paminklo pastatymo vietos buvo nemažai diskutuojama. Vilniaus krašte paminklo M. Valančiui nebuvo, nors čia jis yra praleidęs net vienuolika su puse savo dvasinio brendimo metų. Gedimino pasiūlymui pastatyti paminklą Dieveniškėse pritarė vyskupas Juozas Tunaitis. Matyt jis dėl tokio paminklo būtinumo Dieveniškėse įtikino kardinolą Audrių Juozą Bačkį, nes jo Ekselencija 2006 m. pats dalyvavo vykusiose paminklo atidengimo iškilmėse.

Gediminas papasakojo, kad pieš pradedant kurti paminklą svarbu buvo rasti darbams ir medžiagoms reikalingų lėšų. Kartą jis ta tema užvedė kalbą su savo bendramoksliu Algirdu Budrecku, kuris užsiminė pažįstantis Domą Valančiauską, bet, pasirodo, ne tą, kuris tuo metu klebonavo Dieveniškėse. Tada jiedu nutarė tuos du bendrapavardžius supažindinti. Šiam sumanymui pritarė verslininkas Vladas Stanevičius, kuris anksčiau buvo mokytojavęs Dieveniškėse. G. Radzevičiui, A. Budreckui, jo pažįstamam D. Valančiauskui nuvykus į Dieveniškes, buvo išsiaiškinta, kad tie du bendrapavardžiai Valančiauskai (Domas ir Domas Vytautas) yra giminaičiai. Na o tada visi reikalai pakrypo palankia kryptimi.

Kalbėdamas A. Budreckas pasidžiaugė gražiomis skulptoriumi tapusio savo bendramokslio iniciatyvomis ir jo kūriniais, puošiančiais Dieveniškių kraštą. Jis patvirtino, kad jam kartu su V.Stanevičiumi, keliais savo bendraminčiais ir tą dieną ekskursijoje dalyvavusiu vyskupo giminaičiu Domu Vytautu Valančiausku teko garbė savo lėšomis prisidėti prie M. Valančiui skirtos skulptūros sukūrimo. Jam buvę džiugu stebėti kaip, atsiradus paminklui, M. Valančiaus Dvasia pradėjo nešti į šį kraštą gausias dovanas. G. Radzevičiui pasiūlius, Dieveniškėse, panašiai kaip prieš tai M.Valančiaus gimtinėje Nasrėnuose, buvo pradėti organizuoti M. Valančiaus skaitymai, pasiekta, kad Lietuvos švietimo ministerija skirtų paramą Dieveniškėse besimokantiems lietuvių ir lenkų moksleiviams. Jiems imta organizuoti pažintines ekskursijas į Žemaitiją, o Žemaitijos vaikams – į Dieveniškes.

A. Budreckas padėkojo klebonui už tai, kad M. Valančiaus paminklas yra pavyzdingai prižiūrimas ir palinkėjo, kad šis atminimo ženklas dar ilgai skleistų M. Valančiaus Dvasią ne tik šiame tolimame Lietuvos krašte, bet ir visoje Lietuvoje.

Mūrinė, rezidencinė, renesansinio stiliaus XVII a. pradžioje pastatyta rezidencinė Norviliškių pilis

Turėjo ką pasakyti ir ekskursijoje dalyvavęs Rimantas Matulis. Jis prisipažino, kad yra rašytojos Lazdynų Pelėdos (Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės) vaikaitis bei Vilniuje jau daug metų gana aktyviai veikiančio Blaivybės sąjūdžio, kuris puoselėja ir populiarina M. Valančiaus pradėto blaivybės sąjūdžio idėjas, narys.

Išklausęs svečių pasisakymus bažnyčios klebonas R. Švenčionis pažymėjo, kad M. Valančiaus Dvasia šiame krašte išties tebėra gyva. Kaip įrodymą jis pateikė tokį pavyzdį: kartą Dieveniškių moksleiviai, kunigui paklausus, kieno paminklas stovi bažnyčios šventoriuje, vienu balsu atsakė, kad paminklas pastatytas vyskupui M. Valančiui, o vienas moksleivis dar pridėjo, kad tame pačiame paminkle pavaizduota moteris su knyga ir vaikeliu yra M. Valančiaus mama, mokanti mažąjį Valančių skaityti.

Pasak klebono, šiandien mes vyskupui M. Valančiui turėtumėme būti dėkingi už tai, kad jis daugelį metų dėjo tvirtus lietuvybės pamatus. Norėdami iš M. Valančiaus mokytis išminties ir stiprybės, turėtumėme puoselėti jo atminimą.

M. Valančius Dieveniškių krašto žmonėms itin svarbus tuo, kad jis primena jų šaknis. Šio krašto istorija yra ypatingai sudėtinga, šita žemė kaip niekur kitur Lietuvoje yra ilgai laistyta brolžudišku krauju, kuris iki šiol kartais dar gali kiršinti čia gyvenančių skirtingų tautų žmones. Tikėjimas, kurį M. Valančius iškėlė į pirmąją vietą, pasak klebono, turėtų ir šiandien būti šiam kraštui ne kaip skaldantis, o kaip žmones vienijantis veiksnys.

Gražiais žodžiais klebonas paminėjo ir savo pirmtaką – buvusį ilgametį bažnyčios kleboną Domą Valančiauską. Jis į Dieveniškes 1985 m. atvyko iš Žemaitijos. Tada bažnyčiai verkiant reikėjo

Medinė Norviliškių Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos bažnyčia

remonto. Naujasis klebonas su dideliu užsidegimu ir atsakomybe ėmėsi šios sunkios misijos. Atstatymo darbai užsitęsė septynerius metus (iki 1995 metų). Visas dabar matomas bažnyčios grožis yra išsaugotas Kunigo Domo Valančiausko pastangų dėka. Iš pradžių Dieveniškėse jam, kiek tik pajėgdama, padėdavo mama, vėliau ją pakeitė iš Žemaitijos atvykusi ir čia įsikūrusi sesuo Marytė. Jos abi buvo nuostabaus atsidavimo Dievui, bažnyčiai ir žmonėms pavyzdys. Sesers mirtis kunigui Domui buvo sunkiai pakeliama. Kleboną, kai jį ištiko insultas ir kai jis nebeturėjo galimybių eiti ganytojo pareigas, priglaudė Vilniaus hospisas.

Kalbėdamas kunigas R. Švenčionis užsiminė apie Norviliškių parapiją, jos Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos bažnyčią ir pažymėjo, kad šiai bažnyčiai pasisekė kur kas mažiau negu Dieveniškių. Priežastis ta, kad atsiradus sienai tarp Lietuvos ir Baltarusijos valstybių, didesnė dalis buvusių Norviliškių parapijai priklausiusių parapijiečių atsidūrė Baltarusijos teritorijoje. Norviliškių bažnyčia dabar yra priskirta Dieveniškių parapijos globai.

Išėję iš Dieveniškių bažnyčios, nešini vėliavomis sustojome prie vyskupo M. Valančiaus paminklo bendrai nuotraukai. Pasiklausę folkloro ansamblio „Tyklė“ jautriai atliekamų dainų, padėkojome kunigui R. Švenčioniui už malonų priėmimą ir, atsisveikinę su juo, grįždami į Vilnių, dar aplankėme už 12 km nuo Dieveniškių esančias Norviliškes, apžiūrėjome garsiąją Norviliškių pilaitę bei šalia jos esančią medinę Švč. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos bažnyčią.

Dvidešimtą kartą daugiau negu mėnesį Mažeikiuose karaliavo profesionalusis menas

Karolina GUDAUSKAITĖ
Nuotraukos Daivos Vitkauskienės ir Linos Černauskienės

Dvidešimt metų kiekvieną rudenį Mažeikiuose vykstant tarptautiniam meno festivaliui skamba įvairių pasaulio šalių muzika, susitinka skirtingos meno formos, koncertuoja Lietuvos bei užsienio atlikėjai. Šiemet rugsėjo 25-ąją prasidėjęs ir spalio 28-ąją pasibaigęs XX tarptautinis Mažeikių meno festivalis publiką pakvietė į vienuolika renginių, vykusių Mažeikių kultūros centre, Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje ir Renavo dvare. Jubiliejinėje programoje susitiko klasikinė, kamerinė, džiazo ir pasaulio muzika, teatras bei dailė. Festivalio metu vykę koncertai, spektakliai bei paroda padovanojo galimybę pažinti Lietuvos ir užsienio kūrėjų darbus bei patirti profesionaliojo meno įvairovę.

Tradicija, kurią pradėjo maestro Saulius Sondeckis

Tarptautinio Mažeikių meno festivalio idėjos autorius ir pirmasis meno vadovas buvo šviesios atminties profesorius, maestro Saulius Sondeckis. 2006 m. jis iškėlė tikslą profesionalųjį meną (muziką, dailę, šokį ir teatrą) pristatyti bei skleisti garsių Lietuvos kultūros asmenybių Juozo Vaičkaus, Vytauto Klovos ir Konrado Kavecko gimtiajame Mažeikių rajone. Maestro pradėtą darbą nuo 2016 m. tęsia festivalio meno vadovas, smuikininkas Džeraldas Bidva. Šiemet jis tuo užsiėmė jau dešimtą kartą. Festivaliui keičiant vienas kitą keitėsi ir koncertuojantys atlikėjai, ir jų atliekamas repertuaras, žanrų proporcijos, tačiau, kaip pažymi Dž. Bidva, svarbiausia – buvo ir yra išlaikyta aukšta renginių meninė vertė ir tradicijos tęstinumas. Kiekvienas festivalis, pasak jo, yra savitas ir nepakartojamas. Jo programa sudarinėjama beveik metus laiko, o renginiai vyksta kiek daugiau nei mėnesį. Meno vadovas, sudarydamas programą, atsižvelgia į skirtingus klausytojų, žiūrovų pomėgius ir stengiasi, kad joje atsirastų ne tik įvairūs muzikos žanrai, bet į programą įtraukia ir scenos meną, parodas.

Prie festivalių sėkmės daug kuo prisideda Mažeikių kultūros centro darbuotojų komanda.

Ar festivalis pavyko, anot meno vadovo, geriausiai gali pasakyti klausytojai, žiūrovai. Po koncertų, kitų renginių sulaukiama nemažai jų skambučių, žinučių ir padėkų. Tokie atsiliepimai festivalio or-

Festivalio atidarymo dieną koncertuoja Liepojos simfoninis orkestras (vadovas – dirigentas Guntis Kuzma)

ganizatoriams, meno vadovui ir yra svarbus įvertinimas ir paskata tęsti pradėtą darbą.

Nuo simfoninės muzikos iki teatro scenos

Jubiliejinis festivalis rugsėjo 25-ąją prasidėjo dailės ir muzikos susitikimu. Pirmiausiai Mažeikių kultūros centro Didžiosios salės fojė buvo atidaryta tapytojos Gabrielės Šermukšnytės paroda „Kartą svajonėse“. Jos kūriniuose ryškios spalvos ir kasdienybės vaizdiniai susipina su ironija, o akį traukiantys paveikslai kalba apie šiuolaikinio žmogaus įvaizdį, grožio standartus ir vartotojiškumo kultūrą.

Vakare festivalio atidarymo koncertą surengė Liepojos simfoninis orkestras, vadovaujamas dirigento Gunčio Kuzmos. Kartu su orkestru koncertavo latvių smuikininkė Elza Siliņa. Programoje skambėjo Vytauto Klovos „Preliudas“, skirtas kompozitoriaus 100-osioms gimimo metinėms, Selgos Mence specialiai festivaliui sukurta uvertiūra „Orionas“, Felixo Mendelssohno Koncertas smuikui ir Jeano Sibeliuso Antroji simfonija. „Orionas“ tą vakarą klausytojams buvo pristatytas pirmą kartą.

Rugsėjo 30-ąją festivalio programa scenos mylėtojus kvietė į susitikimą su Juozo Miltinio dramos teatro kūrėjais, kurie į Mažeikius atvežė visai šeimai skirtą spektaklį „Šešėlių miestas“, sukurtą pagal vokiečių rašytojo Michaelio Endės kūrinį „Momo“. Režisierės ir inscenizacijos autorės Kotrynos Siaurusaitytės pastatymas žiūrovus kvietė susimąstyti apie laiką, kurio nuolat skubantis žmogus vis dažniau stokoja, gebėjimą išgirsti kitą ir nepamiršti paprastų, bet svarbių gyvenimo dalykų.

Spalio 14-ąją Mažeikių publika susitiko su Klaipėdos dramos teatro aktoriais. Jie pristatė spektaklį „Kalės vaikai“, sukurtą pagal Sauliaus

Scena iš Juozo Miltinio dramos teatro spektaklio „Šešėlių miestas“, sukurto pagal Michaelio Endės kūrinį „Momo“ (režisierė ir inscenizacijos autorė Kotryna Siaurusaitytė)

Scena iš Klaipėdos dramos teatro spektaklio „Kalės vaikai“, sukurtą pagal Sauliaus Šaltenio to paties pavadinimo romaną (režiserius Eimuntas Nekrošius)

Šaltenio romaną, režisuotą Eimunto Nekrošiaus. Scenoje atsivėrė XVIII a. Mažosios Lietuvos pasaulis, kuriame susipina žmonių likimai, mitai, prietarai, burtai ir bibliniai motyvai. Spektaklio inscenizaciją sukūrė pats romano autorius. Žiūrovų susidomėjimą liudijo sausakimša salė.

(Nukelta į 66 p.)

Iš kairės: koncerto „Šimtmečio trajektorijos“ ir bliuzo muzikos vakaro akimirkos

Iš kairės: koncertuoja fortepijoninis trio „FortVio“ (pianistė Indrė Baikštytė, smuikininkė Ingrida Rupaitė ir violončelininkas Povilas Jacunskas); renginio „Johannes Brahms – Meilės dainos ir valsai“ akimirka (koncertuoja Justas Šervenikas, Johan Randvere, Kristina Zmailaitė, Edmundas Seilius, Christiane Marie Riedl ir Sébastien Parotte

Muzika, sauganti kūrėjų atminimą ir jungianti kultūras

Spalio 3 d. koncertu „Šimtmečio trajektorijos“ buvo pagerbtas Mažeikių krašto kompozitorius Vytautas Klova, kurio gimimo šimtmetis minimas šiemet. Tą vakarą koncertavusiam Kauno pučiamųjų instrumentų orkestrui „Ąžuolynas“ dirigavo Giedrius Vaznys, dainavo sopranas Marija Arutiunova ir baritonas Andrius Apšega. Skambėjo V. Klovos, Kazimiero Viktoro Banaičio ir Juliaus Juzeliūno kūriniai. Koncertą vedusi muzikologė Lukrecija Stonkutė dalijosi prisiminimais apie artimųjų Vytuliu vadintą V. Klovą, jo šeimos istorijas, kompozitoriaus pomėgį konstruoti, gebėjimą įvairius darbus atlikti savo rankomis. Po šių pasakojimų skambėjusios operų „Pilėnai“ ir „Du kalavijai“ arijos priminė V. Klovos kūrybinio palikimo svarbą Lietuvos muzikai.

Spalio 6-ąją festivalis persikėlė į Renavo dvarą. Čia dvidešimtmetį minintis fortepijoninis trio „FortVio“ (pianistė Indrė Baikštytė, smuikininkė Ingrida Rupaitė ir violončelininkas Povilas Jacunskas) pristatė skirtingų epochų muziką. Buvo atliekami Claude'o Debussy, Franzo Schuberto, Rebeccos Clarke ir lietuvių kompozitorių Broniaus Kutavičiaus bei Ramūno Motiekaičio kūriniai. Kamerinės muzikos vakaras istoriniame dvare tapo vienu iš festivalio susitikimų su šiuo ilgametę patirtį sukaupusiu kolektyvu.

Kitokį muzikinį pasaulį spalio 8 d. atvėrė tarptautinis kvartetas „Almare“. Jo narius (britų gitaristą Justiną Adamsą, Maroko dainininkę Yousra Mansour bei italų muzikantus Alessia Tondo ir Mauro Durante) suvienijo skirtingos kultūrinės tradicijos. Jų muzikoje susipynė Pietų Italijos ir Šiaurės Afrikos skambesys, Gnawa ritmai, bliuzas bei rokas. Mažeikiuose kvartetas koncertavo pirmą kartą. Prieš pasirodymą M. Durante džiaugėsi šiltu sutikimu: „Labai džiaugiamės čia būdami. Mažeikiuose lankomės pirmą kartą, mums labai patinka ši vieta ir Lietuvoje jaučiamės puikiai. Ačiū, kad mus taip šiltai priėmėte“, – sakė muzikantas.

Spalio 17-ąją festivalio scenoje pasirodė Latvijos radijo bigbendas ir vokalistė Kristīne Prauliņa. Jų programa buvo skirta kompozitoriaus Raimondo Paulo 90-mečiui ir bigbendo 60-mečiui. Skambėjo R. Paulo kūriniai, o programą papildė specialiai kolektyvui aranžuota Philo Collinso muzika.

K. Prauliņai R. Paulo melodijos artimos nuo vaikystės. Ji pasakoja, kad per šeimos šventes artimieji susėsdavo kartu dainuoti jo dainas. „Tai muzika, su kuria mes visi Latvijoje užaugome“, – užsiminė atlikėja. Kalbėdama apie pasirodymus su bigbendu, vokalistė išskyrė bendro muzikavimo jausmą: „Man patinka būti didelės komandos dalimi. Man patinka galia, energija ir meilė, kurią jauti, kai daug žmonių dirba dėl vieno tikslo“.

Muzika, nešanti taikos žinią

Spalio 22 d. festivalio programoje skambėjo „Pasaulio muzika“ – vyko Senegalo muzikanto, kompozitoriaus ir dainininko Momi Maigos bei jo kvarteto koncertas. Kartu su juo scenoje pasirodė perkusininkas Aleix Tobias, violončelininkas Marçal Ayats ir smuikininkas Ramon Rodríguez.

M. Maigayra kilęs iš garsios Cissokho griotų šeimos. Griotai – Vakarų Afrikos muzikantai ir pasakotojai, saugantys bei perduodantys savo ben-

druomenių istoriją ir tradicijas. Atlikėjas groti kora (tradicinis Vakarų Afrikos styginis instrumentas) pradėjo būdamas šešerių. Šiandien jo kūryboje susitinka mandinkų muzikos tradicijos, džiazas, flamenkas ir Europos klasikinė muzika. Mažeikiuose skambėjusi muzika buvo jautri ir ritmiškai įtraukianti. Koros melodijos pynėsi su violončelės, smuiko ir perkusijos garsais, o improvizacijos sudarė galimybę kiekvienam muzikantui atskleisti savo individualumą. M. Maigos kūryboje svarbus ne vien muzikinis virtuoziškumas. Joje daug dėmesio skiriama taikai, migracijos aktualijoms, žmonių nelygybei, orumui ir tarpusavio supratimui.

Šias temas atspindi albumas „KAIRO“, kurio pavadinimas mandinkų kalba reiškia „taika“. 2025 m. albumas pelnė „Enderrock“ muzikos kritikų apdovanojimą kaip geriausias albumas ne katalonų kalba.

Viena koncerte skambėjusių dainų „Ocean“ pasakoja apie žmones, kurie leidžiasi į pavojingas keliones jūra, ieškodami saugesnio ir geresnio gyvenimo. M. Maigos muzika kviečia nepamiršti jų likimų ir susimąstyti apie saugumo, galimybių bei laisvės nelygybę. Po koncerto atlikėjas bendravo su klausytojais, pasirašinėjo albumus ir fotografavosi su gerbėjais.

Renavo dvare – meilės dainos ir valsai

Spalio 25 d. Renavo dvare skambėjo kamerinės muzikos programa „Johannes Brahms – Meilės dainos ir valsai“. Tarptautinė atlikėjų komanda pristatė abu Johanneso Brahmso „Liebeslieder“ ciklus – op. 52 ir op. 65. Juose susipynė vokaliniai kvartetai, duetai, trio ir solinės dainos, o atlikėjams akompanavo fortepijoninis duetas.

Meilės temą atspindinčių kūrinių tekstai yra paremti Georgo Friedricho Daumerio eilėmis, kurias įkvėpė įvairių tautų liaudies poezija. Tarp Brahmso kūrinių skambėjo ir Franzo Schuberto Fantazija f-moll, D 940, skirta fortepijonui keturioms rankoms.

Muzikavo fortepijoninis duetas Justas Šervenikas ir estų pianistas Johan Randvere. Vokaliniame kvartete pasirodė sopranas Kristina Zmailaitė ir tenoras Edmundas Seilius iš Lietuvos, mecosopranas Christiane Marie Riedl iš Austrijos ir bosas-baritonas Sébastien Parotte iš Belgijos. Renavo dvare skambėjoromantizmo epochos muzika, meilės poezija ir skirtingų balsų dermė – nuo žaismingų valsų iki lyrinio ilgesio kūrinių.

Akimirka iš Senegalo muzikanto, kompozitoriaus ir dainininko Momi Maigos bei jo kvarteto koncerto

„Baroko šviesoje“

XX tarptautinis Mažeikių meno festivalis užbaigtas spalio 28 d. Mažeikių Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje vykusiu koncertu „Baroko šviesoje“. Baigiamajam vakarui pasirinkta programa sujungė Lietuvos ir Italijos muzikantus. Koncertavo kamerinis ansamblis „Kremerata Lituanica“, smuikininkas ir festivalio meno vadovas Dž. Bidva, italų fleitininkas Vincenzo Lai bei klavesininkė Nijolė Dorotėja Beniušytė.

Bažnyčios erdvėje skambėjo skirtingų tembrų instrumentai – smuikas, fleita ir klavesinas. Pastarasis, būdingas baroko epochai, išsiskiria savitu skambesiu: jo stygas ne plaktukėliai, kaip fortepijone, o specialūs liežuvėliai užkabina ir priverčia virpėti.

Iš Sardinijos kilęs V. Lai prieš koncertą pasakojo, kad baroko muzika jam artima dėl joje esančios laisvės ir gyvo atlikėjų ryšio. „Tai labai natūrali muzika. Joje jaučiama stipri muzikantų tarpusavio komunikacija, be to, svarbią vietą užima improvizacija“, – sakė fleitininkas. Lietuvoje jis lankėsi jau trečią kartą. Atlikėjas džiaugėsi Lietuvos kultūriniu gyvenimu, jaunų žmonių aktyvumu ir jų susidomėjimu kultūra.

Baigiamajam koncertui programa buvo parinkta atsižvelgiant į bažnyčios paskirtį. Dž. Bidva dėl jos tarėsi su parapijos klebonu ir Mažeikių dekanato vicedekanu kunigu Ramūnu Norkumi, kuris pasiūlė į programą įtraukti ir sakralinių kūrinių. Šioje bažnyčioje atliekama baroko muzika tapo paskutiniuoju jubiliejinio festivalio akordu.

XX tarptautinį Mažeikių meno festivalį finansavo Mažeikių rajono savivaldybė, Lietuvos kultūros taryba ir AB „ORLEN Lietuva“.

ADOLFAS KIŠONAS

1926.12.26–2026.10.18

2026 m. spalio 18 d. mirė dendrologas, tautodailininkas, pedagogas, ilgametis Degaičių dvaro parko puoselėtojas, Telšių Garbės pilietis Adolfas Kišonas. Jis didelę savo gyvenimo dalį paskyrė kūrybai, gamtai, atgaivino Degaičių dvaro parką, puoselėjo Telšių miesto ir jo apylinkių želdynus.

A. Kišonas gimė 1926 m. gruodžio 26 d. (pagal oficialius dokumentus – 1927 m. sausio 1 d.) Mažeikiuose – amatininkų Bronės ir Jono Kišonų šeimoje. Nuo 1934 m. mokėsi Mažeikių Vaižganto pradinėje mokykloje, vėliau – gimnazijoje, čia 1938 m. susidomėjo tapyba, lankė M. K. Čiurlionio dailės būrelį, kuriam vadovavo dailininkas Česlovo Kontrimas. Iš pradžių paveikslus kūrė aliejiniais dažais, vėliau pamėgo ir akvarelę.

Nuo 1945 m. gyveno Telšiuose, čia baigė mokytojų seminariją. 1945 m. spalio 14 d. šiame mieste veikusio Žemaičių teatro direktoriaus B. Gerulaičio įsakymu buvo priimtas dirbti į teatrą dekoratoriaus pareigoms. Nuo 1946 m. vasario mėnesio pradžios iki liepos mėnesio dirbo teatro Kostiumų cecho vedėju-dailininku, vėliau, liepos–rugpjūčio mėnesiais, – dekoratoriumi.

1946 m. Adolfas susituokė su Elena Berenyte. Gyvendami santuokoje Elena ir Adolfas užaugino tris vaikus – Adolfą, Reginą ir Vitaliją.

Norėdamas pagilinti dailės žinias, 1946 m. įstojo į Kauno vidurinę dailės mokyklą ir ją 1947 m. sėkmingai baigė. Vėliau mokytojavo Telšių dailiųjų amatų mokykloje. 1950–1951 m. buvo Telšių kultūros namų direktorius. Eidamas šias pareigas kartu su meno vadovu Zenonu Burba subūrė chorą, dramos kolektyvą, kuris repetavo Juozo Baltušio pjesę „Gieda gaideliai“.

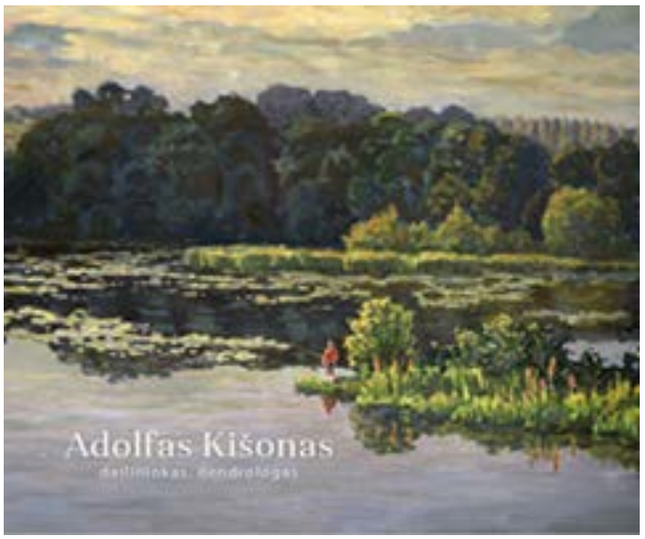
Daugelį metų užsiėmė veikla, kuri nieko bendro neturėjo su kūryba: kurį laiką buvo prekybininkas, nuo 1960 m. dirbo braižytoju Autokelių valdyboje, 1962 m. pradėjo dirbti Kelių statybos valdybos Gelžbetonio skyriuje. Dvejus metus dirbo gamybos meistru, o vėliau, iki 1972 m., – darbų vykdytoju. Jo darbas tiesiant kelius buvo sudėtingas ir atsakingas, ypač statant tiltus.

Skirtingos profesijos ir sukaupta patirtis ilgainiui susiliejo į veiklą, kurioje geriausiai atsiskleidė jo kūrybiniai sgebėjimai ir meilė gamtai.

Svarbus Adolfo gyvenimo etapas prasidėjo 1972 m. kai jam Anulėnų tarybinio paukštininkystės ūkio direktorius Mykolas Ežerskis pasiūlė pradėti rūpintis apleistu Degaičių dvaro parku (Telšių r.) – dirbti ūkio apželdintoju. Adolfas šį iššūkį priėmė. Metai po metų gaivino jam patikėtą parką, prižiūrėjo jame augusius želdinius, sodino naujus, formavo parko aplinką, rūpinosi jos puoselėjimu. Dabar parke auga daugiau kaip 250 rūšių, porūšių, atmainų ar formų medžių bei krūmų, apie šimtas gėlių rūšių. Tai vienas iš daugiausiai medžių rūšių turinčių parkų Lietuvoje, 2017 m. jam suteiktas valstybinio gamtos paveldo objekto statusas. Parkas yra mėgstama telšiškių, jų svečių poilsio ir pasivaikščiojimų bei renginių organizavimo vieta

Kišonų šeima, gavusi butą Degaičių gyvenvietėje, ten įsikūrė 1973 metais. Kai Adolfui Degaičiuose paskyrė žemė sklypą, jis pradėjo įgyvendinti seną svajonę – kurti savo paties sodybą, tad suprojektavo, parengė gyvenamojo namo brėžinius ir ėmėsi statybos darbų. 1973 m. užbaigus statyti namą, Kišonų šeima persikėlė gyventi į jį. Tada Adolfas kartu su žmona Elena ėmė puošti sodybą. Užsiimant tuo atsiskleidė jų kūrybiškumas, labai pravertė dendrologijos žinios. E. ir A. Kišonų sodyba 1992 m. buvo pripažinta gražiausia kaimo sodyba Lietuvoje.

Degaičių parkas ir privati sodyba nebuvo vienintelės vietos, kurioms Adolfas skyrė daug savo laiko bei žinių. Jis rūpinosi ir Telšių miesto bei jo apylinkių želdynų kūrimu, savo pavyzdžiu skatino kitus puoselėti aplinką. Per daugelį metų sukauptos žinios, kantrybė ir kruopštumas pelnė

Knygos „Adolfas Kišonas. Dailininkas, dendrologas“ (Klaipėda, 2024) viršelis

pripažinimą toli už Telšių miesto ir rajono ribų.

Adolfas jį visada dominusiai tapybai atsidėti rado galimybę tik 1976-aisiais. Tapė akvarele ir aliejiniais dažais. Jo paveiksluose įamžintos gražiausios Žemaitijos vietos, artimieji, draugai ir bičiuliai.

1978 m. A. Kišonas įstojo į Klaipėdos liaudies meno draugiją, 1979 m. tapo Lietuvos tautodailininkų sąjungos (LTS) nariu. Jis buvo ir Lietuvos kūrėjų asociacijos narys, Lietuvos dendrologų draugijos Garbės narys, Degaičių seniūnijos Garbės pilietis.

Nuo 2005 m. aktyviai dalyvavo respublikinėse tautodailininkų kūrybos parodose, Telšiuose ir kitose Žemaitijos vietose bei užsienyje rengė savo darbų personalines parodas. 1987 m. jo autorinių darbų paroda vyko Palangoje, 1988 m. – Ventspilyje (Latvija), 1989 m. – Šiauliuose, 1996, 2002, 2012 metais – Telšiuose, 2004 m. – Plungėje, 2007 m. – Mažeikiuose ir kt. 2017 m. vasarą Žemaičių muziejuje „Alka“ (Telšiai) buvo surengta A. Kišono 90-ies metų jubiliejui skirta jo tapybos ir jo dukters Vitalijos Kišonaitės-Bagdonienės rankdarbių paroda.

2024 m. gruodžio 6 d., minint 233-iąjį Telšių miesto gimtadienį, A. Kišonui už ilgametę veiklą želdininkystės, gyvenamosios aplinkos gerinimo bei kūrybos srityse buvo suteiktas Telšių Garbės piliečio vardas.

2024 m. Klaipėdoje veikianti leidykla „Druka“ išleido knygą „Adolfas Kišonas. Dailininkas, dendrologas“, kurią sudarė Elvyra Spudytė ir Vitalija Kišonaitė-Bagdonienė. Daug prie šios knygos išleidimo prisidėjo ir muziejininkė, fotografė Loreta Norvaišienė. Knyga skirta menininko ir gamtos puoselėtojo A. Kišono gyvenimui ir kūrybai įamžinti.

Degaičių parke. 2022 m. Fotografė Danutė Mukienė

Nuotraukoje (p. 68) – A. Kišonas 2025 m. kovo 25 d. Mažeikių rajono savivaldybės Henriko Nagio viešojoje bibliotekoje vykusiame jo kūrybos darbų parodos pristatyme ir knygos „Adolfas Kišonas. Dailininkas, dendrologas“ sutiktuvėse. Fotografė Janina Dambrauskaitė. Nuotrauka iš: https://inx.lv/J6Wpp

Tekstas parengtas pagal Telšių rajono savivaldybės ir Regionų kultūrinių iniciatyvų centro informaciją

TAIP AŠ KALBĖJAU

Parengė Regina BLIŪDŽIUVIENĖ

(Tęsinys. Pradžia 2026 m. Nr. 10)

Žemaitės „dūnininkės“, pedagogės, kraštotyrininkės, poetės, knygų autorės, tautosakininkės Reginos Šliogerytės Bliūdžiuvienė, gimusios 1948 m. Šilalės rajono Gulbių kaime, po studijų Vilniaus universitete įsikūrusios Tauragės rajono Žygaičių miestelyje ir ten dabar gyvenančios žemaitiškas žodynėlis.

Autorė, rengdama žodynėlį ir siekdama, kad tarmiški žodžiai būtų teisingai perskaitomi bei kirčiuojami, pagrindinio žodžio kirčiuotus balsius ir dvibalsius išskyrė raudonu šriftu, balsius papildomai dar ir brūkšneliu ant viršaus, o kitus to žodžio ar kitų žodynėlyje naudojamų tarmiškų žodžių ilguosius balsius, kurių kirčiavimas skaitytojui gali būti neaiškus, parašė brūkšneliu ant viršaus. Tai tik iš dalies atitinka prof. Alekso Girdenio ir dr. Juozo Pabrėžos parengtuose žemaičių rašybos pagrinduose pateiktas žemaitiškos rašybos taisykles.

PAKĀJUS – Ramybė, nuolankumas: *dūk mon pakāju kuoc švėnta dīna.*

PAKAJINGA – rami, soti, apsnūdusi: *karvi prisišlimti kiaupīniu, ta dabā i gol tuoki pakajinga.*

PAKALENĪJI – karta: *tievū grieka vākams iš pakalėnīju i pakalėnīji atsilīp.*

PAKARA – nuolankumas, ramybė: *pakara daug gal. Ėk su pakara, na su ūpara.*

PAKARČIŪ – iš eilės: *ka ės pakarčiū, kliūs i bakarčiū* (fraz,).

PAKARNUS(-I) – nuolankus: *pakarnīsis veršis dvi karvis žind* (fraz.).

PAKĪBRI – ilgų kojų, nestambi: *pakībri karvėki, ali mon užtėnk, bi pīnōka dūd.*

PAKĪLOTI – pasikėlusi, mėgstanti pasirodyti: *kas nažėna, ka ana pakīloti ī, kaliedininkus kuožna mėta prījam.*

PAKLADS – palaidas, paskleistas: *šīns paklads tabie, ėsma griebti.*

PAKĖPALŪTI – padaryti kepalus: *pakėpalavau šešis kėpalus, tīk puo mōna pečiaus i tātelp.*

PAKRIČIUOTI – papurenti (rūbus), lygiai paskirstyti klosteles: *pakričiuok runkuovi, i susisokusi.*

PAKLOKA – gyrius, pagyrimas: *baisė nuor pākolkas, gluostīk i gluostīk kap šoni.*

PAKUTĪ – (ištikt.) leistis bėgti, dėti į kojas.

PALAUKIEJĖ – pasitinkantys, laukiantys ko nors, dalyviai: jaunųjų vestuvėse, laidotuvių palydos, krikštynose kūmų su kūdikiu, pan.

PALESTRĖNTS – bastūnas.

PALAGĖNI – pašiūrė (pastatas): *tīk palagėniu prisistāti, ali vis tīk dā vītas mažā, vėsas kīms rakībuolas apkrauts.*

PALIECEVUOTI – pažadėti, aukoti: *paliecevuojau visīms švintīsims, ka bėški gīvėnima palingvintū.*

PALIEPŠĪTI – palepinti, pamaloninti, pagerbti: valgīk valgīk. *Juk svetīs esi, nuoru nuors bėški paliepšīti.*

PALINGVICAS – nugarinė mėsa: *pavindzījau palingvicus, al' par daug sudžiuovinau, nu, ilgiau laikīsės.*

PALKŌSAS – paauglys: *seniau tuoks palkōsas jau su vīrās i prādalgi liūb stuos.*

PAMETŪTĪS – vaipytis, erzinti, pamėgdžioti: *nasipāmetūk, vuo tuoks i palėksi.*

PAMILKA – apsirikimas, neatidumas: *tuoki pamilka turiejau, ka nagaliu nie kitam pasakīti.*

PALMISKS – pailga didelė lėkštė: *dešrikis i kudlietus diekiam i palmiska, vuo bōlbis aplinkū apdiedliuosma.*

PAMUOČNĪKS – pagalbininkas: *tau gerā, jau turi pamuočnīku, vuo munīje dā i padelkas kabėnas.*

PANIUOS – pirmyn: *ka nieks namāti, aš už krėsti – i paniuos unt numū.*

PANIBERĪJI – išdidumas, pasipūtimas: *kepurėki unt šalīs – panibērīj(i) kap šunīs* (fraz).

PANIBERNS, PANIBERNA – išdidus, išdidi: *ve ve, kuoki panibērna, nie pašnėkinti nėn.*

PIELČIUS, PAPIELČIUS – pelenų diena: *rītuo papielčius, ta jau lāšinius pakavuosu.*

PAPIEŽIS – ligotas, sustiręs: *kaižkuo veršis tuoks papiežis, stuov nuosi nulėdis, nie pīna nāger.*

PAPIJUOJIMS – 1) pieno į tešmenį paleidimas: *paveiziek, kāp gražė paršelukā žind, pats papijuojims, kiauli dabā pīna dūd*; 2) valgymas: *nu i pataikė atėti un(t) pāti papijuojīma. Musiet matė, ka stuogs kilnuojis*.

PAPLASTUNSKI – paplazdom, skubiai: *nūliekiau paplastunski i viel parkleipiau.*

PAPRŪGA – moters rūbo dalis (liemenukas, prijuostė); arklio pakinktai.

PAPŪTNA – pakeleivinga mašina: *diel mōnis nasirūpink, aš parvažiūsu su papūtna.*

PARIETKA – vestuvių palyda, pulkas: *sāki, ka parietka būs nadėdeli, ali pėnkis puoras ba piršliū.*

PARIETKININKĀ – vestuvių pulko dalyviai: *parietkininkā puo vėsa suoda dāvies, matā, piršlīs pasikavuoji ka napakārtū.*

PRUOBAVUOTI, PAPRUOBAVUOTI – bandyti, pabandyti, ragauti: *še šaukšta, papruobavuok, a nieka natrūkst.*

PARASUOLIS, PARASUOLNINKS – skėtis: *munī parāsuoli narėk, pasijiemiau kōska* (t. y. skepetą).

PARKALIŪTI – pirkinėti, pirkti be reikalo: *naturu tīk piningū, ka galiečiau visuokius niekus pārkaliuoti.*

PARKUPČIUS – spekuliantas, perpardavinėtojas: *nagali palėkti truobuos narakintas, visuokī parkupčē valkiuojės.*

PASALĖNIS, PASALĖNI – klastingas, klastinga, tykantis iš pasalų: *nabijuok luojinti šunīs, bijuok pasalėni.*

PASIBIČĪTI – pasipuošti: *pasibičīk, tievs vaiki parved.*

PASIDUOPUOTI – pasitikėti: *napasiduopuok raišu vėlku kuojis napamōšis* (fraz.).

PASGARDĪTI – paniekinti, papeikti: *napasgārdīk mōna patruovas.*

PASIBIČĪTI – pasitempti: *pasibičīk, kažkuoks vaikis atēn, gal būs tāvasis.*

PASIGURMULIŪTI – pasibrukti: *pasigurmuliūk puo galva apsiausta, būs minkščiau, vuo tap naišmīguosi gerā, atsikelsi kap gėrta.*

PASIKUOLĪTI – pasigirti: *iš anuos kuo prašīsi, tuo nagausi, gali tik pasikuolīti, vuo napasiskuolinti.*

PASISLAVINTI – pagarsėti, apsijuokti: *unt visuos parakvėjis pasislavėna kap valkata.*

PASIZAPĀSĪTI, ZAPĀSĪTI – pasiruošti atsargų, pataupyti: *bėški pasizapāsījau kiaušėniu Velīkuoms.*

PASINĀŠĪTI – įsismaginti, noriai ką nors daryti: *vuo aš pasināšījau vakarās vilnas verpti.*

PASIKONSTI – erzinti, apkalbėti, plakti liežuviu: *mōnis to napasikonsi, nagalvuok.*

PASIPRUOVĪTI – pasirūpinti: *āčiu už pusrīčius, vuo su pītās pasipruovīk.*

PASIRINKTI – nudvėsti: *kaižkap mon šīmet nasėseki su pėrinimu: trīs žunsītē pasirinka, i kiti tuokī nasusitupiejin.*

PASTIJUOLKA – grietinėlė: *kātins pastijuolka nūlaki; Unt rūgšta pīna bėški pastijuolkas užpilk, būs skaniau.*

PASISTILGIETI – pasistengti: *bėški pasistilgiejau i ūžbaigiau ravieti, nabnuorieju tuo galioka palėkti.*

PASTRIGAS – laikinos siūlės: *naužmiršk pāstrigas ištraukīt, vuo išėsi kap ciguoni apskarmaliejusi.*

PASUBINUOKS – pataikūnas, pastumdėlis, tarnas: *mon pasubinuotu narėk.*

PASUOLĖ – pupelės: *turu atlīkamu pasuoliu, gal nuori i tu pasisiek, dūsu kelis saujikis.*

PAŠKŪSTVA – niekšė, paleistuvė: *ėk lauku, paškūstva tu, prišikā paluovi, snōki sumōrdīsu* (katę bara).

PAŠNĀRKS – raištelis: *užsirišk pašnārkus, vuo prisimīnsi i apvėrsi.*

PAŠUOLĪS (PAŠUOLIS) – pašalas: *kuol pašuolīs naišėjis, nagali unt žėmis siedieti.*

PAPĪRĀGĪTI – papirkti, pavaišinti: *rėk papīrāgīti, vuo ba tuo galiesi dontis unt gėmbis pasikabinti.*

PARAKVĖJI – parapija: *mūsu parakvėji i turiejusi du kōnigus, vuo dabā vīns čiut išsilaika.*

PARKUPČIUS – spekuliantas, perpardavinėtojas: *visuokī parkupče valkiuojės, nagali palėkti truobuos narakintas.*

PARONKIŪ – po ranka, patogiai, parankiui: *parsikelk krėsti i kėta pōsi, būs parōnkiū bolbis mėsti.*

PĀRPTI – miegoti, knarkti: *ka i tīk darbū, nie kada pārpti.*

PARPŪSTI – parbėgti, greitai pareiti: *parpūti i numus kap raits.*

PARSARGAS – sezoniniai susirgimai: *atēn rudū i prasėded visuokis parsargas.*

PARSIVUOKTI – pareiti, parsirasti: *kīnuo šū pasikuori, ka tu parsivuokē?*

PATRUOVA – valgis, patiekalas: *vīrams putra na patruova, anīm rėk miesuos, lašiniū.*

PATOLŽIS – pavandenijęs, patižęs: *bolbis šīmet naskānis, tuokis patolžusis, kap vundinie bovusis.*

PATVALASKI – palaidūnė: *iš tuokiuos patvalāskis nieka duora nabūs.*

(Nukelta į 72 p.)

PATUMULKŠT – gurkt (ištikt.) *kon nutvieri, ton i savi patumulkšt.*

PATVĪLUOKI – pasalūnė: *patvīluoki buoba kap šū pasalėnis – abijū rėk bijuoti.*

PAUPARIS, PAUPARKA – prekiaujantis per atlaidus: *nuoriejau abruozdėli su sava pātruonu, ali nie vīns pauparis naturieji.*

PAURPTI – pavergti, paminti po kojų: *kuožna žmuogu gal paōrpti.*

PAVEIZDĖ – gražiai: *anī dabā tāp paveizdė truobas īsitaisin, ka i mon ākis slīst.*

PAVĪDELNINKS – pavyduolis: *tuoks pavīdelninks gal vudens šaukšti paskundinti.*

PAVĪNIŪ – į tą pačią pusę; kalbėti pritariant: *jie napavīniū šneki, baisė užsiunt.*

PAZAMIETĪTI – pastebėti: *nie napazamietījau, kāp atejė, ka nie šū nasuluoji.*

PAZUOMATIS – bažnyčios arba kapinių patvorys: *par ātlaidus liūb stuoviesma pāzuomatie, nėdavuom i bažnīči.*

PAZVANĀ – paskambinimas varpais žmogui mirus: *jie nanuori mon skuoluos atidūti, pasidiek unt pazvanū.*

PECKELIS – teplius, terlius.

PECKELIŪTI, PECKIŪTI – teplioti, nešvariai dirbti.

PEČIORKA – niša krosnyje su durelėmis arba atvira: *pasidiek pirštīnis i pečiōrka ka pradžiūtū.*

PEČ(Š)LŪSTI – pečiaus šluota (duonkepei iššluoti): *susirišau nauji pėčšlūsti, dūna kėpsu.*

PEKLĪTI – rūkyti: *ėk pėkīlti i kīma, i tāp vėsa truoba prismardina.*

PĖRDALS – bezdalas, paperdimas: *naraukīk nuosis, māža vāka pėrdals nasmėrd.*

PERSTEKIE – žeberklas: *kīk tin su persteki taprigaudīsi, gali vīna, kėta žōvi nudurti, jie pritīkuosi.*

PESTĪTI – lepinti: *pėsītī ton mergelka, lieties vītuo laika, napasidžiaugs kada nuors.*

PEREKLI – perekšlė: *perėkli nu lėzda nūlieki, rėk ėti šilta skōrli uždieti, ka pers naužšāltū.*

PIELĪČI – dildė.

PIELĪTI – dildyti, galąsti: *peili tāp išpielījė, ka piršta čiut nanusiriežiau.*

PIELAVUOTI – dildyti su dilde (pielyči), galąsti: *pjūklas ī atsipjuovis, bundīsu pielavuoti.*

PĪLAVUOTI – pjauti su pjūklu ar peiliu: *miesa vindzīkluo sudžiūvusi, pīlavuojau pīlavujau, kuol atrunījau šmuotōka.*

PILNĪJI – pilnatis: *kuopūstus rėk svadinti par pilnīji, galvas gerā sōks i būs kītas.*

PIKIŪTI – sunkiai, ilgai dirbti: *dīna iš dīnuos pikiavau pri statības.*

PILVINIETi – vaikščioti atkišus pilvą: *darba naužsijam, tā i pilvinie vėsa dīna.*

PIPINTI – gerai maitinti, tukinti, šerti: *atėji, bėški padirba, mislī ka pipinsu tuoki darmajieda.*

PIRŠIS – kulšys, šlaunys.

PIRŠINGA – didelių, storų šlaunų moteris.

PĪŠĀ, PĪŠINS – suodžiai, suodinas: *a pečiu bučiavā, ka tuoks pīšins?*

PITLENTI – eiti labai smulkiais žingsneliais: *žonsis i prūda nupitlėna.*

PITLI PITLI – (ištikt.) eiti smulkiais žingsneliais.

PĖZENAS – labai smulkios duženos: *na iš aukšta takrėta, ali pūdelis i pėzenas suėji.*

PIZELIŪTI – *atmestinai dirbti, painioti: pripizeliavā, ka pats biesas nie gāla, nie pradžiuos narāstū.*

PIZIUS – niekšas, nepatikimas, menkysta: *su tuokiu pizium naužsidiek, juk matā, kas par žmuogus.*

PĪZDAVUOTI – keikti, išjuokti: *susitekis gerā išpīzdavuosu už tuoki darba.*

PLATSUBĖNI – storo užpakalio moteris: *vīrams patink tuoki platsubėni, īkrimt kap i pātalus.*

PLAZDIETI – skubėti, spėriai eiti: *nuplazdiejau i krautuvi, al' nabspiejau, uždāri.*

PLEPERZA – plepė, niekus plepanti: *naklausīk tuos senuos pleperzas.*

PLERPSUOTI – sėdėti išsidrėbus, nieko neveikti: *plėrpsa už stāla gāla, vuo tu i linkavuok anōn.*

PLEŠTEKIE – peteliškė, sumenkusi moteris:: *kas tin iš anuos balėka – pleštekie i daugiau nieka.*

PLEŠTEKIS – gyvulių, ypač avių, liga: *āvis tāp kuosie, musiet pleštekiū igāva.*

PLIKSUBENI – neturtinga mergina, išsišėrusi višta: *vīna pliksubėni višta valkiuojės, i lėzda nabėn, rėk nukėrsti. Dā pradies gīduoti.*

PLIKAKTI – aukštos kaktos mergina; *nepūrėta aguona ar rožė: šīmet baisė daug plikākčiu agūnu užsipīli, raunu raunu, ali vis išlend.*

PLIKINIETI – vaikščioti pusplikiam: *apsiriedīk šilčiau, naplikiniek, nėk i lauka tuoki pōspliki kap iš truobuos išvarīta..*

PLUNŠINTI – purtyti: *patalus gerā išplunšink, ka plunksmas nabūtū i gōmulus sušuokusis.*

PLUOŠČIŪTI – eiti: *tuoki keli kuol nupluoščiūsu.*

PLIUPINTI – gerai maitinti, penėti: *žīmėni kiauli dā puora nedieliu papliupinsu, vuo paskiau riešma.*

PLĪKTI – užsodinti, apsėti didelį plotą: *užsiplīkiau tuoki darža kap kulkuozi, galiesu džiūti par vāsara kap rōpki.*

PIKTJŪKIS – piktas juokas, pašaipa: *muni tuoks piktjūkis pājiemi, vuo ana spigin sāva i vėskas.*

PLIODRI – netvarkingai apsirengusi: *unt paveiziejīma gal i graži, ali ka tuoki pliōdri.*

PLIUDRINIETI –` vaikščioti: *aš jau sāvuojū vākū kelnikis vėlku, tapliudrinieji puo āsla.*

PLIUDRI PLIUDRI – vaikšto vaikas.

PLIOPKIS – staigmena, smūgis: *vuot pliopkis, ka nažinau, a jūktīs, a riekti.*

PLIORKŠT – pliurkšt (ištikt.): *tik išlėdau vištas iš stalda, jau i pliōrkšt trīdalā i kīma veduri.*

PLUONĪMA – smilkiniai: *sāka, ka i pluonīma žmuogu gal i su sprigtu užmōšti.*

PLŪGAVUOTI – arti, knisti: *kormis darža tāp išplūgavuoji, ka viskon turiesu atsvadinti.*

PLIŪRĪTI – mušti: *ka muotīna su ronka užpliūrī, vāks nie najunt.*

PLIORPTI – srėbti: *pliōrp bulbīni ka ausis linkst.*

PLIURPSTĪTI – pilstyti, pylinėti: *pasisemk vōndens kīk išgeri, nie čia kuo pliurpstīti.*

PLUSTIETI – skubėti: *nuplustiejau i pīva, ali šīns dā naišdžiūvis, bėški pajudinau i nagriebiau.*

PLUNKTI – eiti: *tuoki kėli nuplunkiau kap bāpruoti.*

PONČEKA – kojinė: *nusiauk vilnuonis pōnčekas, truoba šėlta, kuojis i tāp našals.*

PUO PĖRMU – pirmiau: *puo pėrmu rōnkas nusiplauk, vuo tada pri stāla sieskės.*

PRABUOČĪTI – dovanoti, atleisti: *gavā i kākta i prabuočīk, jie nanuori ōntra sīki gauti.*

PRAJUOVS – 1) padauža: *musiet kėta tuoki prajuova kap tu unt svieta nie*; 2) prasimanymas, išdaiga: *užteks, ka tuokiū prajuovu nagirdiečiau.*

PRAGARBAVUOTI – prakeikti, ilgai minėti: b*aig muni pragarbavuoti, vuo aš nabijau nie bėški.*

PRAMAZINTI – pražiopsoti, praleisti progą: *Kāp aš pramāzinau tuoki pruoga. Kuoc i sobini sau konsk ėš pasiutėma.*

PRAPŪLĖNI – prapultis: *nu jau su šīnpjūti šīmet ciela prapūlėni, līn i līn.*

PRAŠMORKŠTI – suviduriuoti: *nagaliu pīna gerti, tūjau prašmurkštu.*

PRAVADĪRIUS – vadeiva, pramanytojas: *uns i visū pravadīrius. Ali vīna sīki užės unt žmuogaus, nulėnks strienas.*

PRAVARĖNI – pertvara tarp tvarte surištų gyvulių: *karvi pravarėnis lėnta išlauži.*

PRAVINTS – kelionės maistas: *pravinta sudiejau i maišėli. Naišmiečiuok bajimdams.*

PRAVUODĪTI – vyti, ginti, varyti: *kīk sīkiu tōn velni vėšta išpravuodīju iš darža, vuo ana i viel dūdās, plunk ka dōlkis rūkst.*

PRAZURDUOTI – prarasti, netekti: *kaižkur pėrštīnis prazurduojau.*

PRAŽĖLPA – prašvito, pašviesėjo: *kap atsikieliau, bōva tuoki tōmsi, dabā jau bėški pražilpa.*

PREIKŠAS – meilužis, svetimas vyras: *a biesam tuoki preikša i laika.*

PRĖKLAS (-US) – 1) įkyrus: *sėnis baisė prėklas karšinti; 2) neskanus: žuviū taukā i prikli gerti, ali šiāp tāp vāka nušnėkinu.*

PRĖKLASTI – nepatogumas, kliuvinys: *palėka mon māžuoji mergėlka, tā dabā turu tuoki prėklasti, tumpaus kap kātins su pūsli.*

PRIKLĪTĪS – įkyrėti: *kuo čia priklījīs, ėk, užsijimk kūm nuors.*

PRIVILĪJI – privilegija: *i tāp visuokiū priviliju tor, i dā kaižkuo īška.*

PRĪLAIDS – paauglys (apie gyvulį): *vuo, a matā, tas paršėlis jau ciels prīlaids.*

PRĪMIERKA – rūbo pasimatavimas: *rītuo atėk unt prīmierkas.*

PRITOKIS – priaugęs nešvarumų: *varinatis tuoks pritōkis, padiejau prīsienie i užmiršau apmerkti. Dabā jie nuori su duntiem graužk.*

PRIKRIMPLIAVUOTI – kietai pririšti: *gerā prikrimpliavuok karvi. Jie pasilės, išmaišīs vėsa stālda i daržīni.*

PRILIEGNOMS – švelnumas, meilumas: *juoki priliegnōma natōr.*

PRILIEGNI – švelni, maloni: *nu diktė priliegni, kuoc pri ruonuos diek.*

PRĪČINA – priežastis: *ba prīčėnas i dūmā iš kāmina narūkst* (fraz).

(Nukelta į 74 p.)

PRIPUMPŪTI – įtikinti, nuteikti, prikalbėti: *prīšniek, pripumpū, vuo tos dōrnius i vierī.*

PRISIBŪDINTI – išmokti, įgyti sugebėjimo: *kuoki čia muoksla rēk. Kāp dirbi, puo bėški, puo bėški i prisibūdini.*

PRISIENĪS – prieangis: *prīsienie bėški šalčiau kap truobuo, pīna tin pādedu, ka nasuginžtu.*

PRĖKLASTI – nepatogumas, kliuvinys: *palėka mon māžuoji mergėlka, tā dabā turu tuoki prėklasti, tumpaus kap kātins su pūsli.*

PRIKLĪTIS – įkyrumas, nepatogumas, kliuvinys; įkyrėti: *prižadiejau brigadieriū kuožna dīna lapu kiauliems priskinti, ta dabā turu tuoki priklasti.*

PRĪKLUODA – pamokymai, prisakymai, priekaištai: *gana jau tū prīkluodu, aš mintinā žinau, kon pasakīsi.*

PRĪŠININKI – priešinis kambarys, kamara: *rēktū kāti ilėsti i prīšininki, peliū isėmeti.*

PRĪŠMUOŽĀ – prieskoniai: *diel mōnis prīšmuožu gal i nabūti, ka tik drōskas natrūktū.*

PRIZŪRA – šukuosena: *tuokius gražius plaukus turi, tau juokiū prizūru narėk.*

PRIZŪTI – šukuoti, daryti šukuoseną: *isikaitin unt ugnīs vėrbala i suk plaukus, i prizū, kuol nudėgins.*

PRUOBAVUOTI – mėginti: *papruobavuok i tu, vuo gal patiks.*

PRUOČKA, PRUOČKELI – bažnyčios tvarkytoja: *pruočkeli paprašiau, ka cālūna pariedītu.*

PRUOSAS – lygintuvas: *nastatīk pruosa unt gāla, dā apvirs i nusidėginsi.*

PRUOSAVUOTI – lyginti: *abrūsu nie kuo pruosavuoti, geriau su kuočielās išmunkštinti.*

PRUOVĪTI – švęsti: *rėk tievōka mėtinis pruovīti, dā gīduoriu naužvadinau.*

PUCŪTI – plėšti, grobti: *špuokā jiemi vīšnis pucūti, nagaliu nie atginti, ūžgol kap debesis.*

PUNDAMINTS – pamatas, pagrindas: *ėnu, truobuos pundāminta snīngās apkāsu, šaltis tāp natrauks.*

PUODI – krikšto sūnus arba dukra: *prīlieki pri mōnis puodi, saldainiu naturiejau, kapeiku daviau. Vākū i tas už naujīna.*

PUO PIRMA – pirma, pirmiausia: *puo pirma ōgni užkorsu, vuo paskiau lieksu i stālda.*

PUO PASKU – iš paskos, vėliau: ėk munī puo pāskū, navėlkės puo kuoju.

PUOMIETI – atmintis: *puomieti aš turiejau gėra, tik ka nieks i muokslus nalėda.*

PUPŽĪDIS – nepriteklius, kai atsargos baigėsi, o naujų dar nėra iš kur gauti. Dažniausiai pasakoma su įvardžiu pats: *pats pupžīdis*, t. y. sunkiausias momentas. Gyvas yra ir frazeologizmas: *Pats pupžīdis – bajuorams bads.*

PURMUONS – vadeliotojas: *vuo ta tau purmuons, pruo arkli ūdega namatīti.*

PURMUONAUTI – vadelioti: *še vadžis, bėški papurmuonauk, kuol cigarieta užsidėgsu.*

PURSLIUOTĪS – bartis, burbėti, taškytis seilėmis: *nanuorieji arkliū atidūti, pursliavuos pursliavuos, ali gāva nulėsti nuosi.*

PUONIAVUOTĪS – įsigalėti: *musiet jau i munī grips praded puoniavuotīs, nuosis kap mīžti mīž.*

PUORMŪTI – formuoti (šiuo atveju: priskirti arklius): *vākar arklius puormāva, mon tī pātis palėka.*

PUORTMANIUKS – piniginė: *puortmaniuka isėkišu i vidėni kišėni, ka naištrauktu kas torgū.*

PUOSNAGAS – kanopos, kojos: *užsitrauk kelnis unt batu, vuo prisikabinsi snīga i puosnāgas pašalsi.*

PURPŪTI – murkti (katė): *katūtis užsėlip unt kōknis, užsitrauk už varėniu i purpū kōntins. Tīn vītėki šėlta.*

PUSIAUŽNIŪGA – pusiau parkritęs: *ka slīdau pri stālda, dā Dieva laimi, ka pusiaužniūga atsiriemiau i viedra.*

PUSIŪTI – dalintis pusiau: *valgīk pati, nie čia kuo tuoki konsni pusiūti.*

PUSŪPKIS – gilus kaliošas: *ka palīn, ba pusūpkiu naišbrėsi.*

PONČEKA – *kojinė: vīna pōnčeka ī, vo kituos narōndu.*

POSRAKIS – pusę laiko perėti kiaušinai: *ėnu paveizieti, kas puo perėklis dėdās. Jau pōsrakis, būs matīti, katrī tušti.*

PŪSTĪTI – veltui leisti, eikvuoti, švaistyti: *užsidėrbk, vuo tada pūstīk, jie tuoki luoska. Pūpti – pykti, nesikalbėti: nažinau, kuo ana tāp pūpst, kuo širdījės.*

PŪRIETA, PŪRĖNI – pilnavidurė: *tāp nuoriečiau pūrėniu agūnu isitaisīti. Darža atšvīstu.*

PUTRIŪTI – srėbti putrą: *turi tuorielka pōtras puo nuosi i putriūk.*

PŪTRIUKS – gelumbinis šiltas apsiaustas: *vaje, tievā a ta pūtriōka tau dā napasiōva?*

R

RAB RAB – (ištikt.): *tik rab rab nu vėšku i gul* unt žėmis, kuojis pastātis.

RABIETI – brazdėti: *kas tin rab unt vėšku? Lipk atsārgē, dā nurabiesi baskubiedams.*

RABRAŽINTĪS – baldytis, braižytis, lipti: *ēk pruo duris, nasirabrāžink aplie truoba.*

RAGATKI – laidynė: *mesk puo biesū tōn ragātki, čiut i longa napatruopījē.*

RAKIBUOLĀ – rakandai: *atsiimk mon iš puo kuoju tus rakībuolus, a jau vītas naturi kor susidieti, kelk un(t) stuoga, jie kitur nātelp.*

RA RA RAI – (ištikt.): *sukrėta visi i vežėma i ra ra rai i pakālni.*

RARINTI – brazdėti: *šū linciūga rārin, par ilgā i prīrišts.*

RAKTI – 1. dirbti, veikti: *kon tėn raki par dīna, parėk kuoc pavalgīti*; 2. Susižeisti, prasidaužti: *veiziek, kākta prasirakė, kraus nubiegis*; 3. Prasikalti: *keli vištālė naprasėraki, musiet, perėkli užšaldi kiaušinius*.

RASUODĀ – sodinimui skirti daigai: *runkuliōku rasuodā nabluogā, ali sietinė dā par maži raustīti.*

RASUODININKS – sklypas rasodai (daigams) auginti: *i rasuodininka i ciboliu kur nakur ikašiuojau.*

RASIET – gal: *vuo rasiet jūs daba pas monis atvažiūkit.*

RAŠKAŽIUS – patogumas, malonus gyvenimas: *rāškažius i gēra žmuogu sugadėn.*

RATAVUOTI – gelbėti, padėti: *puondīvati, ratavuok nu tuokiuos nālaimis.*

RETŽĪGĖS – retkarčiais: *rėtžīgės i aš nuvėdavau, vuo dabā nie ūžnešama nabnuoru.*

RAUDUONLEZGIS – pareigūnas (policininkas?): *par Atsimainīma Puožerie i raudonlėzgis bōva, gal giminie kīno, a tāp sukiniejuos.*

RAUSTI – krimsti: *vāks sausa dūnėki raus.*

RAVS – griovys: *isibīgiejau i šuokau par rāva, kap vėrsti parvirtau.*

RAVIDAVUOTI – mėsinėti, operuoti: *išravidavuok žōvi, galiesma pasikēpti.*

RETŽĪGĖS – kartais: *rėtžīgės liūb važiūsma i ėžerą skalbtīs.*

REŽENTĪS – spirtis, priešintis: *nuoriejau katūti palākinti, ali namuok da, režėnas ātbuls kap viežīs.*

RĖMBLA – neužauga, susitraukęs: *tas rėmbla paršelis tuoks i būs nuspruogis, tik juovala pūstī.*

RIEZARNI – skerdykla.

RIEZININKS – plėšikas, skerdikas, mėsininka: *nāktė napalėk peili un stāla. Jie kuoks riezininks īpols, i čiops anon*.

RIK VUO RIKT – (dalel.) kaip tik, toks pat: *vāks rik vuo rik(t)ī tieva.*

RIEKUNTĖ – labai reikia, būtina: *longus riekuntė rėk naujus dėrbdinti, vies ėn kiaurā kap par vartus.*

RIKTAVUOTI – tvarkyti, derinti: *suriktavuojau visus siūlus, galiesma verti i staklis.*

RINCELIS – ryšelis: *pasidiek čia sāva rinceli, kap ēsi, i pasijimsi.*

ROPČIUKS – mėsos iškapotojas turguje: *rōpčiuks bōva pažīnstams, ali i tat gābala miesuos nusėmeti.*

ROKANA – susiraukėlė: *naraukīkės, vuo palėksi kap rōkana, kas tavi žānīsis tuoki.*

ROKI – užpakalis: *ēk stātė, patruopīsi i rōki katė.*

RONDAVUOTI, RUNDAVUOTĪS – nurodinėti, patarinėti: *munī nieks naparondavuos. Pakelk kuoji i anam parondavuok.*

RUKŠLA – raukšlė: *snokis jau vīnas rokšlas, vuo dā su vaikės dūdas.*

RONDĪTĪS – nurodinėti, komanduoti: *māžas dideliam narōndīkės.*

RUBAŠKA – palaidinė: *apsivilk rubāška, puotam dā vies partrauks.*

RUBAVUOTI – plėšti, vogti, atimti: *ōbaga nieks narubavuo. I kon iš anuo atimsi.*

RUBAUNINKS – plėšikas: *nāktė napalik peiliu unt stāla. Atės rubauninks, grībs už peili i visus išpjaus.*

RUBULIŪTĪS – ritinėtis, vartytis: *parmeti muni par pėti, ali šiāp tāp išsirubuliuojau.*

RUI – (dalel.) ša, nutilkit: *vākā, rui, tievs mīgt, ka nabūtu nie krepšt.*

RUNĪTI – sunkiai 1) pjauti, riekti: *peilis unt vītas nājam, čiut dūnas atrunijau*; 2) eiti: *vuo, Petrōsi atrunī, pasitraukit, lėskit anā atsisiesti.*

RUNŽŪLĖ – rąžymasis: *runžūlė lauža, nieks napagniauža* (fraz.).

RUKŠMĪŽI – jaustukas, vartojamas kaip emocinis sušukimas: *Vuo tu rukšmīži, kāp tau pasėseki.*

RUODA – kalba: *su tuokiu puonu trumpa ruoda.*

RUODLĪVA – šneki, turinti daug kalbos: jau tuoki ana ruodlīva, vuo mon čiesa nabie klausītīs.

RUODAVUOTĪS – kalbėtis: *sieskės, ka užejė, pasiruodavuosma, juk na kuožna dīna.*

RUODAVUOTI – patarti, nurodyti, tartis:

(Nukelta į 76 p.)

vākā naturietū kištīs, ka tievā ruodavuojās.

RUOMIKS – išpjaunantis patinų sėklides.

RUOMĪTI – išpjauti patinų sėklides: *jau čiesas paršelius ruomīti, keturiū nedieliu pats tas.*

RUOPŠTI – kasti bulves: *pamažu ruopštu vīna. Ali kuol visas nuruopšu, juk rėk patė išpīliuoti.*

RUPIEKA – rupūžė (keiksm.): *aš tau, rupieka, paruodīsu.*

RUŠIUOTI – liesti, judinti: *juk sakiau, ka narušiuok, vuo najīškinti nagū nakėšis.*

RŪGLA – labai smulkus, lyg rūkas lietus: *musiet i naišauš par dīna, tuoki rūgla i tvīluos.*

RŪGLĪTI – lyti labai smulkiais lašeliais: i *viel rūglī, ruods jau bōva pašvīsiejin.*

RŪGUOTI – priekaištauti: *baisė rūguoju, ka tuoki fielinga karvi mon pārdavi.*

RŪPIS – žemės kaupas, po kuriuo bulvės laikomos: *supīliem bolbis i rūpi, kaiž a napašals. Gal dā reikietu par vīna luopeta žėmis užmėsti.*

RUPŪŽINIETI – rinkti kažką smulkaus: *špuokā vėsas vīšnis baig nurupūžiūti.*

RUPŪŽIŪTI – vargti su smulkiais daiktais; *čiupinėtis: bolbis šīmet smolkis, tā kuol prīskutu, rupūžiūju, rupūžiūju posi dīnuos.*

RUPŪŽIŪTI, RUPŪŽIŪTĪS – keikti, keiktis: *kuo čia dabā rupūžiūjatīs, gerūju akis išsikabinkit, jie tuoks reikals.*

RŪTA – įstiklinto lango dalis: *vies išdauži vīna rūta.*

RŪŽAVUOTI – pykti, priekaištauti: *nešk, atidūk, paskiau dā rūžavuos lig ōmžiaus gāla.*

S

SALIEGERIS – rėmuo: *musiet sėlki nakuoki bōva, saliegerė kīln i kīln.*

SAMADRĪLIUS – naminė degtinė: *išvāra tuoki samadrīliu, ka nusitručīti gali išgieris.*

SANDALIETS – sandalas: nupirkau mergelkā sāndalietus.

SARVUOLĀ – kūno skysčiai: *kuoji niekap naužgīn, vis dā sarvuolā vārv.*

SAUSGILA – sausa pilvo gėla, be viduriavimo: *kaižkuo sausgila tāp skaudė suk pėlva, ėnu kūmpara išgersu, gal pamāčīs.*

SIENIUKS – prieangis: *išnešk kaliuošius i sieniōka, dabā vādaluojās puo kuoju.*

SENBIZDA – senis: *ka aš ėčiau už tuoki senbizdas.*

SILKIŪTI – valgyti silkę: *tīk sėlkis pripirkau, galiesma ciela nedieli silkiūti.*

SINTI – dusulys, astma: *metā septinti, kap turu sinti* (iš dainuškos).

SINTININKS – sergantis dusuliu: *sėnis i sīntininks, nieka nabgal dirbti.*

SKADĀ – laiptai: *nanubildiek tumsuo nu skādu.*

SKALOMBĪTI – skleisti gandus, skambinti, garsinti apkalbas: *vėsa suoda apskalōmbīji.*

SKANULIŪTI – varvinti seilę, labai trokšti ko nors: *skānuliū tuo vaiki, ali tas nie i ton posi naveiz.*

SKARŪČIUOTĪS – dejuoti, guostis: *skarūčiuojas kap višta kiaušėni padiejus.*

SKARŽĪTI(-S)– skųsti (s): *bėški kas, i lek skāržītīs māmā.*

SKĀTIERTI (SKUOTERTI)– staltiesė: *aš dā turu kelis numinis skuotertis.*

SKELIAUDRĖKI – skiltelė, skiedrelė: *atsipjuoviau lašiniū skeliaudrėki.*

SKINDINĪS – skenduolis, skęstantysis: *skindinīs ir i brėtva kabėnas.*

SKINSTGRUOBĖ – plonosios žarnos: *nasivalkiuok naktimis, dā kas skinstgruobius palės* (t. y. užpuls su peiliu, paleis žarnas).

SKIVĪTĀ – skiautės, draiskanos: *iš marškiniū vīni skivītā balėka.*

SKLĪDARŪTI – eiti: *kōr dabā sklīdarūji?*

SKLONSTIS – skląstis: *tāva kuoji ka(p) pekluos sklōnstis, visi bātā par maži a par siauri.*

SKREBINTI – kepinti, skrudinti: *spirgiukus bėški daugiau paskrėbink, skanesni būs.*

SKREITS – sterblė: *laikīk skreita, vuobūlōku dūsu; maži vākā skreita drāska, vuo dideli šėrdi.*

SKINSTS; SKINSTĖ – skystas, skysčiai: *skinsta putra šeimīnas nagauda; skinsču pasriebis ilgā natrauksi, paslābsi.*

SKRĪTS – ratlankis (dviračio): *unt akminōka patruopījau, bėški skrīta sūlinkiau.*

SKRUMBĪTI – smulkinti: *paskrumbīk pagaliōku, vuo aš ugnėki užkōrsu, truoba apšils.*

SKRUMNS – mažas, menkas: *skrumns gėmi, ali užaugs kap nuors.*

SKRUMNĖ – taupiai, po nedaug: *šīna skrumnė baturu, kaiži a bauztėksu lig pavāsari.*

SKRUMNIETI, SKRUMNAVUOTI – gailėti, šykštėti, taupyti: *unt valgi nie kuo skrumnieti.*

SKURLA – nugeibėlis: *tas skurla naaug nie*

dīna, nie nākti. Pardūčiau, ali kon už tuoki gausi.

SKŪPĪTIELIS – šykštuolis: *nabūk tuoks skūpītielis, dūk atsikonsti.*

SKŪPOMS – šykštumas: *ali tu turiek tuoki skūpōma. Pagātavs konsni iš burnuos ištraukti.*

SKŪPS – šykštus: *skūps i už kapeika užmėris* (frz.).

SKŪPIETI – šykštėti: *jie naskūpiesi, i naturiesi, ali ka par daug, tā virš nāmieras.*

SNIEDŪNI – užkandis prieš pusryčius: *ōnksti kielin, žmuonis išalks, rėk sniedūnis nunėšti.*

SMAGSTĪTĪS – *nerimti: šėrdis kaižkuo smāgstuos, ka naatsitėktu kas.*

SMALČIUS – lydyti kiaulienos taukai: *liūb tėpsma smālčiu un(t) dūnas, dā drōskas užsibarstīsem i rīsem, ka žundā plīš, vuo dabā vākams nie atsispīris naisiūlīsi.*

SMALĪTI – rūkyti, dūmyti: *prismālina vėsa truoba, pīpki iš dontū nakrimt.*

SMALIETI (PRISMALIETI) – prirūkti, prisikaupti suodžių: *pėčius prismalieji, visus dūmus muš atgal.*

SMARKAVUOTI – dėtis stipriam, labai stengtis, skubėti: *čīst nabtōr sīluos, bi tik smarkavuo kap jauns.*

SMURGIUOTĪS – 1) verkti, verkšlenti: *nie kuo čia smurgiuotīs diel tuoki nieka*; 2) blogai dirbti: *tāp pasismurgiuoti kuožnas durnius gal, ali tu truopne padirbk.*

SMORGI – snarglė, nevykėlė, neišmanėlė: *i tu kap smōrgi Vuorelāti iš Pāspaudkalni* (NB – gyvenanti Spaudos kalno pakalnėje).

SNUOPINIETI – žioplinėti: *vėštas snuopinie puo lauka, ilgā līs.*

SNUOPI – žioplė: *kuo čia snuopinieji kap snuopi; al' ėk ėk, snuopi tu a snuopi.*

SMARSAS – prieskoniai, kvapas: *taukū nabturu nie smarsa; Bėški pīnōka īpilsu diel smarsa.*

SMARVI – 1) jėga, stiprumas: *al' nasakīk du sīkius, dā turu smarvis*; 2) dvokas, kvapas: *tuoki smarvi čiut dvāsis naužtrauki.*

SMAUGULIŪTI – nenorom, retai ką nors daryti: *visū piningū nadūk unt sīki, smauguliūk po bėški; vėštas dā smauguliū, kartas rōndu vīna kėta kiaušėni.*

SMUOKS – kvapas, skonis: *pasklės jazminā skāni smuoka (iš dainos); nabturu smuoka, bi trūktū bėški druskėkis.*

SMUOŽĪTI, SUSMUOŽĪTI – ragauti, sudėti prieskonius: *tu muoki viedarus gerā susmuožīti.*

SONSUKA – posūkis: *par sonsuka čiut nu vežėma su visu šīnu nanūliekiau, tāp staigė arklius užplieši.*

SONTAPA – santapa: labai nevikri, nevykusi moteriškė, sugniužusi, lyg iš molio sutapnota: *apsižānīk tuoki sontapa, tā kor anon diesi?*

SPACIERIUS – pasivaikščiojimas, bastymasis: *a viel i spācieriu trauki?*

SPACIERŪTI – vaikščioti, bastytis.

SPAKAINS(-I) – ramus, rami: *spakaini karvėki, gali puo pėlva atsigōlis milžti.*

SPAKAJĪTĪS – rimti, ramintis: *spakājīkis nuors bėški, kas čia par durnoms užėji.*

SPAKNUOTI – vaikščiuoti pirštų galiukais: *spaknuo kap jierātis* (t. y. ėriukas).

SPRAKČIUOTI – kaukšėti kulniukais, guviai eiti: *ve, kuoki mōndri, ėn, sprakčiuo – rūra rukčiuo.*

SPASABS – išsigelbėjimas: *liūb sakīs, ka nu kāra i māra nie spāsaba.*

SPRĖČĪTĪS – priešintis, ginčytis: *sprėčīkis kīk valiuoji, ali kas žadieta, būs ka(p) padieta.*

SPRINDŽĪNA – spyruoklė: *je, jauns ėn kap un(t) sprindžīnu, vuo sens čiut kuojis pāvelki.*

SPRINKLIETI – kosėti, springti: *kuo sprinklieji, a sausas konsnis gerkli plieš?*

SPĪTLĪS, SPĪTLIUS – spiečius: *jie spītlius par rugīna lek, ginkės, vuo jie par bulbīna – ākminiu pavarīk.*

SPĖTRAS(-A) – aklas, blogai matantis; akla, blogai matanti: *a spėtras gal kėli paruodīti?*

SPĖTRI – akloji, blogai matančioji: *ta mona spėtri akis nieka nabiveiz, siūla sunkė baīveru.*

SPITRIUOTI – stengtis įžiūrėti: *pruo longa nabīspitriuojau, ka tu atėni.*

SPRINKLIETI – kosėti, springti: *kon itraukė i gerkli, ka sprinklieji*?

SPRINDŽINA – spyruoklė: *musiet laikruodāti būsu parsukis, a nabūs sprindžāna nutrūkusi.*

SPRUDULIŪTI – 1) slidinėti: *nasučiupinieju ādatas, sprudulių tar(p) pirštu*; 2) ištrūkti, išsisukti: *ka supūli visi kap šeškā, čiut i(š)sispruduliavau.*

SPRUOGILA – kibirkštis: *iš eglėniu pagaliū daug spruogilu lāksta.*

SPRONGULIŪTI – nenorom valgyti, vangiai ėsti: *nieka nabjied, sprōnguliū kap su atbulās duntiem, jie nuori, krušk su mītu par ōntra gāla.*

SPONKA – sąsaga, spaudė: *sponkas apatėki iš-*

(Nukelta į 78 p.)

trūka, runkuovi klėdarū kap sūrmaišis.

SPUOTKA – palikimas, ligonio prieš mirtį dovanoti daiktai: *čia mon kap spuotkus palėka.*

SPUOTKIUKS – lėkštutė: *svīsta gnībōka padieji unt spuotkiōka, jie nuori, tarškink kap gōndras.*

STALAUNĪNKS – valgytojas, samdinys, darbininkas: *a stalaunīnks esi, ka lauki padūdams? Padieta unt stāla i jiesk.*

STALAVĖNIS – stalui skirtas, stalo įrankis (dažniausiai peilis): *su stalaviniu dūnas naatpjausi.*

STANAVĪTĪS, PASISTANAVĪTI – stengtis, pasistengti: *kėta sīki daugiau pasistanāvīk.*

STANIKS – liemenukas: *seniau muotrikšas juokiū stanikū nanešiuoji, nažutkas liūb apsivėlks.*

STATĪTĪS – didžiuotis, pasikelti: *en išsistāčiusi, nuosis nie su karti nadagausi.*

STAVUOTI – pakęsti, iškęsti: *nagaliu stavuoti iš pasiutėma.*

STIBINS – staibis, rankos dilbis: *stibīnus nusiplauk.*

STĖČAS, STĖČI – užsispyrėlis, užsispyrėlė: *vuot stėči karvi, niekam kitam pīna naišdūd, tik munī.*

STIČĪTI – priešgyniauti, nenusileisti: *stičī kap varlie prīš dālgi.*

STEGERĪS, STEGERĒ – stagaras, stagarai: *vėsas bolbis vabalā nujiedi, vīni stegerē, nabibūs kuo kāsti.*

STRIKTS – velnias, biesas: *a strikts tavi čia i ūžneši?*

STILGIETĪS – stengtis, dėti jėgas: *nasistilgiek, vis tīk navaliuosi.*

STĪRININKS – vestuvininkas be poros: *i puoras navadėna, vuo i stīrininkus nėsu.*

STRADŪRA – rūsčios minos, paniuręs: *kam čia mon tor riepsuoti tuoki stradūra, tėnī (teeinie) kur nuor. Truobuos kōmps pasivalīs.*

STRAJĪTI, STRAJĪTĪS – puošti, puoštis: *strājīkis, strājīkis, ali pelieda už tavi strajnėsni.*

STRAINI – puošni: *straini panėli, ali plika subinėli.*

STRAINIUŠKA – puošni, puošeiva.

STRAMŪŽĪTI – drausminti, tramdyti: *arklius tāp sustramužīji, ka nie vuotāga nareikieji, ėji su vieju.*

STRUBUČĪTI – skubinti, raginti: muni strubūčīji, vuo pats nājudi.

STRĪKINA – soti, visko turinti: *nieka nabsiūlīk, esu strīkina lig snāpa.*

STRIKTS – nalabasis, velnias: *nu kor tas strikts viel išsivėlka?*

STRUBULIŪTI – trypinėti, painiotis po kojomis: *veršoks jau strubuliū aplie karvėki.*

STRULNĪTI – šikti.

STRUNGĀ – pakinktų dalis: *nadaužīk strungū, i na tū struoku sudėls* (fraz.).

STRUOKS – skuba, išgąstis: *tuoki turiejau struoka, ka vėsas utielis i blōsas apšāla.*

STUORLŪPA – storų lūpų žmogus: *ali ėk sau, su tuokiu stuorlūpa nasibučiūčiau, lūpas kap sōbini.*

STRUOŠĪTĪS – skubėti: n*ie kuo struošītīs, i na tū struoku dūši iš kūna išės.*

STOMBIS, STOMBRĖ – stiebai: *bōlbis i stōmbrius išėji, musiet par daug miešla ūžvertiem.*

STOKIS – gabalas, augumas, stambus žmogus: *tuokiam stokiū rėk geruos pajiedėnis.*

SUBIEKCĪJI – lakstymas, skubi ruoša: p*rīš vesėli i par pāgraba i daug subiekcījis.*

STUORAŠĖKNI – plačiu užpakaliu moteris.

SUBINKĪLI – siauromis strėnomis: *subinkīli karvi niekam natink.*

SUBINŪTĪS – čiupinėtis, gaišti laiką: i *rīkmetīs išauš, kuol i(š)sisubinūsi. A nagali paskubieti?*

SUBINGALVI(-IS) – negabis, blogos atminties: *nabuvau subingalvi. Baisė nuoriejau muokītīs, ali nabōva kāp.*

SUBINŠLŪSTA – palaižūnas, pataikūnas: *jau tuoks subinšlūsta, pagātavs ba muila i sōbini sulinsti.*

SUBINKAKTI – aukštos kaktos moteris, mergina.

SUBINVAŽA – eiti pėstute (subinę vežti): *musiet i viel subīnvaža i ātpuskus plazdiesu.*

SUGRUOBTS, SUGRUOBTA – ligos nuvargintas, -a, sublogęs, -usi: *ilgā nablapuos, bāisė ī liguos sugruobts.*

SUGURMULIŪTI – suglamžyti, subrukti: *susigūrmuliavā marškinius, tā dabā vėlkis kap iš gerklies ištrauktus.*

SUGUONĪTI – sužaloti, sugadinti: *tuoki grāži mėdi suguonījė, a naīškada?*

SUOPI – gėla, opumas (jautrumas skausmui): *Na tuoki dėdeli suopi, kuo čia altaravuojīs?*

SUSIGRUOBSTĪTI – susigaudyti, susiprotėti: *iš tuo dėdeli struoka nabsusigruobstau, kon badarīti.*

SUKĖMBRIS – sustiręs, neju*drus: ronkas sukimbrusis, nie pirštu nasūlenku; kaižkuo veršuks*

tuoks sukimbris, nie pri karvis nėn.

SUNDUKS – lagaminas: *sundōka puo luova pakišk, i giliau pastumk, ka nakliūtu.*

SONSUKA – 1) susiraukęs, susisukęs: *a mislīji ka bėji kas tuoki sonsukas*; 2) posūkis: *naliek tāp grėtā par sonsuka, pritūriek arklius, vuo mumis išmiečiuosi.*

SONTAPA – ištiža: *geriau akiečis i truoba isinėšu, na kon tuoki sontapa isilėsu.*

SULAMINTI – sulamdyti, sulaužyti: *daviau dvėrati pavažiūti, i sulamėna, rats i aštūnki susėmeti.*

SULPIETI – čiulpti: *tie saldaini, pasulpiek.*

SULPIETĪS – aikčioti, sulpsieti iš skausmo: *tik bėški piršta isipjuovė, vuo sulpiejīs kap rōnkas natėkis.*

SUKLIUOKTI – sublogti, turėti tuščią pilvą.

SUKLIUOKUSI – iš alkio sukritusiais šonais, nepriėdusi: *ganīkla pilka kap kolnis, karvi parėn parkliuokusi, pīns čīst i ragus sulinda.*

SUSIBRITKĪTI – pasišlykštėti: *susibrītkījau gerti iš tuoki krūzāti.*

SUSIGADĪTI – 1) praversti: *namesk lauku, dā susigādīs*; 2) susitaikyti: *kuoc unt didžiūju švėnčiu rėk susigādīti.*

SUSISTUOBŪTI – nusistovėti, sunormalėti: *sveikata bėški susistuobāva.*

SUŠLIOTUSI – sutižusi, dvokianti (apie moterį), sušutusi prakaite: *nagali siedieti šalip tuokiuos sušliōtusis, nuosi rīt.*

SUVISAM – visiškai: *nu je, imk i suvisām unt alūžnas pasidiek.*

SŪKORNIS – sūkurys (plaukų ar vandens): *gerā susišukūk, sūkōrni plaukā stati stuov; Vakā, ežeri nėkit maudītīs pri akminū, tėn sūkōrnis gal itraukti.*

SŪTRAUKA – nedidelis, ligotas, susitraukęs žmogus ar gyvulys. Kartais pasakomas kaip keiksmas.

SŪŽLIUGINI – dvokianti, sužliugusi, stora (moteris): *tuokė sūžliuginė vāsara tik sklepi vīta.*

SUŽMEGTI – sukristi (duona): *dūna sužmėga, par mažā pėčiu ikūrenau, vuo gal miltā bluogi bōva.*

SUŽNIOGTI – susmukti (apie žmogų): *jie mušīs, nagluostīk, līk iš kairies, ka i sužniōgtu.*

SUTRIVAŽĪTI – sutrikdyti, sutrukdyti: *vuo, i sutrivāžījė muni, mislījau ka nieks namāta.*

SVATIETI – svaičioti, niekus kalbėti: *nasvātiek, išsimīguok bint sīki.*

SVIEBELĖ – degtukai: *sviebeliu nabrōndu. Mun ruoduos, dā turiejau krebėki.*

SVĖMPTI – skaudėti, mausti: *ka pasiota donti svėmpti, nabžinau, kon badieti.*

SVETAUNA – mėgstanti svečiuotis, nepasėdinti namuose: v*uot svetauna buoba, vėsa suoda su naujīnuom apėn.*

SVETIMTĪKA – savanaudė, svetimo tykanti: *nabūk svetimtīka: sāva napalėsk, al(i) i kėta natīkuok.*

Š

ŠABŪTI – linguoti galvą, lankstytis: *a nanusiedi? Kuo čia šabūji kap žīds prīš pėčiu?*

ŠAKUOČKA – kapoklė s formos, su kotu: *aš kiauliems bolbis su šakuočka kapuoju, vuo kiti cielas dūd.*

ŠAKIUOTI – lyg prišikinėti; išdrabstyti, netvarkingai išmėtyti*: reikieji šīna i dėdelius kupsčius sudieti, vuo dabā prišakiuojuot po pīva, vies išvartīs i būs puo visakuo.*

ŠALBIERKA – švarkas, apsiaustas: *pasijimk šalbierka, vies kiaurā kuoš, dā paršalsi pōsplikis.*

ŠALUONS – ešelonas: *mūsu šaluons sustuoji Vingrījuo, tėn i ūžbaigiem kāra.*

ŠASTĪTĪS – išlaidauti, švaistytis: *gal šāstītīs, kuol iš tieva kišėnis jam.*

ŠIEMALS – didelės svarstyklės: *diek maišus unt šiemāla, visas bolbis i pasversma.*

ŠIENĪTI – geležimi pakalti rogių pavažas.

ŠIENĖKIS – kaustytom pavažom rogutės: *šienėkis lek nu kalna kap lėdžingas.*

ŠIEPA, ŠIEPUKS – spinta, spintelė: *padiek dūna i šiepōka, pėlis tėn naīlins.*

ŠIKALIŪTI – skubėti: *našikaliūk, juk sau dėrbi.*

ŠIKTSKĪLI – užpakalio anga: *prisiesk šiktskīli, vuo pelie ilins* (t. y. nešokinėk).

ŠIKT MIKT – pasimetimas kalbant, nebeturėjimas ką sakyti: *mondras mondras, vuo kap rėk – šikt mikt, šikt mikt i puo vėsa mondrōma.*

ŠIKINTI – laikyti veltėdį, neproduktyvų gyvulį: *šikinau karvi par žīma, misliau, ka vėsinti, vuo pasiruodi ka bergždi.*

ŠIKINĪNKS – lauko tualetas, būdelė.

ŠIKŪTKA – lauko tualetas, būdelė

ŠIKŪM BIZDUM – trypinėti, skubėti: *par vėsa dīna šikūm bizdum, i nie i kon paveizieti, čīst nieka napadėrbu.*

ŠIKŠNARŪRIS – labai šykštus: *pri tuo šikšnarūri duntū talkuo naišplėksi.*

ŠKARADNAS(-A) – priekabus, -i, greit su-

(Nukelta į 80 p.)

pykstanti(s): *škarādna žmuogaus geriau napraplieš-ti, vuo ka pasius, nie su kūm naužkimši.*

ŠKARADĪTĪS – nervintis, kelti triukšmą: *kuo čia škarādījīs, a šūds skīlies narōnd?*

ŠKUNDALS – skandalas: *kuo čia dabā diel šūda nieka tuoki škundāla sukielē?*

ŠKUNDALĪTĪS – bartis, kelti triukšmą: *škon-dālītīs aš nanuoru, ali sāva taukās kita sōbinis i na-tēpsu.*

ŠKUORBUTS – skorbutas: j*ied kap škuorbuts.*

ŠKVAPKI – bedantė: *vuo, jau išperdē duntōka. Dabā i tu būsi škvāpki, gausi plutas čiōlpti.*

ŠLADARS – šlitinuojantis (girtuoklis): *vei-ziek, a tik na tas šlādars tėn gol pri kapāliu.*

ŠLADARŪTI – šlitiniuoti: *kaiž a uns tuokiuo tumsuo paršlādarūs, gal reikiejē parvēsti, liktarna pasijiemis.*

ŠLAPGARĖ – garai, drėgmė nuo garų: *ka pri-sirenk šlapgariū, lungā aprasuo i nu palongiu vundū bieg; turu skōrli pakluoti.*

ŠLAPGARIŪTI – drėkti (apie kambarį): didžiuoji kombari našilduom, tā kāp duris pra-dāruom, tūjau šlapgariū privažiū.

ŠLAPIŪTI – drėgti: *truoba baisė šlapiū, jau vė-sas lōbas baig pajūdūti, i grindis išpūs; kuoji dā bėški šlapiū, ali jau šāšas dėdas, gal i sugīs.*

ŠLERNUOTI – vaikščioti su smukčiojančiu apavu: *i kaliuošius isispīris gali šlernuoti puo kīma, vis kuoji nabasa.*

ŠLIAUPS – vidinė pripučiama dviračio padan-ga: *šliaupa pradūriau, rėk luopa dieti.*

ŠLIBŽDAVUOTI – 1) kalbėti vos krutinant lūpas: *kōn čia šlibždavuoji, a puoterius kalbi?* 2) skaityti skiemenimis: *du skīrius tābaigiau, bėški pa-šlibždavuoju, vuo daugiau nēn*; 3) skaičiuoti: *uns skaitīti namuok, ali piningus sušlibždavuo.*

ŠLIUČKENTI – trinti, nešioti (drabužius): *runkuovis palėka nušliučkentas, blizg.*

ŠLIUČKĖKI – pastumdėlė, nevikri: *tuoki šliu-čkėki, ali dirb gerā.*

Šliūka – apsileidėlė, nešvari: *kiauli švarėsni kap ta šliūka.*

ŠMADARS – judrus vaikas: *kuo čia šmādarūji kap šmādars.*

ŠMADARŪTI – 1) šmėžuoti prieš akis: *karvi su ūdega šmādarū, dūd i akis*; 2) skubiai, nevyku-siai dirbti: *jie tāp šmādarūsi, ōntra sīki dėrbsi.*

ŠMADARAI, ŠMADARAI – (ištikt.): *anā niekada nie čiesa, viskon tik šmadarai šmadarai, ap-miečiuo didžiūsius darbus, vuo par mažūsius parlip.*

ŠMIRGELIS – tekėlas, galąstuvas: *nalīnsk pri šmirgeli, dā pirštus nusivarīsi.*

ŠMIRGELIŪTI – tekinti, galąsti: *še peili, paš-mirgeliūk bėški.*

ŠMIRKŠTĪNI – trykštanti srovė, fontanas: *ka ronka parsipjuovi, kraus kap šmirkštīni dāvi.*

ŠMIRĪTI – 1) greitai važiuoti: *geru keliu ba-pėga šmīrīti*; 2) suduoti, traukti botagu: *aš tik suš-mīrījau arkliams par šuonus i pasiledau unt numū*; 3) tepti šmyru: *rātā cīp, bėški pašmīrīsu.*

ŠMIRS – ratų tepalas.

ŠMIRINS – tepaluotas: *palikau šmīrins kap veľns, dūk karšta vōndens nusikašērīti.*

ŠMOLS – beragis, -ė: *je, velniū ī visuokiū – i ragūtu, i šmulū.*

ŠMOTKIS – drabužiai (niekin.): *mēskit šmut-kis i krūva i gīvenket.*

ŠMULA – plikakaktė, aukštos kaktos: *nasusi-tėm(p)k plaukū, i tāp kakta šmula kap kōlnis.*

ŠMUOTS – 1) daug: *šmuots mētu praėji*; 2) ga-balas: *tik veiz, kuoki dūnas šmuota atkėši*; 3) vieta: *ruods, prausės prausės, vuo paveiziek – snōkis šmuo-tās mōrzins.*

ŠMUORS – ruožas: *mīžė šmuorās suguldīti, jie šiauda parlauži, nabatsikels.*

ŠIULENTI – trinti, kasyti, glostyti: *beni skaust ronka, ka šiuleni? Paseiliuok ton vīta i pašiulenk, mažiau nīžies.*

ŠIULŠINTĪS – kasytis, trintis: *jie nōgara nīžt, i pėču pasišiulšink.*

ŠLŪTI – valgyti: *kon padiejē unt stāla, ton šlav i savi.*

ŠONDĪTĪS – bartis, užgaulioti: *kāp tik susi-tink dvi buobas, jau i šondījės. Palėd visus velnius nu linciūga.*

ŠONŠLAVAS – sąšlavos: *navarīk šōnšlavu i pa-kompis.*

ŠPALIERIUS – medžiais apsodintas kelias į dvarą, sodybą: *mačiau, jau parėn pruo špālieriu.*

ŠPARS – smidras: *nuliek pri muočiōtis, anuos špārs dėdelis, paskink kelis šakikis.*

ŠPIEKĖ – stipinai (dviračio): *palauk, špiekius bėški suveršu, ve, kāp klib.*

ŠPĖLGA – smeigtukas (plaukų): *susismeik špėlgas, baig iš plaukū išslīnsti.*

ŠPIKULA – akiniai: *a nie su špikulās naīspitriuoji?*

ŠPINGALIETS – neužauga: *gaidātis tuoks špingaliets, vuo čeršk prīšās kap sėnis.*

ŠPUOKĖNI, ŠPUOKS – inkilas, varnėnas: *pri mūsu špuokėnis jau špuokiukā parlieki.*

ŠPUOSAS – išdaiga, juokas: *uns ba špuosu nagal.*

ŠPUOSININKS(-Ė) – išdaigininkas(-ė).

ŠRŪBS – varžtas: *musiet tau galvuo šrūbs atsisōka.*

ŠRŪBŪTI – sukti varžtą, veržti: *gerā prišrūbūk, ka tekėnis nanuliektu.*

ŠTONČKA – kaspinas: *susirišk štončka, matā, ka i(š)silėda.*

ŠTRĖKIS – neilgas virvagalis: *vīrā kap štrikė, kelnis prisišiken* (erzinimas, juokavimas).

ŠTALPNUS – talpus: *pinigėni štālpni, ali ka piningū nie.*

ŠTALPNĖ – talpiai: *sieskities štālpnė, ka i kitīms vītas lėktu.*

ŠTAPS – stabdis: *dvėrati štaps nutrūka i diejau i rāva.*

ŠTAPŪTI – stabdyti: *a biesas apstuoji, štapūk, vuo nulieksma i rāva.*

ŠTELVUOGI – ilga voga, kabinama jungiant du arklius prie akėčių, plūgo, kt.

ŠTIMŪTI – gyvuoti, laikytis: *nu, tā kāp štimūji? Štimūk štimūk, i tin mūsu nieks nalauk, spiesma i ba struoka.*

ŠTĪVS(-A) – 1) stangrus, nelankstus: *kuoji štīva palėka*; 2) tiesus: *tuoks štīvs vaikis kap lindri.*

ŠTĪVĖ – tiesiai, tvirtai: *vāks galvėki jau štīvė nūtūr.*

ŠTUNČKŪTI – puošti (mergaitę), rišti kaspinus: *kap ėsi i muokīkla, plaukus suštunčkūsu.*

ŠŪDNIEKIS – niekalas: *aš tuoki šūdnieki nie rādusi najimčiau.*

ŠŪKSNĖ – čia šuoliai: *ka tāp prilīn, žuolis darži aug šūksnės, navaliuoju ravieti.*

ŠUMNUS(-I) – puikus, puošnus: *kap apsižānīs, visi šūmnumā išlakstīs.*

ŠUNDĪTĪS – bartis, svaidytis žodžiais: *ka išėni i tālka, i bint su kūm pasišōndīti.*

ŠUTULS – judrus: *tuoks šutuls munī napatink, nie pasišnekiesi, nie pasitarsi.*

ŠVAMALIS – netikėlis, mažvaikis: *nu ciels švāmalis, žadieji mon arklius dūti, vuo mačiau Tėsius šīna vež.*

ŠVĖNI – 1) kiaulė: *ton švėni jau reikietu unt šuona guldīti*; 2) nedora moteriškė: *su tuoki švini naprasidiek.*

ŠVINTNAVALGA – mažai valgantis žmogus (iron.): *švintnavālga, kur važiūji? Valgau valgau, ka šeimīnėli namāta* (iš pasakos).

ŠVĪTRAUTI – puikuotis: *mačiau, ka puo ātlaidus švītravā, galva išrītusi, kas par aš – štiš, liek, naužgauk.*

T

TABALS – netolygus sukimasis, blaškymasis: *muni ėnunt i tābala miečiuo.*

TABALŪTI – eiti: *nu tā aš jau tābalūsu. Ėnu bėški unksčiau, nuoru unt sumuos paspieti.*

TAKSAVUOTI – išparduoti, švaistyti: *matā, tievā tīk taupi, tīk žiūrieji, vuo tas viskon baig ištaksavuoti.*

TAPŪŽIUOTI – tapnoti (negrabiai dirbti): *par vākara vīna pōnčeka nutapūžiuoju.*

TARABANĪTI(S) – tempti, nešti, varyti: *tarabānīkis mon iš akiū, ka daugiau namatīčiau.*

TARTUOKS – lentpjūvė: *rītuo važiūsu i tartuoka.*

TAŠILNĪ – tegu šyla: *užkurk ugniki, tašilnī truoba.*

TATĪTI – greitai eiti, bėgti: *vuo ka nutātīji par dėrva – kap zōikis.*

TAVUORČIUS – pabrolys: *mōna vesėlie uns bōva tavuorčius, vuo jau senė puo žėmis.*

TAVORČĪSTI – bičiulystė: *galietum ėti su munim puo tavuorčīstis, mon vīnā nubuodė.*

TELEŽIŪTI – nenoriai valgyti: *nie valga, nie kōn, tik telėžiū apsižiuojis.*

TERLĪČI – terlionė, terliojimasis: *tāp čiesa naturu, vuo užsijėmiau kōgeli kėpti. Terlīči i daugiau nieka.*

TERLIŪZAS – stambus, riebuilis: *vuo, kuoki terliūza užaugėna, ali ka kitīms vākā tap grėtā i aug.*

TIEŠĪTĪS – guostis, juoktis, tyčiotis, džiaugtis: *nasitiešīk iš kėta bieduos, gal i tau tāp atsitėkti.*

TINTALŪTI – kalbėti, suptis: *īrėšu daržinie lingīni i galiesit tintalūti.*

TINSUOKLIS – nutįsėlis: *kap ėni par mėška, visuokī tinsuoklė par akis brauka.*

TIMBURKA – mezgimo vąšelis: *mon tievuks*

(Nukelta į 82 p.)

bōva medini timbūrka padėrbis, vuo juk tada pirktėniu i nagaliejė gauti.

TRAKNUS – didelis, stiprus: *kuoks trāknus arklīs, vīns gal dvikinki vežėma traukti.*

TRANTS – niekam tikęs, prastas: *kuoki čia dabā trānta parvilkā, a dā mažā kīmi tuokiū šūdu miečiuojas.*

TRASIUOTI – valkiotis, vaikščioti: *a mislīji vėsa gīvėnima i trasiuosi.*

TRATINTI – 1) duoti ką nors: *jims tau kas i patrātins, gatavās atkiš*; 2) viduriuoti: *trātin ka sōbini plišt.*

TRAUKŠLĖ – meldai: *karvi isėbred i pjauni, prisijied traukšliu, saidriu i parlingū pilva velkina.*

TREPNAS – kaltas, susitepęs, pažeidžiamas: jie esi kuoc bėški trėpnas, jau i baukštās.

TRIČI – ūpininkė: *mōna karvi ī baisi trėči, svėtims napamilši, naišdūd pīna.*

TRIVAŽĪTI – trukdyti, maišyti, trikdyti: *kūn tik atsisiedau pri stāla, vuo tu i sutrivāžījė. Dabā būs šūds su parsmauka.*

TRIVIRVIS – šykštus, pavydus: *uns vėsa omžiu bōva trivėrvis, vuo kon užgīvėna: puora lintū un(t) grāba.*

TRIVUOTI – kęsti, susilaikyti: *nagaliu zlāstiem trivuoti.*

TRĪDALS – skubrus, nekantrus, nerimtas.

TRĪDALINI, TRIDALNĪČI – skubri, nekantri, nerimta.

TRĪDALIŪTI – nekantrauti, skubėti

TRUNKA – balius, linksmybės: *nu vuo i puo trunka, i puo vėsa gatunka. Vuo ja tāp stanāvijuos* (t.y. ruošėsi).

TRUOPNAS – patikimas, tikras: *ī truopnas žmuogus.*

TRUOPĪTI – pataikyti: *patruopīji kap su šaukštu i kuoši.*

TRUOPNĖ – tikrai, tiksliai: *nagaliu truopnė prižadieti, kita dīna – kita naujīna.*

TRIESTI – išeiti, išsivilkti: *ištriesi kaižkor, nie numū barėk, ni nieka.*

TRUČĪZNA, TRUČĀ – nuodai: *rėk stāldi trōču padieti, žiorki širīt ka sprīgi iš kiauliu luovi.*

TRUČĪTI – nuodyti: *isipilk pīna, kīk čia gali su ta kvīnīni tručītīs.*

TRUOTS – nuostolis: *dėdeli truota apturiejau, ali kon padarīsi.*

TRUOTĪTI – prarasti, netekti: *jie bijė truotīti, tā siediek dontis unt lintīnas pasidiejis.*

TULNĪTI – čiulpti, gerti iš buteliuko(vaikas): *vāks vėsa pīna ištōlnīji.*

TUMIETI – (su)tirštėti (sriuba): *bėški tapatumiejī, skanėsni būs; putra sutumieji, kap kuoši kabinsma.*

TUMŽĪG – tuojau, tuo pačiu: *bėški lukteliek, tumžīg dā kiauliem īpelu i galiesma ėti i pīva.*

TUORPAS – durpės: *ba tuorpu nėn truobuos īšildīti.*

TUORPDIRVUONIS – dirvonas durpėms kloti: *rėk iš onksta užsijimti tuorpdirvuoni, kuol kas kits naūžtūpi.*

TUORPAS JIMTI – durpes kasti, ruošti jas: *kėta nedieli tuorpas jimsma, kuol visi darba i krūva nasuėji.*

TUORPĪNI – duobė, likusi durpes iškabinus: *vākā, nėkit pri tuorpīniu, varlie itrauks.*

TUŠTĪMS – paširdžiai: *ka i tuštīma patruopī, i dvāsi užtrauk.*

TŪBĀ – ypač kietai suvelti veltiniai: *apsiauk tūbus, juk i mėška važiūji, na kaliedininkus vėžti.*

TŪRAVUOTI – pritarti, antrinti (dainuojant): *aš vadžiuoti namuoku, vuo tūravuoti galiu.*

TŪRIETĪS, TŪRIETI – laikytis, susivaldyti, laikyti: *ka dā bėški, i būčiau nabištūriejis, tāp nagā panėža; jie nutvierė, tā i tūriek, nabipalėsk.*

TŪZINTI – vaikščioti (storai aprengtas): *apsiriedīk šiltā i galiesi tūzinti i kīma.*

TVATĪTI – 1) godžiai gerti: d*u pūdelačius ištvātījau*; 2) žįsti: *veršis karvi batvātījins*; 3) mušti: *ka nutvātīsu vīna sīki, žinuosi i rītuo.*

TVĪLUOTI – tylėti: *tvīluo kap kiauli i ausi mīžama.*

TVONKINTI – ilgai nemelžti karvės: n*apirk karvis iš torgaus, ātved ištvonkinta, tėšmini čiut āpžerg, vuo pīna nieka nadūs.*

TULŽTI – 1) vandenėti: *bolbis šīmet naskānis, patōlžusis, nasuverd, kap mōils*; 2) apsinešti, apsitraukti: *mienū tuoks aptōlžis, rītuo gal būti lītaus.*

U, Ū

ŪDRUOTI – tvinkti: *kiauli tāp gerā ūdruo, gal turies kelis parželukus.*

ŪDEGĖNI – vaišės paskerdus gyvulį ar jį pardavus.

UČĪTI – mokyti (neig.): anuo nie pats vel'ns nabišučīs.

UKNUOLIS – vinis arkliams kaustyti: *arkli patkava tābalū, musiet uknuoli pāmeti.*

ULŽIS; APSIULŽINTI – apsileidėlis, tinginys; aptingti, apkiausti: *čīst i ūlži pavirta, sied par dīnas pri pėčiaus, dā gerā, ka aš valgīti padūdu, vuo tāp muset i sudžiūtu kap rōpki.*

UNDARUOKS – sijonas: *kas nuor, tas i ilga undaruoka pasikel.*

UNKSTĖNĀS – labai anksti: *kuo tāp unkstėnās atsikielė? Tāp unkstėnās atsikieliau, vuo dabā mīgs jam kap pasiōtis.*

UNUORS – garbė, puikybė: *uns žmuogus ba unuora, supratlīvs, gali bieduo susišelpti.*

UNUORAVA – pilna puikybės, įžeidi: *kaiž kūdie ana tuoki unorava, nuosis nie su kuobiniu nadagausi.*

UPARA – išdidumas: *pri valdžiuos nagali ėti su ūpara, tik su pākara.*

UPJUORS – aitvaras: *ėn kap ūpjuors, nie bėški napasied* (vaikas labai išdykęs, neklaužada).

USLANS – suolas: *sieskės unt uslāna, sulink kuojis, stats dā kōn nuors pamalūsi.*

UŽDŪŠĖNIS – pamaldos už mirusį: *ėsu uždūšėniu u(ž)siprašīti.*

UŽROKTI – užtrūkti, pasibaigti: *užrōka i anam vėsas geruovis, nabsisklaidīs ka(p) puons.*

UŽKLIMPTI – uždaryti (duris)*: kāp tas duris ūžklimpė, adarīti nėn.*

UŽKLIMKIŪTI – užrakinti, gerai uždaryti: *naužmiršk dōriu užklimkiūti, vuo parėjin rāsma vīnas sīnas i lintīnas.*

UŽSIŠĖRDĪTI – labai užpykti, užkietinti širdį: *tāp užsišėrdīji, ka nie i pāgraba žadieji nėti.*

U(Ž)SIVIETRĪTI – užsikrėsti (žaizdą): *bėški taisidūriau, vuo ka užsivietrīji i lundūnis prisėmeti.*

UŽTEPTI – užduoti, suduoti: *baudūs baudūs, ali vīna sīki užtėpsu.*

UŽŠUOKS – durų stakta: *pasilėnk, vuo galva i užšuoka prasiskelsi.*

URKŠTĪNI – siaura, ankšta patalpa: *daržnie – ciela urkštīni, nie kur šīna dieti.*

UPJUORS – aitvaras, neklaužada, nesuvaldomas: *ėn kap upjuors, kuol kas strienas nulėnks.*

UKAZA – priekabė: *a kėli klausi, a ūkāzu īškā?*

UKAZLĪVS – ieškantis priekabių: *baisė ūkazlīvs bōva, kėba pri visū, kuol unt žmuogaus užėji.*

ŪKSČIUOTI – ūkauti: *kap ėsu pruo šāli, aš paūksčiuosu.*

UKATA – noras, troškimas: *pūliem visi su ūkata i pābingiem.*

UKATLĪVA – mėgstanti, noriai ko nors imasi: *jaunas buvuom baisė ūkatlīvas, i šuokius, gegužinis liūb lieksma i lieksma.*

UKATLĪVE – noriai, mielai: *ukatlīve prīžad, vuo kāp rėk i nie.*

UNT NAMATUŠKIU – iš akies: *nasverk, diek unt namatūškiu*; nematant: *tumsuo kėli nabmačiau, variau unt namatūškiu.*

UN(T) PUOMIETIS – mintinai: *i tu kap gaidīs – gīsti un(t) puomietis.*

URLĪJAVS – violetinis: *nuoriejau vilnas rudā nudažīti, vuo tāp urlījavā išėji, kur tuokis diesu.*

U(Ž)SIKVĖMPTI – užsikniaubti: n*aužsikvėmpk su alkūniem unt stāla, na puons esi.*

U(Ž)SIMILŽTI – užpykti, pasipūsti: *vuo, užsimīlža, dabā tris dīnas našnekies.*

UŽSINIKIŪTI – užsispirti: *ka liūb užsinikiūs, kuoc mīta krušk i sōbini, napajudies iš vītas.*

UŽSTUOVS – gynėjas: *mėnks užstuovs, jie pats pirmasis pabieg.*

UŽKULS – taukinė: *ōžkula gnībuks ī gerā, i bulbīni īmetu, unt bolbiu kartas ūžmetu.*

UŽPĪŠTI – užbezdėti: n*u i ūžpīšė kap šešks, nuosi gal nukelti.*

UŽSIRUOŽĪTI – žaizda užsirožijo, užsikrėtė, supūliavo: *tik bėški kuoji isidūriau, al' kāp užsiruožīji.*

UŽSTRAJĪTI – priversti, įsakyti: *liūb ka užstrājīs pāmuoti, iš puo luovas bijuosma išlinsti.*

UŽTŪRA – susilaikymas, susivaldymas: *musiet juokiuos užtūras nator, par dīna dešimt sīkiu už daržinies lāksta; A ba užtūras esi? Kon tik valgė i viel grumbās.*

UZDĖNI – specialios kamanos gyvuliui pririšti; apynasris karvei: *mas karvi turam unt uzdėnis raištīti, vuo kitāp vis pasilėd i pasilėd, linciūga nusitrauk.*

UŽJABJUONĪTI – užrikti, apkeikti: *ka gerā užjabjuonīji, dā bėški klausa, vuo tāp – a sakā, a šiki, anam tas pats.*

UŽGANIEDINTI – patenkinti, apdovanoti: *ōbagus užganiedinsu, ka pasimelstu.*

ŪŽMIGA – lėtai dirbantis, neišmanėlis: n*u kon turi tuokiam ūžmigā sakīti?*

UŽMĖRTI – tausoti, saugoti: *uns už kapeika užmėris, pagātavs par ėžera ėti.*

UŽPLIŪRĪTI – suduoti: *muotīnas mūši nabėji, ali ka tievs užpliūrītu, šėktu muolės.*

(Nukelta į 84 p.)

UŽSITĪSTI – užsiimti kokį nors didelį darbą: *užsitīsiau kap dōrni viedarus kẽpti.*

UŽSIVARINIETI – vienas kitam priekaištauti: *anuos užsivarinie, užsivarinie, visus griekus iškilnuo, vuo paskiau susipīkst i šnīpšt kap gīvātis.*

V

VADALŪTI(S) – mėtyti, dėvėti: *jau ka i(š) siskīri su buoba, tā i nusivādalūs kap sẽnas kelnis.*

VAJAVUOTĪS – nesutarti, kovoti tarpusavyje: *kīk sīkiu galiu su tavim vajavuotīs?*

VAJAKS – kovotojas, bendrininkas: *mōdu seni vajākā.*

VAKSAS – batų tepalas: *vāksas i unt lintīnėkis, pasisīk, tin i šepetīs turietu būti.*

VAKSŪTI – tepalu blizginti batus: *nusivaksūk batus, a su tuokės purvinās i ēsi?*

VAKSĪTI – barti: *vuo tā už kon čia muni tāp vāksīji?*

VAKSĪTĪS – bartis, koliotis: *ruods, nie kuo vāksītīs, ali ka līžōvis nanūkėnt.*

VAKTA – sargyba: *ka unt vāktas liūb išvarīs, šautuvus dūs.*

VAKTAVUOTI – saugoti, prižiūrėti: *tīk vaktavuojuom karvi, vuo nanusauguojuom – ganīkluo apsiveršiāva.*

VALDĪMIERS – valdovas: *atsirāda, matā, valdīmiers, pirmiau smōrga nusišlūstīk.*

VALĪ – pradėti: *tik viedra sutarškinu, i valī žvīgti (kiaulės).*

VALKAVUOTI – minkyti: *dūna rėk tīk valkavuoti, ka sīnas rasuoti pradietu* (frz.- kakta apsipiltų prakaitu).

VALKIUOTS – valkata: *vālkiuojas kap valkiuots, nieks nārūp.*

VALTABĪTI – valkioti, drengti: *gerūju drabōžiu navaltābīk kuožna dīna, parsiriedīk.*

VAPNA – skiedinys: *maišīk vāpna, maišīk, ka nasukītietu, paskiau nie su duntiem naigrauši.*

VAPNĪTI – plakti: *gerā išvāpnīk, ka nabūtu grumsliōku.*

VARAŽĪTI, VIRUOŽĪTI – burti, spėti ateitį (iš kortų): *bōva ciguoni užējus, varāžīji, gal i pasāki bėški teisībis.*

VARIJUOTS – neklaužada, pajotžarga: *a tuokiam varijuotū kon pasakīsi, jied širdi kap škuorbuts i vėskas; ēn kap varijuots.*

VARLUOŽIS – buožgalvis: *vārlis tāp kōrk, i šīmet būs daug varluožiu.*

VARLUOŽGALVIS – buožgalvis: *nasėmk vondens su varluožgalvės, karvi nagers.*

VARMAKUOJI – ilgom kojom: *kitam patink tuoki varmakuoji, munī nalabā.*

VARONGELIS – suktukas: *i linciūga varongeli naidieji, avis tāp susisoka, ka čiut napasismaugi.*

VARTALIUOTS – malūnsparnis: *ka mūsu tievā pamatītu tuokius vartaliuotus dungū, mislītu, ka veľns lek dūši pagavis.*

VAŠAC – tamsta: *tā kāp vāšac bagīveni?*

VAŠUOKLĖ – serbentai (tik ne juodieji): *jie nuori, nuvėk i suodna vašuokliu pasiskinti.*

VATŪPKA – vatinė, šimtasiūlė: *niekap nėn truobuos išildīti, su vatūpka pri pėčiaus dā gali kintieti.*

VAUKŠLIS – kaušelis, į kurį dedamas įdaras, arba išskobtas minkštimas: *iškabinā iš klėcka miesa, vuo dabā vīna vaukšli jiesi; pėlis bolbis išgrauži, vīni vaukšlė.*

VAZUOTĪS – valkiotis: *vāzuojas iš vīna kompa i kėta, darba nanusitver; tā kōr vāzuojės par dīna?*

VEPIZA – vėpla: *varīk šalin ton vėpiza, puotam dā bieduos būs.*

VIEPELIS – vėpla, išsiviepęs, nesugebantis dirbti, ištiža.

VERŠLŪPA – storalūpis, pavėpęs: *a tuoki veršlūpa vaiki baīsiveiziejė?*

VERŠPUTRI – skysta sriuba (iron.): *pramaišīsu vakarīnė kuokiuos veršputris, i pasriebsma.*

VERVIETI – šykštėti: *vervieji vervieji, ali atidavi, mislīji, ka užmiršau.*

VESELI – vestuvės: *musiet jau būs vesėli, anū ruoda ėn i smaruoda* (fraz.)

VESELIUOTĪS – linksmintis vestuvėse: *nie čiesa dvi nedielis veseliuotīs, puora dīnikiu i atlikta veselėki.*

VESELNINKĀ – vestuvių dalyviai: *dzingul dzingul vis aplinkū, pilna truoba vesėlninku* (iš dainuškos).

VESELNS – pavargęs, prisivaišinęs: *parėn veselns kap kātins iš muorčiaus.*

VIEČASIS – amžinasis, tau skirtasis vyras: *vuo kon žinuosi, gal tas vaikis i būs viečāsis.*

VINČIUS – tuoktuvės: *unt vinčiaus liūb su arklės važiūs.*

VINČIAVUOTI – tuokti: *dabā susivinčiavuo i ba bažnīčis, aľ tāp i tagīven.*

VINGRINIETI – bastytis: *kas tin puo laukus vingrinie? A na kuoks kalienčiuks?*

VIEPELIS – vėpla: *kuo čia spuoksā kap viepelis. Išsivīpis kap viepelis.*

VIES – jėga, stiprybė, vėjas: *vuo matā, dā turi vieji, du kreščius bolbiu pāneši.*

VIEDARĖNI – vėdarų kepimas ir valgymas: *kiauli pjuoviem, būs i viedarėni.*

VIEPŪTINĖ – pusnys: *pri stālda gāla tuokius viepūtinius sūneši, ka un stuoga gali užlėpti.*

VIGADA – patogumas: *na tāp iškada, kap navigada.*

VIGADĪTĪS – lepintis, naudotis malonumais: *pasivigādīk, kuol esi pas māma.*

VIDĖLČI – šakutė (stalo įrankis): *vidėlči nukrėta, atės ālkana muotriška.*

VĪNGALIS – storoji žarna: *viedarā jau būs iškėpin, imsu lauku, vingāli dā palėksu, uns ilgiau kep.*

VIDRĪTI – 1) vyti, ginti: *vidrīk ton šōni iš kīma*; 2) tempti: *kuoki pėli katie parvidrīji, vuos āpžerg.*

VIETĪTI – 1) vyti, ginti: *išvietīk vištas iš darža*; 2) valyti grūdus, beriant prieš vėją: *šindī gers vies, rėktū mīžius vietīti, ī daug žuoliū.*

VIKŪTKA, VĖKATS – lauko tualetas: *a matė, pri daržnies gāla vikūtka pasistāti; tuoki jauna, vuo smird kap vėkats, sāvis naapsigerb.*

VINDZĪKLA – rūkykla: *miesa jau baigies, vuo lašiniū vindzīkluo dā turu šmuotōka.*

VINDZĪTI – rūkyti mėsą: *pešk pešk ton sāva tabuoka, juk i vindzīta miesa ilgiau laikuos, kirminā nasėmet.*

VINIGRETS – mišrainė, dažniausiai taip vadinama burokėlių mišrainė su pupelėmis: *kabink vinigrėta, žalesū naturu – cibōliu laiškā dā par maži.*

VIRVIETI – 1) zirzti: *musiet vākū duntukā dīgst, virvieji vėsa nākti*; 2) prašyti(zirzti): *verv i verv, nabapsikintu, nunėšu ton skuola i atidūsu.*

VIRVŌNTS – suktukas, kuris leidžia gyvulio grandinei laisvai sukinėtis: *ba virvōnta avīs nagal rėšti, ana vis en i en pirmīn atgal, tūjau u(ž)sisōktu i pasismaugtu.*

VISUOTKĀ – sėklinės daržovės: *šīmet turu muorkiōku sieklu, matā, pernā buvau visuotku prisisvadėnusi.*

VIŠKĀ – antras aukštas, patalpa virš lubų: *unt vėšku mīžius supīliem, būs peliems darba.*

VITRIJUOLS – sieros rūgštis: *vel'ns na buoba, pārsiutusi gal tikrā su vitrijuolu akis išplikīti.*

VIŽLA – vėpla: *nu tu vīžla a vīžla. Su abiem runkuom jimk, jie su vīna naištūri.*

VILĪTI – kiaulei į nosį įverti vielą: *nieks nie, rėk kiaulis suvīlīti, knis, vėrt viskon, luovi dauža.*

VIPENA – šypsena (neig.): *ana i tuokiuos plačiuos vīpenas kap varlie.*

VUMPEZĪTI – amsėti: *šū mīguoti nalėda, pōsi naktīs vumpėzīji.*

VUODĪTI – kenkti: *padiejau peliems trōču, ali navuodī, rėks kātina īlėsti, gal pagaus.*

VUOGULNĖ – iš akies nustatyti kiekį, svorį: *bolbis pājiemi vuogulnė, nadiejuom nie unt šiemāla, mun dā geriau išėji.*

VUOGČIUOTI – vaginėti: *bėški dirbčiuok, bėški privuogčiuok – būsi baguots* (fraz.).

VUOŽAUTĪS – ožiuotis: *vuožaukis jie tāp nuori, vuo mas ėnam; kāp vuožė praės, parslinksi numī.*

VUOŽUOTI – paisyti, gerbti; liga – *dėdeli puoni, rėk anon vuožuoti; nie švintuos dīnuos navuožuo.*

Z

ZABIJUOKS – blogas, žiaurus žmogus: *su tuokiu zabijuoku bijuočiau gīventi, gal i užmōšti isiōtis.*

ZABUOVA –1) žaislas: *ka buvuom maži, pātis zabuova liūbam susirasem – nieks naliūb parkaliuos*; 2) menkas darbas: *jie nie truopni darba, i narėk, vuo zabuovuom nau(ž)sėjamu.*

ZAJUOPS – įnoris, blogas ūpas, pasiutimas: *ka užėn zājuops, nieks anam nāitiks.*

ZAGNATĪTI – loti (šuo), kalbėti: *kuo čia zagnātīji kap šū? Vėsa nākti šū zagnātīji, kaižkōn jōta.*

ZALATĪTI – girti: *zalātī ka(p) pasumdīta.*

ZALIECIUOTĪS – piršlauti, merginėti: *mōna kātins partrauki iš muorčiaus tuoks nusizalieciuojis.*

ZALIETA – piršlybos: *dabā i ba zālietu apsižānī, i šliūba nabrėk.*

ZAPALĖNI – plaučių uždegimas: *nu zapalėnis mėri.*

ZAPUOSTS – atsargos: *par žīma vėsas zapuosts kap su kuojuom suėn.*

ZAPASĪTI – taupyti, ruošti atsargas: *pasizapāsīk jūdā dīnā.*

ZARS – tuojau: *zārs i bolbkasis, visi darbā šīmet tāp ėn i krūva, kap nikumet.*

ZAUKSUOTI – žiopsoti, laukti: *dvi vālundas išzauksuojau, ali parejau nagāvus – munī nablėka.*

ZAVARŪKA – sumaištis, netvarka, pūga: *kuoki zavarūka lauki, dōngus su žemi maišuos.*

ZBITKA – išdaigos: *kuokū tik zbėtku nėsam pridirbin.*

ZBITKININKS – išdaigininkas.

(Nukelta į 86 p.)

ZGREBNAS – vikrus, greitas: *mōna pirštā nazgrebni, muzikōntu nabūčiau.*

ZGŪBĪTI – skriausti, nesigailėti: *karvi darža tap nuzgūbīji, ka jūda žėmi balėka, kuo nanujiedi, ton sumīni.*

ZIEMLEKS – kraštietis: *kariūminie buvuom du ziemlėkā.*

ZINZALIŪTI – niūniuoti: *aš dainiūti namuoku, kārtas pati sau zinzaliūju puo nuosi.*

ZINZAUTI – niūniuoti: *ėnu i zīnzaunu, vuo kam natink, tanaklausuos.*

ZLASTIS – pyktis: *jie zlastis jam, nėk, nagraži pavardie* (frazeolog).

ZLASTĪTĪS – pykti, niršti: *nu i kāp tu žmuogus gali nasizlāstīti, pats kaltūns kilsū iš pasiutėma.*

ZNAIMINTĪS – atsipažinti, pažinti: *paklīdau miški, ali paskūm pradiejau znaimintīs.*

ZOPI – sriuba, nuoviras: *liguoniū tuokiuos zōpis ātnešiau, tavālga, tastiprieji.*

ZORNĪTI – zyzti, verkšlenti, niekus kalbėti: n*azōrnīk, pasakiau ka niekur nėsi, i nėsi.*

ZUOMATS – bažnyčios arba kapinių tvora: *liūb susitėksma pri zuomāta i prastuoviesma tin par sōm*a.

ZUOVADA – šuoliais, greitai bėgti, eiti: *leki zuovada kap arklīs, aš nie postekini naspieju.*

ZUOVIESKĀ – vyriai: *rėk i duris naujus zuovieskus idieti.*

ZVANĪTI – skambinti varpais: *jau sumā zvānī; kaiži kas mėri, ka tā ilgā znānī.*

Ž

ŽABALTĪS – žaltys (apie žmogų): *nu tī žabaltė viel en šunis luodīdami.*

ŽALIASAS – salotos: *diekis žalesū, konsnis na tuoks sprōngus būs – pri miesuos rėk žalesū.*

ŽANEKLIS, ŽANUOTŽMUOGIS – vedęs vyras: *kas duo mėrga, jie su žanuotžmuogiu prasėded, a beni vaikiu nie.*

ŽARIRAI ŽARIRAI – (ištikt.) blizginti akis, šaudyti akimis: ākis tik žarirai žarirai i visas pusis.

ŽARUNDELIS – puošnus sietynas: *platus kap žarūndelis.*

ŽARŽUOLĀ – žvangučiai: *liūb kaliedininkus ka veš, arklė su žaržuolās būs.*

ŽEBRAVUOTI – 1) rankioti: *mōna vėštas lauki prisižebravuo kuo nuor, i ded gerā*; 2) elgetauti, pasirinkti: *užėnu pas vīna, pas kėta i prisižebravuoju kap ōbags, munī daug narėk.*

ŽELKUORIUS – veidrodis: *naveiziek i zelkuoriu, dā sāva smerti pamatīsi.*

ŽEMIEVILKA – važiuojant rogėmis per sniegą užgriebti žemę: *par Užgavienis jau šlājis kur nākur grīb žemievilka.*

ŽERPLIETI – rusenti: *ūžmečiau unt ungliū kelis tuorpikis, tažerplieji par nakti.*

ŽEVERNUOTI – nenoriai valgyti: *čīst nabtōr duntū, ževernuo, žvernuo kuol nurīn.*

ŽIELAVA – gedulas, gedulingas rūbas: *vīrs senė mėris, vuo ana žielava dā tabnešiuo.*

ŽIELAVUOTI – gedėti, nešioti gedulo rūbą: *tīk i tažielavuoji: dā truoba žvākiem atsidūd, vuo jau kėta buoba parsėvedi.*

ŽĖLPSA – vos vos šviečia, vos žiba: *lėmpa čiut žilpsa, rėk žėbala dapilti.*

ŽIOGSPIRAS – pjuvenos, smuklūs šakaliukai pakurams: *su žiogspiruom pečiaus naišėldīsi, rėk tuorpu uždieti.*

ŽIURKAVUONI – kilpelė sagai: *reikietu idieti dā kelis žiurkavuonis i jau galiesi siaustīs.*

ŽIŪLIKS – apgavikas, skriaudėjas: *namislījau, ka uns tuoks žiūliks.*

ŽĪČKA – skola: *žīčka kuoju nator, pati naparėn, rėk ėti īškuoti* (fraz.).

ŽĪČĪTI, PAŽĪČĪTI – 1) skolinti: *kuo nanuori pats turieti, kitam pažīčīk* (arba: *pažīčiuok*), *nabgrinš* (fraz.); 2) linkėti: *nažīčījau anā nieka bluoga, vuo unt mōnis tuokius kalnus vėrti.*

ŽĪMUOSPIRGIS – žiemos speigas: *a žīmuospirgis i sōbini isėmeti, ka nu pėčiaus nasitrauki?*

ŽĪRIUS – maistas, pasirankiojimas, papildomas lesalas: *jie vėštas nagaun žīriaus, kiaušinius les.*

ŽĪVĪTĪS – maitintis: *kūm baguotāsis dīvījės, tūm biednāsis žīvījės.*

ŽLAGATĪTI – valgyti pilna burna: *lāšinius kuožna dīna žlagātī.*

ŽLIŌGINI – permirkęs: *išėji rīšutauti par* lītu *i parėji žliōgini, nie puo pažastīs sausuos vītas nabōva.*

ŽLIUOBARŪTI – valgyti, žiaumuoti: *bīstriau žliuobarūk, nie kada žiuoplėni švėnsti.*

ŽLIBS, ŽLIBA – aklas, akla, neprimatantis,-i: *a jau tuoks žlibs esi, ka namatā, kas puo nuosi padieta.*

ŽLĖBI – akloji, neprimatanti: *ben i tu kap ta žlėbi – uzbuona nu katies naātskiri.*

ŽLĖBIS – akys: *biški žlibis prasikrapštīk, jie namatā.*

ŽUNSKŪLĪS – švendras: *prisinešė tū žunskūliū, vuo kāp anī palės pūkus, galiesi gaudīti puo truoba.*

Skulptūros „Milo Venera“, sukurtos apie 100 m. pr. Kr., kopija. Skulptorius nežinomas. Rietavo parkas, 2026 m. spalis.
Fotografas Vytas Rutkauskas

Ruduo Rietavo parke. 2026 m. spalis.

Vyto Rutkausko nuotrauka